

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Βόλος 2018

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η εικονογραφία της ημίγυμνης και γυμνής Αφροδίτης στην Ύστερη
Κλασική και Ελληνιστική περίοδο.**

**The iconography of semi-nude and nude Aphrodite in Late Classical and
Hellenistic period.**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: Ηλιάνα-Αδαμαντία Μανωλάκη- Βαρθολόμου

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ: Ιφιγένεια Λεβέντη και Δημήτρης Παλαιοθόδωρος

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη στην κυρία Ιφιγένεια Λεβέντη, αναπληρώτρια καθηγήτρια αρχαιολογίας του τμήματός μου που με τη πολύτιμη βοήθειά της κατάφερα να βγάλω εις πέρας τη πτυχιακή μου εργασία και τον κύριο Δημήτρη Παλαιοθόδωρο, επίκουρο καθηγητή αρχαιολογίας του τμήματος, που με βοήθησε εξ ίσου στο κεφάλαιο της κεραμικής. Η καθοδήγησή τους σε συνδιασμό με το γνωστικό τους υπόβαθρο με προσανατόλισαν, έτσι ώστε να καταφέρω να αντλήσω πληροφορίες σχετικά με το συγκεκριμένο επιστημονικό αντικείμενο και θέμα, το οποίο και ανέλαβα.

Επιπλέον, ευχαριστώ την οικογένεια μου για την ηθική και οικονομική υποστήριξη όλων των ακαδημαϊκών μου χρόνων, ιδιαίτερα την αδελφή μου Στεφανία, φοιτήτρια αρχιτεκτονικής, η οποία επιμελήθηκε την εικόνα του εξωφύλλου της εργασίας μου. Και τέλος ευχαριστώ θερμά τους φίλους μου και συμφοιτητές μου για τη βοήθεια και την στήριξη που μου παρείχαν στο διάστημα που διεκπεραίωνα την πτυχιακή μου εργασία.

Βόλος, Ιούνιος 2018.

Περίληψη

Στην εργασία αυτή θα ασχοληθούμε με τις παραστάσεις της θεάς Αφροδίτης στα ύστερα κλασικά και ελληνοριστικά χρόνια. Θα μελετήσουμε λεπτομερώς του αγαλματικούς τύπους της θεάς, δίνοντας συγκεκριμένα παραδείγματα, την εικονογραφία της στα αγγεία καθημερινής χρήσης και τους χώρους στους οποίους στήνονταν τα αγάλματα και γιατί. Τέλος θα καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα ως προς το σύνολο της εργασίας.

Abstract

In this work we will discuss about the representation of the goddess Aphrodite in the Late Classical and Hellenistic years. We will study in detail the sculpture types of the goddess, giving concrete examples, her iconography on the everyday vases and the places where the statues were set up and why. Finally we come to some conclusions on the whole of the work.

Περιεχόμενα

1. Κατάλογος γλυπτών και αγγείων.....σελ. 7-18	
2. Εισαγωγή.....σελ. 19-25	
3. Οι αγαλματικοί τύποι της ημίγυμνης και γυμνής Αφροδίτης στα ύστερα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια.....σελ. 26-52	
• Η Αφροδίτη ενδεδυμένη.....σελ. 26	
A) Η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό.....σελ. 26-27	
B) Η Αφροδίτη Tierolo ή Άρτεμις-Εκάτη.....σελ. 27-28	
Γ) Η Αφροδίτη καθήμενη.....σελ. 28-29	
• Η Αφροδίτη ημίγυμνη.....σελ. 29	
A) Η Αφροδίτη τύπου Arles.....σελ. 29-30	
B) Η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό.....σελ. 30	
Γ) Η Αφροδίτη ενδεδυμένη σεμνά.....σελ. 31-34	
Δ) Η Αφροδίτη αναδυομένη.....σελ. 34-36	
E) Η Αφροδίτη στον τύπο της Μήλου.....σελ. 36-38	
ΣΤ) Η Αφροδίτη κουροτρόφος.....σελ. 39-40	
• Η Αφροδίτη γυμνή.....σελ. 40-41	
A) Η Αφροδίτη αιδουμένη.....σελ. 41-43	
B) Η Αφροδίτη κουροτρόφος.....σελ. 43-45	
Γ) Η Αφροδίτη φιλά και αγκαλιάζει τον Έρωτα.....σελ. 45-46	
Δ) Η Αφροδίτη ένοπλη.....σελ. 46-47	
E) Η Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της.....σελ. 48-51	
ΣΤ) Η Αφροδίτη οκλάζουσα, κύπτουσα ή καθισμένη χαμηλά.....σελ. 51-52	
4. Η εικονογραφία της Αφροδίτης στα αγγεία.....σελ. 53-64	
5. Χώροι λατρείας και χρήσης των γλυπτών της Αφροδίτης.....σελ. 65-72	
A) Σε ιερά.....σελ. 65	
B) Σε Γυμνάσια.....σελ. 65-57	
Γ) Σε οικίες.....σελ. 67-69	
Δ) Σε τάφους.....σελ. 69-70	
E) Σε λιμένες.....σελ. 70-71	
6. Συμπεράσματα.....σελ. 73-74	
7. Βιβλιογραφία.....σελ. 75-77	
8. Πηγές από το διαδίκτυο.....σελ. 78	

9. Κατάλογος εικόνων.....σελ. 79-130
10. Πηγές εικόνων.....σελ. 131-137

1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΛΥΠΤΩΝ

A) 6^{ος} ΑΙΩΝΑΣ (ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ)

1) Ανατολική Ζωφόρος Θησαυρού των Σιφνίων (Εικόνα 2)

Χρονολόγηση: 525 π.Χ.

Σημερινή Θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Αριθμός Ευρετηρίου: 1237, 1310, 1379, 1392, 1260

Διαστάσεις: μήκος 23,50 μ.

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Τσαρούχα Α., Η ζωφόρος του Θησαυρού των Σιφνίων,

odysseus.culture.gr, τελευταία ενημέρωση 26/5/2018,

http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=4676

Daux et Hansen 1987, 50-52.

B) 5^{ος} ΑΙΩΝΑΣ (ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ)

1) Θρόνος Ludovisi (Εικόνα 1)

Χρονολόγηση: 460 π.Χ.

Σημερινή θέση: Εθνικό Μουσείο Ρώμης

Αριθμός Ευρετηρίου: 100

Υλικό κατασκευής: παριανό μάρμαρο

Ύψος: 1,40 μ.

2) Ανατολική Ζωφόρος Παρθενώνας (Εικόνα 3)

Χρονολόγηση: 5^{ος} αιώνας

Σημερινή θέση: Βρετανικό Μουσείο

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Παπαθανασίου Γ. Ελληνικός Πολιτισμός- Παρθενώνας.

Ανατολική Ζωφόρος, λίθος VI. www.users.sch.gr, τελευταία ενημέρωση 26/5/2017,

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/An.z/anat.z-6.htm>.

Τραυλός, Δοντάς, Μπρούσκαρη 1980, 124-127, εικ. 60.

3) Γλυπτό Αφροδίτης από την Αρχαία Αγορά Αθηνών (Εικόνα 5)

Χρονολόγηση: 420 π.Χ.

Σημερινή θέση: Μουσείο Αρχαίας Αγορας

Αριθμός ευρετηρίου: S 1882

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Stewart 2012, 276, fig. 8.

4) Γλυπτό Αφροδίτης από την Αρχαία Αγορά Αθηνών (Εικόνα 6)

Χρονολόγηση: 400-380 π.Χ.

Σημερινή Θέση: Μουσείο Αρχαίας Αγοράς
Αριθμός ευρετηρίου: S 37
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Stewart 2012, 277, fig. 9.

Γ) Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΕΝΔΕΛΥΜΕΝΗ

1) Αφροδίτη στηριζόμενη σε πεσσό

1^α) Ρωμαϊκό αντίγραφο της Αφροδίτης του Αλκαμένη (Εικόνα 7)

Χρονολόγηση: Ρωμαϊκή περίοδος (αντίγραφο)
Σημερινή θέση: Μουσείο του Λούβρου
Αριθμός ευρετηρίου: Ma 414
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Stewart 2012, 272, fig. 4.

2) Αφροδίτη Tierolo ή Άρτεμις -Εκάτη

2^α) Αφροδίτη Ηγεμόνη (Εικόνα 8)

Χρονολόγηση: 170-150 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Αρχαίας Αγοράς
Αριθμός Ευρετηρίου: S 378
Υλικό κατασκευής: Πεντελικό μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Leventi 2013, 288..

2β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 9)

Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου
Αριθμός ευρετηρίου : Γ 71
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Μαχαίρα 2011, 56-57, πιν. 13α.

3) Αφροδίτη καθήμενη

3^α) Γλυπτό Αφροδίτης Ολυμπίας (Εικόνα 10)

Χρονολόγηση: Ρωμαϊκή περίοδος (αντίγραφο)
Σημερινή θέση: Μουσείο Τορλόνια στη Ρώμη
Αριθμός ευρετηρίου: neg. 1934.2080
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Stewart 2012, 271, fig. 2.

Δ) ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΗΜΙΓΥΜΝΗ

1) Αφροδίτη τύπου Arles

1^α) Αγαλμα Αφροδίτης Arles (Εικόνα 11)

Χρονολόγηση: Ρωμαϊκή περίοδος (αντίγραφο)

Σημερινή θέση: Μουσείο του Λούβρου

Αριθμός ευρετηρίου: 234

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 1,94 μ.

Βιβλιογραφία: Pasquier, Martinez, Amandry, Bennett et Collectiff 2007, 135-136.

Ridgway 1976, 147.

Palagia and Pollitt 1996, 127.

Ridgway 1976, 149-154.

2) Αφροδίτη στηριζόμενη σε πεσσό

2^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Χαιρώνεια (Εικόνα 12)

Χρονολόγηση: 2^ο αιώνας π.Χ.

Σημερινή θέση: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Αριθμός ευρετηρίου: 680

Υλικό κατασκευής: Παριανό μάρμαρο

Διαστάσεις: Ύψος 0, 52 μ.

Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 37-38, pl. 1.

2^β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 13)

Χρονολόγηση: 2^ο αιώνας π.Χ.

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου

Αριθμός ευρετηρίου: Γ 69/ Π.Β.Ε 3532

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Μαχαίρα 2011, 91, πιν. 59α.

2γ) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από το ιερό της θεάς στο Δαφνί Αττικής (Εικόνα 14)

Χρονολόγηση: 2^ος αιώνας π.Χ.

Σημερινή θέση: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Αριθμός ευρετηρίου: 3522

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό

Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

3) Αφροδίτη ενδεδυμένη σεμνά

3^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Δήλο (Εικόνα 15)

Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Δήλου
Αριθμός ευρετηρίου: A 5430 (5916)
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 0,31 μ.
Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 52, pl. 23.

3β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 16)
Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου
Αριθμός ευρετηρίου: 13634
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 1,94 μ.
Βιβλιογραφία: Μαχαίρα 1999 175, πιν.70α..

3γ) Γλυπτό Αφροδίτης από την Τορλόνια της Ρώμης (Εικόνα 17)
Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας μ.Χ., ρωμαϊκό αντίγραφο
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Τορλόνια
Αριθμός ευρετηρίου: 121
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 1,95 μ.
Βιβλιογραφία: Machaira 1993 65, pl. 36.

4) Αφροδίτη αναδυομένη

4^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 18)
Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου
Αριθμός ευρετηρίου: Γ
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 0,41 μ.
Βιβλιογραφία: : Μαχαίρα 2011, 89, πιν. 59α.

4β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 19)
Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου
Αριθμός ευρετηρίου: E 529
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 0,46 μ.
Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 53-54, pl. 25.

5) Η Αφροδίτη στον τύπο της Μήλου

5^α) Η Αφροδίτη της Μήλου (Εικόνα 20)

Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας π.Χ. (150-100 π.Χ.)
Σημερινή θέση: Μουσείο του Λούβρου
Διαστάσεις: ύψος 2,02 μ
Υλικό κατασκευής: παριανό μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Kousser 2008, 28, 30.
Πλάντζος 2011, 242.
Κοκκόρου- Αλευρά 2011, 276.
Politt 1986, 221

5β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης και Έρωτα από τη Κω (Εικόνα 21)

Χρονολόγηση: Δεν υπάρχει ακριβή χρονολογία, όμως τοποθετείται σε χρόνο όχι μεταγενέστερο του 1^{ου} αιώνα π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Κω
Αριθμός ευρετηρίου: 13621
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 56-57, pl. 28.

6) Η Αφροδίτη κουροτρόφος

6^α) Γλυπτό Αφροδίτης από τη Φλωρεντία (Εικόνα 22)

Χρονολόγηση: Ρωμαϊκή περίοδος (αντίγραφο)
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας
Αριθμός καταλόγου: (D 89;)
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 69, pl. 40

Ε) ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΓΥΜΝΗ

1) Αφροδίτη αιδουμένη

1α) Η Αφροδίτη της Κνίδου (ρωμαϊκό αντίγραφο τύπου Colonna, Colonna Venus) (Εικόνα 23)

Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ρωμαϊκά χρόνια το συγκεκριμένο αντίγραφο, ενώ το πρωτότυπο γύρω στο 360-340 π.Χ.
Σημερινή θέση αντιγράφου: Μουσείο Pio-Clementino, Βατικανό
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Καλτσάς, Δεσπίνης 2007, 35.
Palaggia and Pollitt 1996, 99-101, 103.

1β) Η Αφροδίτη του Μεδίκου (Εικόνα 24)

Χρονολόγηση: 1ος αιώνας π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Φλωρεντίας
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 137.

2) Αφροδίτη κουροτρόφος

2^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης στο Μουσείο του Κεραμεικού (;) (Εικόνα 25)

Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια

Σημερινή θέση: Μουσείο Κεραμεικού (;)

Αριθμός ευρετηρίου: P 33

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 0,123 μ.

Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 43, pl. 12

3) Αφροδίτη που αγκαλιάζει και φιλά τον Έρωτα

3^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης και Έρωτα από την Ερέτρια (Εικόνα 26)

Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας

Αριθμός ευρετηρίου: 12373

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 0,20 μ.

Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 49-50, pl. 19.

4) Αφροδίτη ένοπλη

4^α) Η Αφροδίτη ένοπλη μαζί με Έρωτα στο Λούβρο (Εικόνα 27)

Χρονολόγηση: ρωμαϊκό αντίγραφο, ίσως πρώιμη ρωμαϊκή περίοδος

Σημερινή θέση: Μουσείο του Λούβρου

Αριθμός ευρετηρίου: MA 370

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 1,90 μ.

Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 75-77, pl. 48.

5) Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της

5α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 29)

Χρονολόγηση: 2^{ος}-1^{ος} αιώνας π.Χ.

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου

Αριθμός ευρετηρίου: Γ 70/ Β.Ε. 1921

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 0,37 μ.

Βιβλιογραφία: : Μαχαίρα Β. 2011. Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου. Αθήνα :

Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7.

Τόμος Ι, σελ. 98-99.

5β) Σύμπλεγμα Αφροδίτης, Έρωτα και Πάνα (Εικόνα 30)

Χρονολόγηση: 100 π.Χ.

Σημερινή θέση: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Διαστάσεις: ύψος 1,29 μ.

Υλικό κατασκευής: Παριανό μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Πηγή από το διαδίκτυο: Ζερβονικολάκης Ν. Η Αφροδίτη της Δήλου με τον Έρωτα και τον Πάνα, τελευταία ενημέρωση 20/11/2017,

<http://zervonikolakis.lastros.net/afroditi.html>

5γ) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Νάπολη (Εικόνα 28)

Χρονολόγηση: 1ος αιώνας μ.Χ. (ρωμαϊκό αντίγραφο)

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης

Αριθμός ευρετηρίου: 152798

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Διαστάσεις: ύψος 0,63 μ.

Βιβλιογραφία: Machaira 1993, 70, pl. 42.

6) Αφροδίτη οκλάζουσα, κύπτουσα ή καθισμένη χαμηλά

6^α) Γλυπτό Αφροδίτης από τη Ρόδο (αντίγραφο του γλυπτού του Δοιδάλας) (Εικόνα 32)

Χρονολόγηση: 1^{ος} αιώνας π.Χ.

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Ridgway 1990, 231-232, pl. 113

ΣΤ) ΓΛΥΠΤΑ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ

1) Σε ιερό

1^α) Κορμός Αφροδίτης απ' το ιερό της στο Δαφνί (Εικόνα 56)

Χρονολόγηση: υστεροελληνιστικά χρόνια (αντίγραφο)

Σημερινή θέση: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο

Βιβλιογραφία: Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

2) Σε γυμνάσια

2^α) Αφροδίτη της Μήλου (Εικόνα 57)

Χρονολόγηση: 2^{ος} αιώνας (150-100 π.Χ.)

Σημερινή θέση: Μουσείο Λούβρου
Διαστάσεις: ύψος 2,02 μ
Υλικό κατασκευής: παριανό μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Kousser 2008, 34.

3) Σε οικίες

3^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Δήλο (Εικόνα 58)
Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Δήλου
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Kousser 2008, 35.

3β) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Κω (Εικόνα 59)
Χρονολόγηση: Τοποθετείται στα ελληνιστικά χρόνια
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Κω
Αριθμός ευρετηρίου: 13.621
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Βιβλιογραφία: Kousser 2008, 35.

4) Σε τάφους

4^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τον Τάραντα (Εικόνα 60)
Χρονολόγηση: 150-100 π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Τάραντα
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 0,70 μ.
Βιβλιογραφία: Kousser 2008, 36-38, pl. 18.

Σε λιμάνια

5^α) Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο (Εικόνα 61)
Χρονολόγηση: Ύστερος 5^{ος} αιώνας π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου
Αριθμός ευρετηρίου: Γ 215/ Β.Π. 210/ Β.Ε. 2814
Υλικό κατασκευής: Μάρμαρο
Διαστάσεις: ύψος 0,70 μ.
Βιβλιογραφία: Μαχαίρα 2013, 142, εικ. 1-4..

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΓΓΕΙΩΝ

A) Η Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα

1^α) Υδρία που απεικονίζει την Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα (Εικόνα 33)

Χρονολόγηση: 360-350 π.Χ.

Σημερινή θέση: Βρετανικό Μουσείο

Αριθμός ευρετηρίου: 1856,1001.16

Βιβλιογραφία: British Museum. Hydria, τελευταία ενημέρωση 23/11/2018,

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=464015&partId=1&images=true

1β) Ερυθρόμορφη αττική λήκυθος (Εικόνα 34)

Χρονολόγηση: 390 π.Χ.

Σημερινή τοποθεσία: (;)

Βιβλιογραφία: Martzano A. Ancient Gardens from Babylon to Rome,

τελευταία ενημέρωση 24/11/2017, <https://www.ajaonline.org/online-review-museum/375>.

1γ) Λήκυθος από τερακότα (Εικόνα 35)

Χρονολόγηση: τέλη 4^{ου} αιώνα π.Χ.

Σημερινή θέση: Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης

Βιβλιογραφία: The Met (the Metropolitan Museum of Arts), τελευταία ενημέρωση 25/11/2017,

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251204>.

B) Αφροδίτη που απεικονίζεται μαζί με τα ιερά της πτηνά

2^α) Ερυθρόμορφο αγγείο από το Πέστουμ (Εικόνα 36)

Χρονολόγηση: 350-325 π.Χ.

Σημερινή θέση: (;)

Βιβλιογραφία: Turner 2005, 61, fig. 6 a and b.

2β) Απουλική πελίκη από την Κανόσα (Εικόνα 38)

Χρονολόγηση: 350-325 π.Χ.

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Τάραντα

Βιβλιογραφία: Turner 2005, 76-78, fig. 9.

2γ) Αμφορέας από τη Νότια Ιταλία (Εικόνα 39)

Χρονολόγηση: (;)

Σημερινή θέση: Μουσείο Σαν Αντόνιο, Τέξας

Βιβλιογραφία: Turner 2005, 78, fig 11.

2δ) Φιάλη από τον Τάραντα ομάδας Gnathia (Εικόνα 40)

Χρονολόγηση: (;)

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Τάραντα

Βιβλιογραφία: Turner 2005, 85, fig. 16..

2ε) Θραύσμα από καπάκι πυξίδας (Εικόνα 41)

Χρονολόγηση: 425-435 π.Χ.

Σημερινή θέση: (;)

Βιβλιογραφία: Moore 1997, 277.

2στ) Ερυθρόμορφη λήκυθος (Εικόνα 42)

Χρονολόγηση: 425-375 π.Χ.

Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου

Βιβλιογραφία: Corpus Vasorum Antiquorum: Providence , Museum of the Rhode Island School of design. 1933. Harvard University Press, 31.

Γ) Θραύσματα από αγγεία που απεικονίζουν την Αφροδίτη και βρέθηκαν στα νοτιοδυτικά του βράχου της Ακρόπολης

1^α) Μελανόμορφο θραύσμα από πινάκιο (Εικόνα 43)

Χρονολόγηση: μέσα 6^{ου} αιώνα π.Χ.

Σημερινή θέση: Μουσείο Ακροπόλεως

Αριθμός ευρετηρίου: 2526

Βιβλιογραφία: Palla 2010, 203-204, fig. 10.1.

1β) Μελανόμορφος κάνθαρος (Εικόνα 44)

Χρονολόγηση: 580 π.Χ.

Σημερινή θέση: Μουσείο Ακροπόλεως

Αριθμός ευρετηρίου: 603

Βιβλιογραφία: Palla 2010, 203, fig. 10.2.

1γ) Μελανόμορφος αμφορέας (Εικόνα 45)

Χρονολόγηση: 540-530 π.Χ.

Σημερινή θέση: Μουσείο Ακροπόλεως

Αριθμός ευρετηρίου: 646

Βιβλιογραφία: Palla 2010, 207, fig. 10.4

1δ) Θραύσμα υδρίας (Εικόνα 46)

Χρονολόγηση: (;)

Σημερινή θέση: Μουσείο Ακροπόλεως

Αριθμός ευρετηρίου: E 112

Βιβλιογραφία: Palla 2010, 212, fig. 10.5.

- 1) Μελανόμορφος αμφορέας (Εικόνα 47)
Χρονολόγηση: 520 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Βοστώνης
Βιβλιογραφία: Corpus Vasorum Antiquorum: Boston, Museum of Fine Arts. 1973. Union Academique Internationale, 44.
- 2) Ερυθρόμορφη υδρία (Εικόνα 48)
Χρονολόγηση: 420-410
Σημερινή θέση: Βρετανικό Μουσείο
Διαστάσεις: ύψος 52,1 εκ.
Αριθμός ευρετηρίου: 1772,0320.30 / E224
Βιβλιογραφία: Τιβέριος 1996, 330-331
- 3) Αρυβαλλοειδής λήκυθος (Εικόνα 49)
Χρονολόγηση: 320-400
Σημερινή θέση: Βρετανικό Μουσείο
Διαστάσεις: ύψος 19,65 εκ.
Αριθμός ευρετηρίου: 1856,0512.15 / E697
Βιβλιογραφία:
<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/Meidias%20painter%2004.htm>, τελευταία ενημέρωση 7/6/2017.
- 4) Κάλυκας (Εικόνα 50)
Χρονολόγηση: 350 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Βαλτιμόρης
Βιβλιογραφία: Corpus Vasorum Antiquorum: Baltimore, Walters Art Gallery 1. 1984. Cambridge, Massachusetts, 37-38.
- 5) Ερυθρόμορφη λήκυθος (Εικόνα 51)
Χρονολόγηση: 400-300 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο της Καλιφόρνια
Βιβλιογραφία: Corpus Vasorum Antiquorum: Berkeley, University of California 1. 1936. Cambridge, Massachusetts, pg. 50.
- 6) Αρυβαλλοειδής λήκυθος (Εικόνα 52)
Χρονολόγηση: 360-340 π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Τάραντα
Βιβλιογραφία: Ardalion, Η ιερότητα του Έρωτα, τελευταία ενημέρωση 15/1/2018, <https://ardalion.wordpress.com/2010/03/27/eros/>
- 7) Ερυθρόμορφη πελίκη (Εικόνα 53)
Χρονολόγηση: 400-300 π.Χ.
Σημερινή θέση: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
Βιβλιογραφία: Mythologica.fr, τελευταία ενημέρωση 15/1/2018, <https://mythologica.fr/grec/aphrodite5.htm>

- 8) Ερυθρόμορφη λήκυθος από τη Ρόδο (Εικόνα 54)
Χρονολόγηση: 400-300 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Κοπενγχάγης
Βιβλιογραφία: Corpus Vasorum Antiquorum: Copenhagen. National Museum
4. Paris, pg. 130.
- 9) Ερυθρόμορφα θραύσματα από πυξίδα (Εικόνα 55)
Χρονολόγηση: 450-400 π.Χ.
Σημερινή θέση: Μουσείο Αρχαίας Αγοράς
Βιβλιογραφία: Moore M. B. 1997. Attic Red-figured and White- Ground
Pottery. Vol. XXX στο The Athenian Agora Museum, results of excavations
conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Pl. 96-99.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αρχαία ελληνική θεά, η Αφροδίτη είναι κόρη του Διός και της Διώνης, μέλος του Δωδεκάθεου και εκπρόσωπος του γυναικείου κάλλους, του έρωτα, της σεξουαλικότητας, της ηδονής και της τεκνοποίησης. Παιδιά της ήταν ο φτερωτός θεός Έρωτας, ο Ίμερος, ο Πόθος, ο Φόβος, ο Δείμος, η Αρμονία και η Ρόδος.¹ Προστάτιδα των εταίρων. Το όνομά της το οφείλει στο μύθο της ανάδυσής της μέσα από τους αφρούς των κυμάτων, λέγεται και Κυθήρεια γιατί πλησίασε τα Κύθηρα ταξιδεύοντας με ένα κοχύλι. Από παλαιότερους ερευνητές υποστηριζόταν ότι το όνομά της συνδέεται με την Μικρά Ασία, το Αιγαίο και την ανατολική Μεσόγειο. Η αντίστοιχη θεότητα που λατρεύουν οι Ρωμαίοι είναι η Βένους (Venus), η ίδια όμως παρουσιάζει πολλές ομοιότητες και με την αιγυπτιακή θεά Άθωρ².

Όσον αφορά τη γέννησή της (**Εικόνα 1**) (αρ. καταλ. Γλυπτά Β1) υπάρχει διχογνωμία ανάμεσα στην προφορική παράδοση και στις ιστορικές πηγές. Η πρώτη άποψη στηρίζεται στον 6ο ομηρικό ύμνο (στ. 1-21),³ όπου εξιστορείται η γέννηση της με πρωταγωνιστές την ίδια τη θεά και τις Ώρες που την έσυραν από τη θάλασσα και την στόλισαν με εντυπωσιακά ενδύματα. Ο Ησίοδος στο έργο του «Θεογονία» (Ησίοδος, Θεογονία στ. 188-202)⁴ περιγράφει τη γέννηση της Αφροδίτης μέσα από τους αφρούς των κυμάτων (εξ ου και το επίθετο Αφρογένεια), που προκλήθηκαν, όταν ο Κρόνος, ο γιός του Ουρανού, πέταξε τα γεννητικά όργανα του πατέρα του στη θάλασσα, αφού προηγουμένως τον βοήθησε η μητέρα του Γαία, δίνοντάς του ένα δρεπάνι για να τον ακρωτηριάσει, από εκδίκηση, επειδή τα νεογέννητα παιδιά που έκανε μαζί της, τα έριχνε στα Τάρταρα. Περιγράφει την θεά να αναδύεται μέσα από τα κύματα της θάλασσας της Κύπρου, να βαδίζει προς την ξηρά και γύρω - γύρω από τα πόδια της να φυτρώνει πυκνή και ωραία βλάστηση.

Μήδεα δ' ὡς τὸ πρῶτον ἀποτμήξας ἀδάμαντι
κάββαλ' ἀπ' ἠπείροιο πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
ὡς φέρετ' ἄμ πέλαγος πουλὺν χρόνον, ἀμφὶ δὲ λευκὸς
ἀφρὸς ἀπ' ἀθανάτου χροὸς ὄρνυτο· τῷ δ' ἔνι κούρη

¹ Κακριδής 1986, 179.

² Μαχαίρα, eyploia.aigaio-net.gr, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>.

³ Ομηρικοί Ύμνοι Βατραχομουμαχία 2005, τόμος Α', εις Αφροδίτην (β), 266-267.

⁴ Pironti G. 2007, 61-62.

ἐθρέφθη· πρῶτον δὲ Κυθήροισι ζαθέοισιν
ἔπλητ', ἔνθεν ἔπειτα περίρρυτον ἴκετο Κύπρον.
ἐκ δ' ἔβη αἰδοίη καλὴ θεός, ἀμφὶ δὲ ποίη
ποσσὶν ὑπο ῥαδινοῖσιν ἀέζετο· τὴν δ' Ἄφροδίτην
[ἀφρογενέα τε θεᾶν καὶ εὐστέφανον Κυθήρειαν
κικλήσκουσι θεοὶ τε καὶ ἄνδρες, οὐνεκ' ἐν ἀφρῶ
θρέφθη· ἀτὰρ Κυθήρειαν, ὅτι προσέκυρσε Κυθήροισι·
Κυπρογενέα δ', ὅτι γέντο περικλύστῳ ἐνὶ Κύπρῳ·
ἠδὲ φιλομειδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη.
Τ δ' Ἔρος ὠμάρτησε καὶ Ἴμερος ἔσπετο καλὸς
γεινομένη τὰ πρῶτα θεῶν τ' ἐς φύλον ἰούση.

Στο σημείο αυτό - σύμφωνα με τον ομηρικό ύμνο - οἱ Ὄρες υποδέχονται τη θεά και την ντύνουν, στη συνέχεια την παραλαμβάνουν ο Ἔρωτας και ο Ἴμερος και την οδηγούν στον Ὀλυμπο. Στην Ιλιάδα του Ομήρου (Ομήρου Ιλιάς, ραψ. Έ, στ. 370)⁵ αναφέρεται ως κόρη του Δία και της Διώνης (κατά μία άποψη Ωκεανίδα). Σύμφωνα όμως με άλλη παράδοση, η Αφροδίτη γεννήθηκε μέσα σε ένα κοχύλι που μεταφέρθηκε με τη πνοή του Ζέφυρου στα Κύθηρα. Στους μύθους και στις πολλές θεωρίες για τη γέννηση της θεάς αναφέρεται και ο Πλάτωνας στο «Συμπόσιο» (Πλάτων: 132- Συμπόσιον 203b).⁶

Η θεά λατρευόταν σε πολλές περιοχές, αρχικά στην Ασκαλώνα της Συρίας⁷, στη τοποθεσία αυτή χτίστηκε ο αρχαιότερος ναός που ήταν αφιερωμένος στην Αφροδίτη Ουρανία. Αργότερα άρχισε να λατρεύεται τόσο στο νησί της Κύπρου, όσο και στα Κύθηρα. Εξ ου και τα ονόματα Κύπρις (Κύπρος), Παφία απ' το σημαντικότερο ναό της στη Πάφο της Κύπρου και Κυθήρεια (Κύθηρα). Υπάρχουν θεωρίες που υποστηρίζουν ότι η θεά καταγόταν από τη

⁵ Όμηρος Ιλιάδα 2004, τόμος Α', 195.

⁶ Πλάτων Συμπόσιον 2004, τόμος Β', 382.

⁷ Την πληροφορία αυτή την παίρνουμε από τον Ηρόδοτο (Ιστορίες Ι, 105), όμως ο συγκεκριμένος δεν αποτελεί αξιόπιστη πηγή για τα λατρευτικά δεδομένα. www.greek-language.gr, τελευταία ενημέρωση 26/5/2018, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30.

Θεσσαλία, η δε λατρεία της διαδόθηκε αργότερα στη Βοιωτία και από εκεί στην Αττική, τη Μικρά Ασία και την Κύπρο.⁸

Ο Όμηρος στην Ιλιάδα (Ομήρου Ιλιάς, ραψ. Έ, στ. 423)⁹ την αποκαλεί «Κύπριν», στην Οδύσσεια μνημονεύει το τέμενος και τον βωμό της θεάς στη Πάφο (Ομήρου Οδύσσεια, ραψ. Θ, στ. 361-363)¹⁰ και την αποκαλεί «Κυθήρεια» (Ομήρου Οδύσσεια, ραψ. Θ, στ. 288)¹¹. Εξάλλου, οι δύο αυτές τοποθεσίες (Κύπρος και Κύθηρα) αποτέλεσαν τις πύλες από τις οποίες μεταφέρθηκαν στον ελληνικό χώρο η λατρεία των θεών, η τέχνη και τα προϊόντα του τότε γνωστού κόσμου. Για αυτόν τον λόγο, επικράτησε περισσότερο η άποψη ότι η προέλευση της θεάς ήταν από την Ανατολή και ότι διαδόθηκε η λατρεία της από την Κύπρο στα Κύθηρα, τα οποία ήταν τότε εμπορικός σταθμός των Φοινίκων, και από εκεί στην Πελοπόννησο και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Αλλά και οι Έλληνες πίστευαν ότι η Αφροδίτη ήταν ξένη και ήρθε στον Όλυμπο από την Ανατολή. Μάλιστα, προαναφέραμε ότι ο αρχαιότερος ναός της Αφροδίτης Ουρανίας, πρωιμότερος και από αυτόν της Πάφου της Κύπρου, βρισκόταν στην Ασκαλώνα, σε μία περιοχή της Συρίας. Έτσι το επίθετο της Αφροδίτης «**Μεγάλη θεά**» τεκμηριώνει τα παραπάνω.

Οι αρχαίοι πίστευαν στις δύο φύσεις της θεάς, δηλαδή της Πανδήμου και της Ουρανίας. Αργότερα οι ερευνητές προσπάθησαν να τις ερμηνεύσουν και πάνω σε αυτήν την διάκριση στήριζαν τη διαφορά μεταξύ «ουράνιου και επίγειου έρωτα». Η Αφροδίτη ως **Ουρανία**¹², δηλώνει τη καταγωγή της και αντιπροσωπεύει την προστασία της οικογένειας και του γάμου. Σύμφωνα με τον Πausανία ο Αιγέας εγκαθίδρυσε πρώτος τη λατρεία της Αφροδίτης Ουρανίας στην Αθήνα, ενώ ο Θησεάς, ο γιός του, καθιέρωσε τη λατρεία της ως **Πανδήμου**¹³, καθώς το επίθετο αυτό της προσέδιδε πολιτική χροιά και έτσι η θεά λατρευόταν και στην ευρύτερη περιφέρεια της Αθήνας (δήμοι), αλλά και στο κέντρο της, συγκεκριμένα στην Αγορά των Αθηνών, όπου υπήρχε και ο βωμός της. Η θεά ως Πάνδημος αντιπροσώπευε επίσης τον ελεύθερο έρωτα και προστάτευε τις ιερόδουλες, τις οποίες συναντάμε στα ιερά της Αφροδίτης στην Κύπρο, στην Κόρινθο, στην Έρυκα και τους Επιζεφυρίους Λοκρούς.

⁸ Μαχαίρα, eyplioia.aigaio-net.gr, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyplioia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>.

⁹ Όμηρος Ιλιάδα 2004, τόμος Α', 197.

¹⁰ Όμηρου Οδύσσεια 2006, τόμος Α', 118.

¹¹ Όμηρου Οδύσσεια 2006, τόμος Α', 116.

¹² Pironti G. 2007, 145.

¹³ Pironti G. 2007, 13.

Η Αφροδίτη με το επίθετο «εν κήποις» λατρευόταν, κατά τον Πausανία (Pausanias, Ελλάδος Περιήγησις 1.19.2)¹⁴, αρχικά σε ιερό στο βόρειο τμήμα της Ακρόπολης, μεταγενέστερα δε σε άλλο ναό κοντά στην Ιλισσό. Άλλο επίθετο που της δόθηκε είναι «Παννυχίς»,¹⁵ διότι τις βραδινές ώρες κατά τη διαδικασία των Αρρηφορίων -γιορτή για τη δροσιά του καλοκαιριού και την ευφορία της γης, αφιερωμένη στη θεά Αθηνά Πολιάδα- που τελούνταν κάθε άνοιξη, δύο νεαρές γυναίκες πήγαιναν από την Ακρόπολη στο ιερό της Αφροδίτης στα βορειοανατολικά του βράχου για να προσφέρουν αναθήματα. Η Simon θεωρεί τέτοιου είδους εορτές ως γονιμική τελετουργία και ο Burkert ως διαβατήρια τελετή¹⁶.

Την αποκαλούσαν «Εύπλοια», «Ποντία» και «Πελαγία», καθώς αναδυόταν μέσα από την θάλασσα (Αναδυομένη), σχετιζόταν με το υγρό στοιχείο, δηλαδή με τον Ποσειδώνα και θεωρείτο προστάτιδα των ναυτικών.¹⁷

Μεταξύ των εραστών της ήταν και ο θεός Άρης, γι' αυτό εμφανιζόταν σε πολλά έργα με πολεμική ενδυμασία, εξ ου και το επίθετο «Αρεία».¹⁸

Επίσης είχε σχέση και με τον Κάτω Κόσμο, καθώς λεγόταν «Επιτύμβια».¹⁹ Με αυτήν δε την ιδιότητα, πιστευόταν ότι άλειψε με ροδέλαιο το σώμα του νεκρού Έκτορα κατά τη πολιορκία της Τροίας.

Με το επίθετο «Άνθεια»²⁰ συμβόλιζε τον μαρασμό αλλά και την άνθηση της φύσης²¹, καθώς και των ανθρώπων στα πλαίσια της ζωής και του θανάτου.

Τέλος, η θεά αναφερόταν ως «Μητέρα»²² από τις γυναίκες της Θήβας, επίσης λατρευόταν ως μητρική θεότητα διότι λέγεται ότι ανέθρεψε, σύμφωνα με τον μύθο, τις κόρες του Πανδάρου.

Τα ιερά αντικείμενα της θεάς είναι ο «κεστός» ή στηθοπάρι²³ (στηθόδεσμος), που εκφράζει όλη την ερωτική της δύναμη και κατά τη μυθολογία, εμφανίζεται να τον δωρίζει στην Ήρα

¹⁴ Μαχαίρα, <http://old.eyploia.aigaio-net.gr>, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>.

¹⁵ Μαχαίρα, <http://old.eyploia.aigaio-net.gr>, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

¹⁶ Μαχαίρα 2008, 126.

¹⁷ Κακριδής 1986, 188.

¹⁸ Μαχαίρα, <http://old.eyploia.aigaio-net.gr>, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

¹⁹ Μαχαίρα, <http://old.eyploia.aigaio-net.gr>, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

²⁰ Pironti G. 2007, 281.

²¹ Κακριδής 1986, 188.

²² Κακριδής 1986, 188.

για να σαγηνεύσει τον Δία. Άλλο ιερό σύμβολο είναι το «στεφάνι» όπου σε πολλές εικονογραφίες το φορούν τόσο η ίδια η Αφροδίτη, όσο και ο Έρωτας. Ως θεά της ομορφιάς κρατά συχνά καθρέφτη και απεικονίζεται σε λαβή κατόπτρων.

Χαρακτηριστική είναι η ιδιαίτερη ενδυμασία με την οποία απεικονίζεται, δηλαδή τα ευωδιαστά ενδύματα, συνοδευόμενα από λεπτομερή κοσμήματα, παράδειγμα αποτελεί η μεγαλοπρεπής εμφάνιση της θεάς ενώπιον του Πάρη, όταν εκείνος της προσέφερε το χρυσό μήλο.²⁴

Ιερά φυτά της θεάς είναι οι μυρτιές, τα ρόδα, η ανεμώνη, η μυρική, το μήλο και η παπαρούνα.²⁵

Κατ'επέκταση, τα ιερά της πτηνά είναι η χήνα, η πάπια, ο πελαργός, το περιστέρι, ο κύκνος, ο στραβολαίμης (wryneck) και το ορτύκι.²⁶

Ιερά ζώα είναι η χελώνα, ο λαγός, το δελφίνι, που δηλώνει και την θαλάσσια προέλευσή της, ο τράγος και ο κριός, καθώς όλα αυτά έχουν σχέση με τον έρωτα.²⁷

Παρατηρούμε ότι η θεά πολλές φορές δεν απεικονίζεται μόνη, αλλά συνοδεύεται από άλλα μυθικά πρόσωπα και θεούς. Κυρίαρχα πρόσωπα είναι ο Έρωτας, που της δίνει τον προσδιορισμό ως «θεά της αγάπης και του έρωτα», οι Ώρες και οι Χάριτες που την στολίζουν με διάφορα κοσμήματα, ο Πόθος, ο Αντέρωτας, ο Ίμερος, ο Πάνας που αποτελεί την χαρακτηριστική συνοδεία της Αφροδίτης Πανδήμου, ο Άρης ως εραστής ή ακόμα και ως σύζυγος, ο Ήφαιστος ως νόμιμος σύζυγος, ο Άδης, ο Ερμής και τέλος σπανιότατα ο Δίας.

Η Αφροδίτη εμφανίζεται ως θεά του Δωδεκάθεου στην εικονογραφία ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ. Στα αγγεία εμφανίζεται από τα αρχαϊκά χρόνια. Τον 7^ο αιώνα π.Χ. η θεά αποτελούσε το πιο διαδεδομένο θέμα στις λαβές των κατόπτρων, λόγω του ότι συμβόλιζε την ομορφιά. Στη ζωφόρο του θησαυρού των Σιφνίων²⁸ (525 π.Χ.) στη περιοχή των Δελφών (**Εικόνα 2**), εικονίζεται σε Αγορά θεών και τοποθετείται δίπλα στον Άρη²⁹ (αρ. καταλ. Γλυπτά Α1). Στα

²³ Κακριδής 1986, 179.

²⁴ Μαχαίρα, [eyploia.aigaio-net.gr](http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998), τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

²⁵ Μαχαίρα, [eyploia.aigaio-net.gr](http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998), τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

²⁶ Μαχαίρα, [eyploia.aigaio-net.gr](http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998), τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

²⁷ Μαχαίρα, [eyploia.aigaio-net.gr](http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998), τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>

²⁸ Rolley 2006, 326-329.

²⁹ Daux et Hansen 1987, 50-52.

κλασικά χρόνια η εικονογραφία της Αφροδίτης συναντάται σε όλες τις μορφές τέχνης όπως η πλαστική, η αγγειογραφία, η μικροτεχνία κ.ά. Από το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα, στην αττική ερυθρόμορφη αγγειογραφία κυριαρχεί η μορφή της θεάς ως σύμβολο του έρωτα. Στην πλαστική εικονίζεται ήδη από τον 5^ο αιώνα, φορώντας χιτώνα και ιμάτιο. Στον Παρθενώνα³⁰ εμφανίζεται και στα δύο αετώματα, στην δε ανατολική ζωφόρο (αρ. καταλ. Γλυπτά Β2) παρουσιάζεται παρευρισκόμενη με άλλους θεούς³¹ (**Εικόνα 3**). Εκείνη την εποχή, όσον αφορά την πλαστική³² οι καλλιτέχνες είχαν βελτιωθεί αρκετά στη λεπτομερή απόδοση των έργων τους, καθώς και στην τεχνική. Φιλοτεχνούσαν τα γλυπτά δινοντάς τους φυσικότητα. Η τέχνη της γλυπτικής ουσιαστικά άνοιξε ορίζοντες, με αποκορύφωμα την ελληνιστική περίοδο, που θα μελετήσουμε εκτενέστερα μέσα από την απεικόνιση της θεάς του Έρωτα. Στην ρωμαϊκή εποχή η θεά μετονομάζεται σε «Venus» και διαθέτει παρόμοιες ιδιότητες με την Turan, την θεά που λάτρευαν οι Ετρούσκοι (8^{ος} αι. π.Χ.). Κατά την περίοδο αυτή (ρωμαϊκή), αλλά και νωρίτερα, ήδη από τον 3^ο αιώνα π.Χ., η Αφροδίτη Venus παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στις τέχνες. Κατά τα νεώτερα χρόνια, απεικονίζεται κυρίως σε πίνακες της Αναγέννησης όπως του Sandro Botticelli (**Εικόνα 4**), συνεχίζει δε να αποτελεί αγαπημένο θέμα μέχρι και σήμερα³³.

Στα κλασικά χρόνια η Αφροδίτη στην πλαστική απεικονιζόταν αρκετά πιο συντηρητική σε σχέση με τα ελληνιστικά γλυπτά, στα οποία η εμφάνισή της ήταν αρκετά πιο τολμηρή. Την κλασική περίοδο τα γλυπτά που απεικονίζεται η θεά φιλοτεχνούνταν από τους καλλιτέχνες ενδεδυμένα, μέχρι το τέλος του 5^{ου} αιώνα, όπου τα ενδύματα άρχισαν σιγά σιγά να περιορίζονται. Σύμφωνα με τον Σωκράτη³⁴ τα ενδύματα πάνω στο γυναικείο σώμα αναδεικνύουν μεν το ίδιο το σώμα, αλλά όμως συμβολίζουν και τη γυναικεία ψυχή. Η ύπαρξή τους συνδέεται με την επιθυμία-πόθο των ανδρών να μελετήσουν αυτό που κρύβεται από κάτω. Οι καλλιτέχνες αρχιτεκτονικής γλυπτικής και αναθηματικών αναγλύφων προσάρμοσαν την τέχνη τους σύμφωνα με τα πρότυπα της κλασικής περιόδου, προσδίδοντας στα έργα τους μία αυστηρότητα. Όμως στην ύστερη κλασική περίοδο πηλίνα γλυπτά, ερυθρόμορφα αγγεία και ενίοτε αναθηματικά ανάγλυφα παραβιάζανε τη συντηρητική απεικόνιση της θεάς και πλέον την αποτύπωναν με μια πιο τολμηρή εμφάνιση, αφήνοντας

³⁰ Τραυλός, Δοντάς, Μπούσκαρη 1980, 124-127, εικ. 60

³¹ Παπαθανασίου Γ. Ελληνικός Πολιτισμός- Παρθενώνας. Ανατολική Ζωφόρος, λίθος VI. www.users.sch.gr, τελευταία ενημέρωση 26/5/2017, <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/An.z/anat.z-6.htm>.

³² Havelock 2007, 39.

³³ Μαχαίρα, eyploia.aigaio-net.gr, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>.

³⁴ Stewart 2012, 278-279.

ακάλυπτο το στήθος ή φιλοτεχνώντας την τελείως γυμνή. Παρ'όλα αυτά, ήδη από την κλασική περίοδο οι γλύπτες αποτύπωναν στα έργα τους το ανθρώπινο σώμα με περισσότερες λεπτομέρειες, πράγμα το οποίο θα διαπιστώσουμε δίνοντας κάποια παραδείγματα από έργα της θεάς τα οποία φιλοτεχνήθηκαν για να στολίσουν το χώρο της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών και το χαρακτηριστικό τους είναι ότι διαθέτουν μία ελεύθερη στάση, κάτι το οποίο αποτελεί καινοτομία για την εποχή. Αυτά τα γλυπτά κατατάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που αναδεικνύει την εξέλιξη της γλυπτικής από τα κλασικά χρόνια στα ελληνιστικά³⁵.

Ένα κομψό έργο³⁶ (αρ. καταλ. Γλυπτά Β3) που βρέθηκε στις ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς είναι αυτό που απεικονίζει την θεά Αφροδίτη ενδεδυμένη (**Εικόνα 5**), σώζεται μόνο ο κορμός του σώματος και λείπει το κεφάλι. Χρονολογείται στο 420 π.Χ. Σκοπός του καλλιτέχνη εδώ πιθανότατα ήταν να δώσει στο γλυπτό του επιβλητικό ύψος και να αναδείξει τις πλούσιες λεπτομέρειες του ενδύματος που φέρει η θεά. Το συγκεκριμένο έργο μάλιστα σχετίζεται και με τον τύπο της Αφροδίτης Doria-Pamphili των ρωμαϊκών χρόνων.

Άλλο ένα κλασικό έργο³⁷ (αρ. καταλ. Γλυπτά Β4) είναι αυτό της Αρχαίας Αγοράς που απεικονίζει τη θεά από το ύψος του στήθους και κάτω (**Εικόνα 6**). Το ανώτερο μέρος δε σώζεται. Χρονολογείται το 400-380 π.Χ. και αποδίδεται στον γλύπτη που φιλοτέχνησε και την Αφροδίτη Valentini. Σχετίζεται στυλιστικά με την Αφροδίτη Frejus/Genetrix.

Η εργασία μου αυτή, βασίζεται στη μελέτη των τύπων, με τους οποίους εμφανίζεται η Αφροδίτη στα γλυπτά των ελληνιστικών χρόνων, σε γυμνό και ημίγυμνο μοτίβο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των τύπων αυτών, αναφέρονται λεπτομερώς παρακάτω. Ακολουθεί ανάλυση πολλών αγγείων, τα οποία απεικονίζουν είτε τη θεά συνοδευόμενη από άλλους θεούς και μυθικά πρόσωπα, είτε αναπαριστούν τα ιερά σύμβολά της. Παρουσιάζονται οι χώροι, στους οποίους είχαν τοποθετηθεί αγαλμάτια της θεάς και στη συνέχεια αιτιολογείται η παρουσία τους. Τέλος, γίνεται εκτενής αναφορά σε συμπεράσματα, ως προς το σύνολο της εργασίας.

³⁵ Stewart 2012, 270.

³⁶ Stewart 2012, 276, εικ. 8.

³⁷ Stewart 2012, 277, εικ. 9.

3. ΟΙ ΑΓΑΛΜΑΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΗΣ ΗΜΙΓΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΣΤΑ ΥΣΤΕΡΑ ΚΛΑΣΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η εικονογραφία της Αφροδίτης στα ελληνιστικά χρόνια είναι εξαιρετικά πλούσια: παρουσιάζεται ενδεδυμένη (με χιτώνα και ιμάτιο), καθώς και ημίγυμνη και γυμνή που στέκεται όρθια ή κάθεται γονατιστή.

Η θεά εμφανίζεται αρχικά με παραδοσιακή τεχνοτροπία και στη συνέχεια με την νέα, κυρίως στα ελληνιστικά χρόνια, όπου ακόμα και η συντηρητική θρησκεία επηρεάζεται από το νέο στύλ στην εικονογραφία καθώς είναι η μόνη γυναικεία θεότητα που εκπροσωπεί τον γυμνό εικονογραφικό τύπο ήδη από τον 4^ο αιώνα π.Χ. Τα διάσπαρτα καλλιτεχνικά κέντρα, στηριζόμενα στην ιδιότητά της ως θεά του έρωτα και της ομορφιάς, εμπνεύστηκαν και καθιέρωσαν διάφορους τύπους, συνδυάζοντας το παραδοσιακό με το νέο ρεύμα.

Κατά την εξέταση της τυπολογίας και των επιμέρους εικονογραφικών σχημάτων της Αφροδίτης στην ελληνιστική περίοδο, διακρίνουμε τρεις μεγάλες κατηγορίες: την Αφροδίτη ενδεδυμένη, την Αφροδίτη ημίγυμνη και την Αφροδίτη γυμνή. Στην παρούσα εργασία γίνεται λεπτομερής αναφορά κυρίως στην δεύτερη και τρίτη κατηγορία.

Η Αφροδίτη ενδεδυμένη

Πρίν ξεκινήσουμε να αναλύουμε γλυπτά ημίγυμνης και γυμνής Αφροδίτης, αξίζει να εξετάσουμε και την πρώτη κατηγορία και την πρωιμότερη, δηλαδή την απεικόνιση της ενδεδυμένης Αφροδίτης. Αυτός ο τύπος γλυπτών είναι αρκετά πιο συντηρητικός σε σχέση με τους δύο επόμενους και έχει περισσότερους δεσμούς με την παράδοση. Όπως και στη περίπτωση της ημίγυμνης και γυμνής Αφροδίτης που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, έτσι κι εδώ ο τύπος της ενδεδυμένης θεάς χωρίζεται σε υποκατηγορίες. Αυτές είναι: α) η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό, β) η Αφροδίτη Tierolo ή Άρτεμις-Εκάτη, γ) η Αφροδίτη καθήμενη.

α) Η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό

Ο συγκεκριμένος τύπος χρονολογείται ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ. Το χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι η στάση στήριξης είτε σε κάποιο υποτιθέμενο κορμό δέντρου είτε σε πεσσό, που συνήθως τοποθετείται στα αριστερά της θεάς. Εδώ παρατηρούμε ότι συνήθως η Αφροδίτη είναι ντυμένη με χιτώνα με ή χωρίς ζώνη. Ολοκληρω το σώμα από τη πίσω πλευρά και το κάτω μισό από μπροστά καλύπτεται από ιμάτιο. Επίσης η μορφή στηρίζεται είτε με το χέρι είτε με τον αριστερό αγκώνα πιο συχνά σε κάποιο πεσσό ή κορμό δέντρου. Αυτός ο

τύπος ανήκει στα κλασικά χρόνια αλλά διατηρείται καθ'όλη τη διάρκεια και των ελληνιστικών και είναι ευρέως γνωστός σε όλα τα καλλιτεχνικά κέντρα.³⁸

Παράδειγμα αυτού του τύπου αποτελεί ένα ρωμαϊκό αντίγραφο³⁹ (**Εικόνα 7**), το οποίο βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου (αρ. καταλ. Γλυπτά Γ1α). Ο καλλιτέχνης αυτού του έργου δημιούργησε ένα αντίγραφο του Αλκαμένη, αυτό της Αφροδίτης εν κήποις στον Ιλισσό. Το πρωτότυπο έργο χρονολογείται τον 5^ο αιώνα.

β) Η Αφροδίτη Tierolo ή Άρτεμις- Εκάτη

Η ονομασία της προέρχεται από τον Laurenzi που πρώτος ερμήνευσε τον αγαλματικό τύπο ως Άρτεμη-Εκάτη στηριζόμενος σε κάποιο ειδώλιο που βρέθηκε σε αποθήκη μέσα στο ιερό του Απόλλωνος Πυθίου στην Ακρόπολη. Όμως αργότερα το ιερό αυτό ερευνητές υπέθεσαν ότι ανήκει στην θεά Άρτεμη με χθόνιες ιδιότητες παρά τον ναό του Πυθίου που βρίσκεται εκεί. Οι ερευνητές αυτοί αναφέρονται σε κάποιο τύπο Αφροδίτης και όχι Αρτέμιδος διότι εμφανίζεται μαζί με τον Έρωτα και αυτό είναι στοιχείο που επιβεβαιώνει την ταυτότητά της⁴⁰. Εδώ η θεά φέρει χιτώνα και ιμάτιο και στην εμπρόσθια όψη φαίνονται οι βραχίονες. Ο χιτώνας κάτω από το στήθος της μορφής είναι πιο σφιχτά δεμένος. Πάνω φέρει ιμάτιο που καλύπτει το πίσω μέρος από τη κορυφή του δεξιού μηρού δημιουργώντας πτυχές στο ύφασμα στο σημείο μεταξύ των δύο σκελών. Το δεξί σκέλος συνήθως είναι εν κινήσει, ενώ το αριστερό το στηρίζει. Παρ'όλο που σε αυτόν τον τύπο δεν υπάρχει κάποια στήριξη, η θεά λυγίζει πάλι το αριστερό της χέρι που το στηρίζει στο αριστερό της ισχίο.⁴¹

Το αργέντιο άγαλμα (**Εικόνα 8**) αυτού του τύπου ανήκει πιθανότατα στην Αφροδίτη Ηγεμόνη και βρίσκεται στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα (αρ. καταλ. Γλυπτά Γ2α) όπου και αποκαλύφθηκε⁴². Χρονολογείται το 170-150 π.Χ. Είναι φιλοτεχνημένο από πεντελικό μάρμαρο και διαθέτει υπερφυσικό μέγεθος. Το κεφάλι, ο δεξιός βραχίονας και το δεξί πέλμα ήταν πρόσθετα και δυστυχώς δε σώζονται. Η θεά φέρει χιτώνα και πάνω απ' αυτόν φορά ιμάτιο που καλύπτει διαγώνια τη πλάτη και ακουμπά χαλαρά στον αριστερό ώμο και στον δεξιό μηρό. Η θεά έχει ανοιχτά τα δάχτυλα στο αριστερό χέρι και τα στηρίζει στον

³⁸ Machaira 1993, 92-93.

³⁹ Stewart 2012, 272, εικ. 4.

⁴⁰ Μαχαίρα 2011, 54

⁴¹ Machaira 1993, 101.

⁴² Leventi 2013, 288.

αριστερό γοφό. Το δεξί χέρι απ' την άλλη ήταν σηκωμένο σαν να κρατούσε κάποιο σκήπτρο.⁴³

Άλλο ένα αγαλμάτιο⁴⁴ (**Εικόνα 9**) Αφροδίτης από τη Ρόδο ανήκει κι αυτό στο συγκεκριμένο τύπο (αρ. καταλ. Γλυπτά Γ2β). Η θεά στηρίζεται στο αριστερό σκέλος ενώ το δεξί είναι το άνετο. Φέρει λεπτό χιτώνα, ζωσμένο ψηλά κάτω από το στήθος που σχηματίζει εκεί λεπτές πτυχώσεις. Το δεξί χέρι πιθανότατα εκτεινόταν ή ακουμπούε σε κάποιο στήριγμα. Το αριστερό χέρι είναι λυγισμένο στον αγκώνα και ακουμπά με τη παλάμη τον αριστερό γοφό. Το έργο αυτό είναι υστεροελληνικό και χρονολογείται στα τέλη του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

γ) Η Αφροδίτη καθήμενη

Είναι τύπος της Αφροδίτης Ολυμπίας. Στο συγκεκριμένο τύπο η θεά έχει μία πιο συντηρητική εμφάνιση. Δε διαθέτουμε πολλά παραδείγματα αυτής της κατηγορίας, η οποία αποτελεί ένα απόλυτο κλασικό δημιούργημα Παρθενωνιακού τύπου που φαίνεται να αποκτά έδαφος στην Αττική κατά τη διάρκεια της ελληνοιστικής εποχής. Εκείνη τη περίοδο εκτός από γλυπτά, φτιάχνονται και επιτύμβιες στήλες με το συγκεκριμένο θέμα, αγγεία και καλύμματα χάλκινων κατόπτρων όπου η ενδυμασία της θεάς είναι ποικίλλη. Μία γενική περιγραφή του τύπου είναι ότι η Αφροδίτη είναι καθήμενη είτε σε κάποιο κάθισμα είτε σε κάποιο βράχο προς τα δεξιά. Φέρει χιτώνα που είναι σφιχτά δεμένος με μία ζώνη κάτω από το στήθος, πάνω από τον χιτώνα φορά μάτιο, τα σκέλη της είναι πλήρως καλυμμένα και συνήθως το άκρο του χιτώνα βρίσκεται ανάμεσα στους μηρούς. Μερικές φορές το δεξί χέρι ακουμπά στα σκέλη που κι αυτά με τη σειρά τους στηρίζονται στον βράχο. Και τέλος τα δύο σκέλη είναι σταθρωμένα ακριβώς μπροστά.⁴⁵

Ένα γλυπτό⁴⁶ (**Εικόνα 10**) της καθήμενης Αφροδίτης είναι αυτό της Αφροδίτης Ολυμπίας-Αγριππίνας που είναι γνωστό από τα δύο θραύσματα του πρωτότυπου που βρίσκονται στο Μουσείο της Ακρόπολης και από τα 12 ρωμαϊκά αντίγραφα (αρ. καταλ. Γλυπτά Γ3α). Το συγκεκριμένο αποτελεί ρωμαϊκό αντίγραφο και βρίσκεται Μουσείο της Τορλόνια στη Ρώμη. Η ταυτότητά του πρωτότυπου και η ακριβής προέλευσή του είναι αμφιλεγόμενες. Ή είναι αφιερωμένο από τον Καλλία πιθανότατα το 440 π.Χ. και φτιάχτηκε από τον Καλάμη τον πρεσβύτερο, ή είναι ίσως ένα άγαλμα της Αφροδίτης Πανδήμου στο ιερό της στη

⁴³ Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Μουσείο της Αγοράς.

⁴⁴ Μαχαίρα 2011, 56-57, πιν. 13α.

⁴⁵ Machaira 1993, 111-112.

⁴⁶ Stewart 2012, 270-271, εικ. 2.

νοτιοδυτική πλευρά της Ακρόπολης, ή είναι πιθανότατα ένα λατρευτικό άγαλμα της Αφροδίτης «στον Ιππόλυτο» στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης⁴⁷.

Η Αφροδίτη ημίγυμνη

Σε αυτή τη κατηγορία συναντάμε γλυπτά της Αφροδίτης όπου το ένδυμα της θεάς, δηλαδή το μάτιο, παίζει εντελώς διακοσμητικό ρόλο, και δεν κρύβει όλο το σώμα. Αυτός ο τύπος διακρίνεται σε υποκατηγορίες: α) η Αφροδίτη τύπου Arles, β) η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό, γ) η Αφροδίτη ενδεδυμένη σεμνά, δ) η Αφροδίτη Αναδυόμενη ε) η Αφροδίτη στον τύπο της Μήλου και στ) η Αφροδίτη κουροτρόφος.

α) Η Αφροδίτη τύπου Arles

Ο τύπος πήρε το όνομά του από ένα ρωμαϊκό αντίγραφο της Αφροδίτης, το οποίο είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο και βρέθηκε το 1651 στη περιοχή του ρωμαϊκού θεάτρου στην Αρλ της Γαλλίας. Ο A. Furtwängler⁴⁸ ισχυρίζεται ότι η κατασκευή του πρωτότυπου γλυπτού χρονολογείται περίπου τη δεκαετία του 360 π.Χ. Το γλυπτό αυτό (**Εικόνα 11**) αποτελεί ένα από τα καλύτερα διατηρημένα αντίγραφα⁴⁹ (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ1α). Το πρωτότυπο έργο φιλοτεχνήθηκε από τον Πραξιτέλη. Μέχρις στιγμής σώζονται τουλάχιστον τέσσερα αντίγραφα του ίδιου τύπου, εκ των οποίων το ένα είναι αυτό που θα αναλύσουμε και το δεύτερο βρέθηκε στο θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα, όπου μόνο η κεφαλή φυλάσσεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών⁵⁰. Στο αντίγραφο λοιπόν της Arles παρατηρούμε ότι η Αφροδίτη είναι ημίγυμνη, φέρει μάτιο στο κάτω μέρος του σώματος στο ύψος των γοφών, το οποίο στεραιώνεται στο αριστερό της χέρι που είναι προτεταμένο- κίνηση που θεωρείται αρκετά ιδιόμορφη-, ενώ το πάνω μέρος του σώματός είναι γυμνό. Στον αριστερό της βραχίονα φέρει κόσμημα και το χτένισμά της είναι παρόμοιο με εκείνο της Κνιδίας. Θα τολμούσαμε να αναφέρουμε ότι το έργο αυτό γενικά μοιάζει αρκετά με αυτό της Κνιδίας Αφροδίτης⁵¹. Η Ridgway⁵² λόγω των χαρακτηριστικών του, όπως για παράδειγμα η απόδοση του γυναικείου σώματος, το τοποθετεί χρονολογικά σε μία μετέπειτα περίοδο του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Το συγκεκριμένο ρωμαϊκό αντίγραφο βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου.

⁴⁷ Stewart 2012, 271.

⁴⁸ Pasquier, Martinez, Amandry, Bennett et Collectiff 2007, 135.

⁴⁹ Ridgway 1976, 147.

⁵⁰ Pasquier, Martinez, Amandry, Bennett et Collectiff 2007, 136.

⁵¹ Palagia and Pollitt 1996, 127.

⁵² Ridgway 1976, 149-154.

β) Η Αφροδίτη που στηρίζεται σε πεσσό

Το πρότυπο της ημίγυμνης Αφροδίτης που στηρίζεται σε πεσσό δύσκολα διαφοροποιείται από εκείνο της Αφροδίτης ενδεδυμένης στηριζόμενης σε πεσσό. Η μόνη διαφορά είναι ότι η πρώτη φέρει ιμάτιο αφήνοντας ένα κομμάτι γυμνό στο πάνω μέρος του σώματος από την εμπρόσθια όψη. Σύμφωνα με την Βασιλική Μαχαίρα⁵³, τα γλυπτά της Αφροδίτης αυτού του τύπου διαθέτουν μία λοξή στάση σώματος, στηρίζονται σε πεσσό ή κορμό δέντρου απ' την αριστερή πλευρά και προβάλλουν ως άνετο το αριστερό σκέλος φέρνοντάς το μπροστά. Η πιο συνηθισμένη στάση είναι το αριστερό χέρι να είναι λυγισμένο με τον αγκώνα στον πεσσό και να βαστά ένα τμήμα από το ιμάτιο, ενώ το δεξί χέρι να ακουμπά στο ισχίο. Λέγεται, ότι αυτός ο τύπος της θεάς έχει πιθανότατα σχέση με την λατρεία της Αφροδίτης Ποντίας, αν και αυτή η θεωρία δεν είναι απόλυτα τεκμηριωμένη.

Ένα παράδειγμα του πιο πάνω τύπου είναι το αγαλμάτιο της Αφροδίτης απ' τη Χαιρώνεια⁵⁴ (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ2α) της Βοιωτίας που βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών (**Εικόνα 12**). Χρονολογείται στα τέλη του 2^{ου} αιώνα π.Χ., είναι φτιαγμένο από μάρμαρο και έχει ύψος 0,51 μ. Κατατάσσεται στον συγκεκριμένο τύπο διότι υπάρχει υποστήριξη στα αριστερά του σώματος της θεάς που δηλώνει τη στήριξη σε πεσσό, διαθέτει ζύγιση και το ιμάτιο καλύπτει κυρίως, όπως φαίνεται, κυρίως στο κάτω μέρος του σώματος στην εμπρόσθια όψη. Όλα αυτά αποτελούν στοιχεία που συνηγορούν με τη παραπάνω άποψη, μάλιστα δε θεωρείται ένα από τα πιο χαρακτηριστικά έργα αυτού του τύπου. Στο αγαλμάτιο συναντάμε έναν επιφανειακό δυναμισμό, ενώ ταυτόχρονα μας δίνει την αίσθηση της κίνησης της θεάς προς τα εμπρός. Όσον αφορά τη διάταξη του ιματίου, φαίνεται ότι στη περιοχή των άνω μηρών δημιουργείται ένα σχήμα ζιγκ-ζαγκ, στηρίζεται δε στον πεσσό στο ύψος του βραχίονα. Στο ύφασμα δημιουργούνται αρκετές πτυχώσεις, στη μέση δε του σώματος διπλώνεται με αδεξιότητα. Επιπλέον, το ιμάτιο καλύπτει και το μέρος της κεφαλής (ως κάλυπτρο). Το αριστερό σκέλος της θεάς είναι σχεδόν τεντωμένο μπροστά, ενώ το δεξί είναι το στηρίζον. Σε αυτήν την θέση το σώμα της έχει μία κλίση, τα κάτω σκέλη της βρίσκονται σε ανάπαυση, αλλά παρ'όλα αυτά, δίνει την αίσθηση ότι είναι σε ετοιμότητα να προχωρήσει μπροστά. Το πίσω μέρος του αγαλματιδίου δεν είναι δουλεμένο με λεπτομέρεια.

Παρόμοιο αγαλμάτιο βρίσκεται στη Ρόδο⁵⁵ (**Εικόνα 13**) όπου η θεά εμφανίζεται ημίγυμνη στηριζόμενη σε πεσσό και έχει ύψος 0,48μ., είναι κατασκευασμένο από λευκό μάρμαρο και

⁵³ Μαχαίρα 2011, 91.

⁵⁴ Machaira 1993, 37-38, εικ. 1.

⁵⁵ Μαχαίρα 2011, 91, πιν. 59α.

χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αιώνα (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ2β). Παρατηρούμε μία όρθια γυναικεία μορφή, ημίγυμνη όπου φέρει μπροστά το αριστερό σκέλος, και το δεξί είναι το στηρίζον. Βρέθηκε ακέφαλη με τη σύμφυτη πλίνθο της, η οποία έχει εν μέρει καταστραφεί. Πιθανόν να προστέθηκαν μετέπειτα η κεφαλή με τον λαιμό, το αριστερό χέρι από το μέσον του πήχεως και το δεξί χέρι από το ύψος του βραχίονα. Όσον αφορά την πίσω όψη, η επιφάνεια του γλυπτού είναι αδρή. Η θεά φέρει μόνο ιμάτιο, το οποίο είναι φορεμένο από τον αριστερό βραχίονα λοξά στη πλάτη, περνά μπροστά πάνω από το δεξιό ισχίο και καταλήγει λοξά στον αριστερό πήχη, όπου στα αριστερά σχηματίζει πτυχές σε σχήμα ζιγκ ζαγκ. Βλέπουμε έντονη κλίση συστροφής του σώματος, το οποίο στηρίζεται στα αριστερά σε στήριγμα που δίνει την εντύπωση κορμού δένδρου ή ψηλού πεσσού. Το δέντρο ή γενικότερα αυτή η στήριξη, στα κλασικά χρόνια διαθέτει αφηρημένη μορφή σε τέτοιο σημείο που δεν μπορούμε να το ξεχωρίσουμε από τις πτυχές του ιματίου, όπως στο συγκεκριμένο έργο. Υποθέτουμε ότι το δεξί χέρι ήταν χαμηλωμένο προς άγνωστη κίνηση, ενώ το αριστερό κλίνει προς τα εμπρός, χωρίς να μπορούμε να γνωρίζουμε αν κρατούσε κάποιο αντικείμενο ή αν έκανε κάποια χειρονομία. Πρόκειται για την μεταφειδιακή Αφροδίτη εν Κήποις, που είναι ένα εξαιρετικά αγαπητό θέμα στη Ρόδο, το οποίο δεν αναπαράγεται μόνο σε ένα τύπο, αλλά επιβιώνει και σε διάφορες άλλες παραλλαγές, όπως αυτή της ενδεδυμένης Αφροδίτης ή της ημίγυμνης κατά την περίοδο των ελληνιστικών χρόνων με περισσότερο ή λιγότερο συνεστραμμένο κορμό. Το συναντάμε επίσης στη Κω, στη Πριήνη, στη Θήρα και στη Δήλο.

Το αγαλμάτιο⁵⁶ (**Εικόνα 14**) (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ2γ) της Αφροδίτης που προέρχεται από την Κνίδα της Μικράς Ασίας, απεικονίζει τη θεά ημίγυμνη με το ιμάτιο να καλύπτει το κάτω μέρος του σώματός της και ο αριστερός αγκώνας να στηρίζεται σε έναν χαμηλό πεσσό. Χρονολογείται τον 2^ο π.Χ. αιώνα και βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Στο παραπάνω ιερό, η ίδια λατρευόταν ως θεά της γονιμότητας και της αναγέννησης της φύσης, ιδιότητες που ενισχύονται από την έντονη παρουσία του μικρού Έρωτα.

γ) Η Αφροδίτη ενδεδυμένη σεμνά

Αυτός ο τύπος αποτελείται από δύο στοιχεία, την έκφραση της σεμνότητας και την χρήση του ιματίου που την ενισχύει. Ο τύπος περιέχει διάφορες παραλλαγές, καθώς το ύφασμα παίζει έναν καθαρά διακοσμητικό ρόλο, σε συνδυασμό με τον τρόπο που φέρει ή αφήνει η θεά κρεμασμένο πάνω της το ιμάτιο. Σε αυτόν τον τύπο, σύμφωνα με την ερευνήτρια

⁵⁶ Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Βασιλική Μαχαίρα⁵⁷, διακρίνουμε δύο τυπολογικές παραλλαγές που δεν έχουν σημαντική διαφορά μεταξύ τους, όσον αφορά την εμφάνιση, η πρώτη παραλλαγή αναφέρεται χρονολογικά στην Αφροδίτη με το σεμνό ύφος, που το εκφράζει στο κάτω μέρος του σώματος, καθώς το ιμάτιο που φέρει στο ύψος των γοφών, σχηματίζει ένα κόμπο με αρκετές πτυχώσεις και η δεύτερη παραλλαγή αφορά την θεά που φέρει ιμάτιο που το συγκρατεί με το δεξί ή αριστερό χέρι στο μπροστινό μέρος του σώματος, στο ύψος των γοφών. Είναι προφανές⁵⁸ ότι γίνεται προσπάθεια να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον τόπο και την χρονολογία της καθιέρωσης αυτού του τύπου, λόγω του περιορισμένου αριθμού των αντιτύπων που λαμβάνονται υπόψη. Ο di Vita⁵⁹ υποστηρίζει ότι ο τύπος αυτός δημιουργήθηκε στα τέλη του 2^{ου} αιώνα π.Χ. κοντά στη Ρόδο. Απόδειξη είναι η ύπαρξη πολλαπλών αντιγράφων σε αυτή τη περιοχή. Αντιθέτως, ο Denti⁶⁰ ισχυρίζεται ότι η τελευταία δημιουργία που ανήκει στον συγκεκριμένο τύπο και που είναι γνωστή από την ελληνιστική εποχή, παρεκκλίνει γενικά από τον «κανονικό» τύπο της Αφροδίτης ενδεδυμένης σεμνά.

Ένα αγαλμάτιο, το οποίο ανήκει στη πρώτη κατηγορία, αποτελεί αντίγραφο, χρονολογείται κατά πάσα πιθανότητα στα τέλη της Ελληνιστικής εποχής, προέρχεται από τη Δήλο⁶¹ (**Εικόνα 15**), και είναι ένα από τα χαρακτηριστικά αυτού του τύπου (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ3α). Φιλοτεχνήθηκε από λευκό μάρμαρο, έχει ύψος 0,31μ., όμως η κεφαλή της θεάς, ο δεξιός βραχίονας από τη κορυφή του δικέφαλου και ο αριστερός βραχίονας από το ύψος του αγκώνα δεν διατηρούνται, επίσης λείπει ο δεξιός βραχίονας από το ύψος του δικεφάλου του Έρωτα που στέκεται δίπλα στην Αφροδίτη. Η θεά είναι ημίγυμνη και φέρει ιμάτιο το οποίο καλύπτει τα πόδια από τη κορυφή των μηρών μέχρι το ύψος των αστραγάλων. Ο πεσσός στήριξης που βρίσκεται στο πλάι της, καλύπτεται και αυτός από το ιμάτιό της, το οποίο αποτελείται από έντονες και πλούσιες πτυχώσεις. Το αριστερό σκέλος φαίνεται ότι είναι το στηρίζον, ενώ το δεξί είναι πιο άνετο και έχει κλίση προς τα πίσω δεξιά, αγγίζοντας το έδαφος μόνο με τα δάχτυλα. Το άνω μέρος του σώματος είναι γυμνό. Τα αποτυπώματα των δαχτύλων του δεξιού χεριού είναι ορατά κάτω από το αριστερό στήθος της. Αποτυπώματα του αριστερού χεριού υπάρχουν στο αριστερό ισχίο. Ο κόμπος που σχηματίζει το ιμάτιο και το αριστερό χέρι δεν είναι ορατά. Κάτω απ' αυτόν τον κόμπο και μεταξύ των σκελών, δημιουργούνται πτυχώσεις στο ένδυμα, που μας δίνουν την εντύπωση ότι αυτό (το ιμάτιο)

⁵⁷ Machaira 1993, 117.

⁵⁸ Machaira 1993, 121.

⁵⁹ Machaira 1993, 121

⁶⁰ Machaira 1993, 121

⁶¹ Machaira 1993, 52, εικ. 23.

δεν έχει καμία άκρη. Έχουμε σίγουρα μία κακή απόδοση υφάσματος, που συναρτάται άμεσα με την ποιότητα εργασίας του καλλιτέχνη. Όσον αφορά την κόμη της θεάς, (σώζεται σε μικρό βαθμό), αυτή διαφαίνεται εν μέρει στον αριστερό πίσω ώμο και εν μέρει στην εμπρόσθια όψη του δεξιού ώμου. Οι πτυχώσεις του ιματίου αναδεικνύονται περισσότερο στην μπροστινή πλευρά. Στα αριστερά της θεάς, μπροστά από την υποστήριξη που καλύπτεται από το ιμάτιο, βρίσκεται πιθανότατα ο Έρωτας σε γυμνή μορφή. Μία σχηματική πτέρυγα διακρίνεται στη πλάτη του και στα μακριά μαλλιά του που δίνουν την αίσθηση ότι τραβιούνται προς τα πίσω και πέφτουν στη πλάτη. Ο μικρός θεός στηρίζεται στο αριστερό σκέλος, ενώ το δεξί είναι άνετο προς τα εμπρός. Έχει το σώμα ενός μικρού παιδιού και το πρόσωπο ενός νεαρού άνδρα. Τα μάτια του είναι σφαιρικά και το βλέμμα του έχει κατεύθυνση πάνω δεξιά. Σύμφωνα με την Μαχαίρα⁶², η στάση της Αφροδίτης ταυτίζεται με τον τύπο που αναλύουμε και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το σώμα είναι λεπτό και επίμηκες, θα μπορούσαμε να χρονολογίσουμε το έργο στο τέλος του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Άλλο ένα παράδειγμα του ίδιου τύπου αποτελεί ένα άγαλμα⁶³ στο Μουσείο της Ρόδου που βρέθηκε τον Μάρτιο του 1929 κάτω από τη θάλασσα της νήσου στο σημείο Πάνος Άκρα (**Εικόνα 16**) και έχει διαστάσεις λίγο μεγαλύτερες του φυσικού μεγέθους δηλαδή 1,94 μ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ3β). Τα δύο χέρια δεν σώζονται από το ύψος των ώμων, η δε επιφάνεια του γλυπτού έχει διαβρωθεί αρκετά, διότι το έργο παρέμεινε επί πολλά χρόνια στο βυθό της θάλασσας. Παρατηρούμε ότι η θεά στο δεξιό μαστό έχει ένα σημάδι το οποίο προέρχεται από αποτύπωμα ρολογιού τσέπης για το οποίο δεν διαθέτουμε περισσότερες πληροφορίες. Η μορφή πατά πάνω σε πλίνθο. Άνετο φαίνεται ότι είναι το δεξί σκέλος, ενώ στηρίζον το αριστερό. Τα σκέλη στέκονται σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους. Το αριστερό χέρι είναι σχετικά απομακρυσμένο από το σώμα, πιθανολογείται δε ότι λύγιζε προς το στήθος. Το δεξί ίσως τοποθετούνταν προς τα πίσω με κατεύθυνση προς τα κάτω και μπροστά. Η κεφαλή της θεάς στρέφεται προς τα αριστερά, τα χαρακτηριστικά της είναι πιθανόν κλασικίζοντα, αλλά δυσδιάκριτα λόγω της λείανσης που προέκυψε από την παραμονή του έργου κάτω από τη θάλασσα, όπως προαναφέραμε. Η Αφροδίτη φέρει ιμάτιο στο κάτω μέρος του σώματος, το οποίο είναι δεμένο στο ύψος των μηρών περίπου και κάτω από τους γλουτούς. Ο κόμπος του ιματίου που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη κατηγορία, φαίνεται αμυδρά με ελάχιστες λεπτομέρειες. Το ιμάτιο δημιουργεί λεπτές τοξωτές πτυχώσεις κυρίως στις πλατιές

⁶² Machaira 1993, 52

⁶³ Μαχαίρα 1999 175, εικ.70α.

επιφάνειες που έχουν λειανθεί εξίσου με τα υπόλοιπα σημεία του έργου αυτού. Το γλυπτό αυτό χρονολογείται στα υστεροελληνιστικά χρόνια.

Ένα έργο το οποίο ανήκει στη δεύτερη κατηγορία, είναι αυτό της Αφροδίτης με τον Έρωτα στο Μουσείο της Τορλόνια στη Ρώμη⁶⁴ (**Εικόνα 17**), όπου φαίνεται ξεκάθαρα ότι η θεά κρατά το μάτιο με το ένα χέρι, αποτελεί δε ρωμαϊκό αντίγραφο και χρονολογείται τον 2^ο αιώνα μ.Χ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ3γ). Εικονίζεται η Αφροδίτη να στέκεται ημίγυμνη έχοντας πίσω το αριστερό πόδι και προβάλλοντας μπροστά το δεξί. Φέρει μάτιο από το ύψος των γοφών και κάτω, όπου το ύφασμα καταλήγει σε κρόσια, είναι μακρύτερο από τα πόδια και το κρατά με το αριστερό χέρι, δημιουργώντας έντονες πτυχώσεις πλάγιες και ημικυκλικές. Ο δεξιός βραχίονας της θεάς, τοποθετείται μπροστά από τα στήθη, ως ένδειξη αιδημοσύνης. Η κεφαλή είναι στραμμένη προς τα δεξιά και είναι ορατό μόνο το προφίλ του προσώπου της. Η κόμη της είναι πιασμένη σε δύο σημεία της κεφαλής: η μισή στη κορυφή του κρανίου και η άλλη μισή στο ύψος του αυχένα. Στα δεξιά της Αφροδίτης στέκεται ο Έρωτας σε γυμνή μορφή, προσπαθώντας να σκοτώσει ένα θαλάσσιο τέρας, το οποίο τοποθετείται στα αριστερά των σκελών της θεάς. Σύμφωνα με πληροφορίες, στο πρωτότυπο έργο ο Έρωτας δεν έχει την ίδια μορφή. Στο συγκεκριμένο αντίγραφο ο καλλιτέχνης ενδιαφέρεται κυρίως να αναδείξει την έκταση του υφάσματος, με τις έντονες πτυχώσεις και την τέλεια εφαρμογή του στο σώμα.

δ) Η Αφροδίτη Αναδυομένη

Γενικά, ο τύπος της Αφροδίτης αναδυομένης⁶⁵ παρουσιάζει τη θεά χωρίς κάποιο στήριγμα, αλλά με έντονη συστροφή του κορμού. Είναι γνωστός τύπος και κυρίως εμφανίζεται στα γλυπτά της Ρόδου, που θα μελετήσουμε στη συνέχεια, τα οποία είναι πολύ καλής ποιότητας. Αυτή η κατηγορία σχετίζεται με το νερό και τη θάλασσα και για αυτόν τον λόγο η θεά αναφέρεται με διάφορα επίθετα, όπως «Αναδυομένη», «Εύπλοια», «Ποντία» ή «Πελαγία». Το θέμα της αναδυομένης Αφροδίτης φαίνεται ότι έγινε γνωστό από το ιερό του Ασκληπιού στην Κω περί τα τέλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ.⁶⁶, αργότερα δε εμφανίζεται με παραλλαγές σε διακοσμητικά σχήματα ενταγμένα στο περιβάλλον.

Στη κατηγορία αυτή ανήκει ένα αγαλμάτιο της Αφροδίτης αναδυομένης από την Ρόδο⁶⁷ (**Εικόνα 18**), το οποίο έχει ύψος 0,415 μ. είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο και είναι

⁶⁴ Machaira 1993 65, εικ. 36.

⁶⁵ Μαχαίρα 2013, 146.

⁶⁶ Havelock 2007, 86.

⁶⁷ Μαχαίρα 2011, 89, εικ. 59α.

άγνωστη μέχρις στιγμής η θέση εύρεσής του (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ4α). Δεν σώζεται η κεφαλή που αποτελούσε πρόσθετο μέλος ούτε και το αριστερό χέρι από το πάνω μέρος του βραχίονα που ήταν επίσης πρόσθετο, ούτε και το δεξί. Για την στερέωση του αγάλματος χρησιμοποιήθηκε μικρός τόρμος. Όσον αφορά τα σκέλη, λείπει από το δεξί κάτω σκέλος το τμήμα από τη κνήμη και κάτω, και έχει δεχθεί μερική καταστροφή το πάνω μέρος αυτής μαζί με το ιμάτιο. Ανάμεσα στα σκέλη παρατηρείται τόρμος που δηλώνει ίσως ότι η κάτω πλευρά του αγάλματος μαζί με την πλίνθο ήταν πρόσθετες. Αποκρούσεις διαφαίνονται στα γυμνά σημεία και στις ακμές του ιματίου μπροστά. Η πίσω όψη διαθέτει μία αδρή επιφάνεια. Παρουσιάζεται γενικά μία ημίγυμνη γυναικεία μορφή, που σκύβει ελάχιστα μπροστά. Το αριστερό σκέλος είναι το στηρίζον και το δεξί το άνετο, το οποίο λυγίζει ελαφρώς μπροστά. Υπάρχει συστροφή του κορμού από τα δεξιά, ενώ τεντώνεται η αριστερή πλευρά προς τα πάνω. Το αριστερό χέρι πιθανότατα να τεντωνόταν εξίσου ώστε να κρατήσει το ένδυμα. Απ' την άλλη, το δεξί ήταν πιθανόν τοποθετημένο προς τα κάτω, χωρίς να γνωρίζουμε ποιά ήταν η ακριβέστερη κίνηση. Το ιμάτιο που φέρει η θεά καλύπτει τη πλάτη, εκτός από τον αριστερό μηρό και αναδιπλώνεται μπροστά από το δεξιό σκέλος. Σύμφωνα με την κλίση του κορμού που στρέφεται προς τα αριστερά, υποθέτουμε ότι ήταν στραμμένη και η κεφαλή του αγάλματος. Το γλυπτό χρονολογείται μετά τα μέσα του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε και ένα ακόμα έργο από τη Ρόδο⁶⁸ (**Εικόνα 19**), άγνωστης προελεύσεως, κατασκευασμένο από μάρμαρο με χονδρούς κόκκους και διαστάσεις 0,46 μ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ4β). Από το αγαλμάτιο διατηρείται το κάτω μέρος του σώματος της Αφροδίτης από το ύψος του αφαλού, το πίσω μέρος του δελφινιού, ένα μέρος της κοιλιάς και το αριστερό πόδι του Έρωτα. Η Αφροδίτη μισόγυμνη βγαίνει από τη θάλασσα, πατώντας το δεξί σκέλος μπροστά, ενώ το αριστερό υποτίθεται ότι βρίσκεται ακόμα στη θάλασσα που την αναπαριστά η μεγάλη αυτή πλίνθος, στην οποία πατά πάνω η θεά. Φέρει ιμάτιο που καλύπτει το κάτω μέρος του σώματος. Ειδικότερα, καλύπτει το δεξί ισχίο, το δεξί σκέλος και καταλήγει μπροστά από το αριστερό σκέλος. Όσον αφορά το ανώτερο μέρος του σώματος δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο, το οποίο θα μας βοηθήσει να αναγνωρίσουμε την ακριβή κινησιολογία σχετικά με την κεφαλή, την κόμη και την κίνηση των χεριών της. Όμως μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα χέρια κατευθύνονται προς τα κάτω γιατί δεν υπάρχουν ίχνη πάνω αλλά στο κάτω μέρος του σώματος⁶⁹. Στα δεξιά της Αφροδίτης στέκεται ένας μικρός Έρωτας, κατά πάσα πιθανότητα γυμνός, ο οποίος πάει βόλτα με ένα δελφίνι, που αποτελεί

⁶⁸ Machaira 1993, 53-54, εικ. 25.

⁶⁹ Machaira 1993, 124-125.

διακοσμητικό στοιχείο και σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να πει κανείς ότι πρόκειται για ρωμαϊκό αντίγραφο της Αφροδίτης Αναδυομένης. Ο τρόπος που φορά το μάτιο δεν είναι συνηθισμένος, καθώς το ένδυμα παίζει καθαρά διακοσμητικό ρόλο στο παράδειγμά μας. Το διακρίνει κανείς με δυσκολία από το νερό που επιπλέει. Παρατηρούνται σχηματισμοί πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας. Το άκρο του πίσω τμήματος του ιματίου, όπως το βλέπουμε από μπροστά, δίνει περισσότερο την εντύπωση ότι είναι κάπως διακεκομμένο και τραβηγμένο. Για τα παραπάνω χαρακτηριστικά κατατάσσεται στα εκλεκτά έργα της ελληνιστικής περιόδου.

ε) Η Αφροδίτη στον τύπο της Μήλου

Σε αυτό το σημείο θα αναλύσουμε δύο γλυπτά, το ένα είναι η Αφροδίτη της Μήλου και το άλλο είναι η Αφροδίτη με τον Έρωτα από την Κω. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές αυτών των δύο γλυπτών που μοιάζουν πάρα πολύ και ανήκουν σε αυτόν τον τύπο.

Η Αφροδίτη της Μήλου (**Εικόνα 20**) είναι ένα πρωτότυπο έργο (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ5α) άγνωστου καλλιτέχνη, έχει ύψος 2,02 μ., είναι κατασκευασμένο από παριανό μάρμαρο και χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 2^{ου} αιώνα π.Χ. (150-100 π.Χ.), όπως προκύπτει από μία υπογραφή του καλλιτέχνη που υπάρχει αποσπασματικά σωζόμενη στη βάση του έργου αυτού (...νδρος Μηνίδου Ἄντιοχεύς από Μαιάνδρου ἐποίησε)⁷⁰. Βρέθηκε την άνοιξη του 1820 διασπασμένο σε πάνω από 6 κομμάτια από έναν αγρότη στο νησί της Μήλου. Λίγο αργότερα μεταφέρθηκε στο Μουσείο του Λούβρου, όπου φιλοξενείται εκεί μέχρι και σήμερα. Το άγαλμα αυτό αποτελεί ένα από τα κομψότερα έργα της ελληνιστικής περιόδου, διότι συνδυάζει με πολύ εύστοχο τρόπο το γυναικείο κάλλος με τη θηλυκότητα.

Κατά την ύστερη ελληνιστική εποχή, παρατηρείται πληθώρα γλυπτών που απεικόνιζαν την Αφροδίτη (ως ερωτική μορφή) γυμνή και ημίγυμνη, με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να συμβάλλει στη τελειοποίηση το γυμνού και ημίγυμνου μοτίβου στα γλυπτά, με αποκορύφωμα τη φιλοτέχνηση του αγάλματος της Μήλου⁷¹. Εδώ η θεά εικονίζεται γυμνή στο πάνω μέρος του σώματος⁷², ενώ στο κάτω μέρος φέρει ιμάτιο. Στην κεφαλή φορά ταινία και η κόμη της καταλήγει στην οπίσθια πλευρά της, σε ένα τύπο κότσου που ονομάζεται ρύμβος. Πιθανότατα να φορούσε κάποιο διάδημα, ενώτια ή περιβραχιόνιο, γεγονός που προκύπτει από ίχνη μεταλλικού κοσμήματος που παρατηρήθηκαν στα σημεία αυτά. Τα χέρια

⁷⁰ IG XII 3 1241.

⁷¹ Kousser 2008, 28.

⁷² Πλάντζος 2011, 242.

της, τμήματα των οποίων δεν σώζονται, κατά μία ερμηνεία, είχαν κλίση προς τα πάνω και αριστερά, και κρατούσαν ασπίδα (που ανήκε στο θεό Άρη) στην οποία η ίδια η θεά καθρεπτιζόταν. Αυτό το μοτίβο, με την λογοτεχνική του πινελιά, ήταν αγαπητό στα Ελληνιστικά χρόνια.

Άλλη θεωρία⁷³ αναφέρει ότι η Αφροδίτη κρατούσε ένα μήλο το οποίο σηματοδοτούσε την νίκη της στην Κρίση του Πάριδος και παράλληλα συμβόλιζε την ερωτική επιθυμία και τον γάμο. Το σώμα της αποτελεί δείγμα της «ανοιχτής σύνθεσης» που έχει σχέση με το ελληνικό μπαρόκ⁷⁴. Αυτό το παρατηρούμε στη κάμψη του σώματος στη μέση, στη συστροφή των μελών της σε αντίθετες κατευθύνσεις και στο ανάγλυφο που δημιουργείται από τις έντονες πτυχώσεις του ιματίου. Όμως τα λεπτά χαρακτηριστικά⁷⁵ που διαθέτει, όπως τα απαλά φρύδια, το κλειστό στόμα, η τονισμένη γέφυρα της μύτης, η αρμονία και η γραμμική ακρίβεια κάτω και γύρω από τα μάτια, όπως και οι τούφες της κόμης στο πλάι της κεφαλής της, παραπέμπουν σε χαρακτηριστικά 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα π.Χ. Συνεπώς πρόκειται για ένα έργο ελληνιστικής περιόδου που διαθέτει στοιχεία ελεύθερου νεοκλασικισμού και μπαρόκ, χωρίς να εξουδετερώνει την αισθητική της εποχής του.

Απ' την άλλη, το αγαλμάτιο της Κω⁷⁶ (**Εικόνα 21**), εικονίζει την Αφροδίτη μαζί με τον Έρωτα (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ5β), διαθέτει παρόμοια κλίση του σώματος με την Αφροδίτη της Μήλου, έχει ύψος 0,49 μ., είναι φτιαγμένο από μάρμαρο και η κατάσταση της διατήρησης του γλυπτού έχει ως εξής, λείπουν το κεφάλι, ο δεξιός βραχίονας της Αφροδίτης και το άκρο του αριστερού χεριού του Έρωτα. Η Αφροδίτη στέκεται ημίγυμνη: φέρει ιμάτιο που είναι τυλιγμένο γύρω απ' τους γοφούς και καλύπτει το κάτω μέρος του σώματος. Το δεξί πόδι είναι το στηρίζον, ενώ το αριστερό το άνετο. Ο δεξιός βραχίονας πιθανότατα να ήταν κοντά στη δεξιά μεριά, το αριστερό χέρι τοποθετείται πάνω στους ώμους του Έρωτα. Η στάση της θεάς, θυμίζει πολύ το γλυπτό της Αφροδίτης της Μήλου, είναι ανόργανη και ως ένα βαθμό άβολη. Μόνο οι πτυχώσεις του ενδύματός της είναι πιο πλούσιες, αλλά δημιουργούν λιγότερες αντιθέσεις. Ο Έρωτας εμφανίζεται στον τύπο του τοξότη, στέκεται πάνω σε ένα ψηλό βράχο, γονατίζει και στρέφει το κεφάλι σε προφίλ στα δεξιά του θεατή. Κάμπτεται λίγο προς τα δεξιά και κοιτάει προς τα αριστερά, όπου και σκοπεύει. Φέρει μικρή χλαμύδα η οποία στέκεται στον αριστερό βραχίονα και φαίνεται ότι τη φυσά ο δυνατός άνεμος. Τα μακριά μαλλιά του πιάνονται με μία λωρίδα και σε κάποια σημεία έχει διατηρηθεί ακόμα το

⁷³ Kousser 2008, 30.

⁷⁴ Κοκκόρου- Αλευρά 2011, 276.

⁷⁵ Politt 1986, 221.

⁷⁶ Machaira 1993, 56-57, εικ. 28.

χρώμα. Η επιφάνεια του μαρμάρου έχει υποστεί βλάβη και τα χαρακτηριστικά των προσώπων διακρίνονται μόνο κατά προσέγγιση. Τα ίχνη του κόκκινου χρώματος διατηρούνται επίσης και στα ενδύματα των δύο μορφών. Ο Laurenzi⁷⁷ υποθέτει ότι το τόξο και το βέλος ήταν χάλκινα, όμως δεν διαθέτουμε κανένα στοιχείο που να το βεβαιώνει. Κατά πάσα πιθανότητα, το έργο αυτό αποτελεί αντίγραφο της Αφροδίτης της Μήλου, ενώ ο Έρωτας αποτελεί κάποια προσθήκη του καλλιτέχνη. Ίσως το γλυπτό να κατασκευάστηκε σε χρόνο όχι μεταγενέστερο του 1^{ου} αιώνα μ.Χ.

Και τα δύο αυτά έργα⁷⁸ ακολουθούν την ίδια παράδοση και το γενικό θέμα παρουσιάζει παρόμοιες αναλογίες. Αρχικά, η συμμετρία είναι πανομοιότυπη δηλαδή το αριστερό σκέλος και στα δύο γλυπτά φαίνεται υπερυψωμένο, καθώς επίσης και το δεξί ισχίο που είναι ελαφρώς μετατοπισμένο προς τα δεξιά. Όσον αφορά το ύφασμα, η ομοιότητα είναι εξίσου έντονη: το ιμάτιο περιτυλίγει το κάτω τμήμα του σώματος της θεάς και στο πάνω μέρος των μηρών δημιουργεί ένα «φούσκωμα». Επιπλέον ένα κομμάτι ύφασμα πέφτει μπροστά και πάνω από τον αριστερό μηρό. Το ιμάτιο διαφέρει στα παραπάνω αγάλματα όσον αφορά την υφή και τις πτυχώσεις. Στο άγαλμα του Λούβρου το ένδυμα της θεάς είναι λεπτό και οι πτυχώσεις, όπου υπάρχουν, του δημιουργούν αντιθέσεις. Αντίθετα, στο άγαλμα της Κω η θεά φορά ιμάτιο, που είναι πιο χονδρό με πυκνότερες κυματοειδείς πτυχώσεις. Συγκρίνοντας τα χέρια των δύο αγαλμάτων παρατηρούμε σε εκείνο του Λούβρου ότι το δεξί χέρι πιθανόν είχε περισσότερη φορά προς τα εμπρός από το αντίστοιχο της Κω. Το αριστερό χέρι είναι και στις δύο περιπτώσεις τεντωμένο.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι καλλιτέχνες και των δύο έργων, καθώς και άλλων αντιγράφων ή παρόμοιων έργων της Αφροδίτης της Μήλου, πειραματίζονται αρκετά όσον αφορά την διευθέτηση του υφάσματος και το γυναικείο γυμνό σώμα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι η διάταξη του ιματίου λοξά πάνω απ' το σώμα, βοηθά στην ανάδειξη της γυμνότητας και προσδίδει πρωτοποριακά μέσα έκφρασης όσων ασχολήθηκαν με τον συγκεκριμένο τύπο. Το παραγέμισμα του υφάσματος φαίνεται να είναι εντελώς λοξό, αναδεικνύεται όμως με έντονες και ποικίλλες πτυχώσεις, που στην αρχή είναι λοξές και στο τελείωμα μετατρέπονται σε τοξωτές. Τέλος μπορούμε να πούμε ότι στις άκρες του ιματίου, δημιουργείται ένα σχήμα ακανόνιστου ζίγκ ζάγκ, το οποίο φαίνεται ότι επιμηκύνει τη βάση του γλυπτού.

⁷⁷ Machaira 1993, 57.

⁷⁸ Machaira 1993, 126-129.

στ) Η Αφροδίτη κουροτρόφος

Πρίν ξεκινήσουμε την εξέταση αυτού του τύπου της ημίγυμνης Αφροδίτης, θα αναλύσουμε την σημασία της έννοιας «κουροτρόφος» στην αρχαία Ελλάδα, έτσι ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τόσο το ίδιο το νόημα, όσο και τις παραστάσεις της συγκεκριμένης κατηγορίας.

Η προσωνυμία κουροτρόφος⁷⁹ αποδιδόταν σε θεούς ή θεές, οι οποίοι είχαν υπό τη προστασία τους νεογέννητα βρέφη, καθώς και νήπια παιδιά, παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει σχετικός μύθος που να αναφέρεται σε θεά μητέρα. Οι θεοί με τη συγκεκριμένη ιδιότητα ήταν η Εκάτη, η Ήρα, η Αθηνά, ο Απόλλωνας, ο Ερμής, η Άρτεμις και η Αφροδίτη, οι οποίοι κατά κανόνα παριστάνονταν να κρατούν μωρό στην αγκαλιά τους.

Η Αφροδίτη ως γνωστόν θεωρούνταν, σύμφωνα με τα γενεαλογικά στοιχεία, η μητέρα του Έρωτα, όμως στην εικονογραφία της ελληνιστικής περιόδου δεν εμφανίζεται πουθενά να τρέφει τον Έρωτα. Κάποιες ταυτοποιήσεις μορφών είναι αβέβαιες. Έργα που εντοπίστηκαν είναι πήλινα ειδώλια, στα οποία δύσκολα αναγνωρίζεται η Αφροδίτη ή κάποια άλλη θεά. Δεν έχει ανασκαφεί μέχρι τώρα κανένα άγαλμα μεγάλων διαστάσεων ή κάποια θεά από το Δωδεκάθεο που να κρατά μωρό στην αγκαλιά της. Εξάλλου στην ελληνική μυθολογία τα βρέφη θηλάζουν είτε από κάποια τροφό, είτε από κάποιο ζώο (π.χ. αίγα, ελάφι). Τα δε παιδιά των θεών γνωρίζουμε ότι τα φρόντιζαν νύμφες. Τα παραπάνω ενισχύουν περισσότερο την άποψη ότι η εικονογραφία της θεάς (Αφροδίτη) που θηλάζει βρέφος δεν είναι βέβαιη. Το ίδιο ισχύει και για την ελληνιστική περίοδο.⁸⁰

Στο συγκεκριμένο τύπο, δηλαδή της κουροτρόφου, η Αφροδίτη παρουσιάζεται ως εξής: είναι καθιστή είτε με το ένα της πόδι τοποθετημένο πιο ψηλά συγκριτικά με το άλλο, είτε με τα πόδια σταυρωτά. Πάνω στον μηρό της και στο αριστερό της χέρι, είναι τοποθετημένος ο Έρωτας, είτε σαν στρουμπουλό παιδί, είτε σαν νεαρό αγόρι. Το πάνω μέρος του σώματος της θεάς είναι ακάλυπτο, ενώ το κάτω περιβάλλεται απ' το ιμάτιο, το οποίο παίζει έναν καθαρά διακοσμητικό ρόλο.

Ένα παράδειγμα αυτού του τύπου⁸¹ (**Εικόνα 22**) είναι το γλυπτό που βρίσκεται στο Μουσείο της Φλωρεντίας και παριστάνει πιθανότατα την Αφροδίτη κρατώντας στην αγκαλιά της ένα βρέφος, τον Έρωτα (αρ. καταλ. Γλυπτά Δ6α). Είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο και έχει μερική αποκατάσταση. Η κεφαλή είναι αρχαία, ωστόσο το δεξί χέρι, τα στήθη, το άκρο του

⁷⁹ Hadzisteliou 1978, 1-3.

⁸⁰ Machaira 1993, 129

⁸¹ Machaira 1993, 69, pl. 40.

υφάσματος (το οποίο πέφτει από το αριστερό αντιβράχιο), το αριστερό δάχτυλο, το δεξί πόδι και ένα κομμάτι του υλικού, έχουν αποκατασταθεί, ενώ το αριστερό χέρι έχει επεκταθεί. Στον Έρωτα αποκαταστάθηκαν τα δύο σκέλη, ο δεξιός βραχίονας και το αριστερό χέρι. Πιθανολογείται ότι δέχτηκε κάποια καταστροφή στον αριστερό βραχίονα και στο άνω μέρος του σώματος. Η Αφροδίτη κάθεται ημίγυμνη πάνω σε ένα είδος τοίχου ή βράχου, το κάτω μέρος του σώματος της είναι τυλιγμένο με ιμάτιο από το ύψος των γοφών και κάτω. Ο δεξιός βραχίονας ανυψώνεται σαν να δείχνει ένα αντικείμενο στο μωρό. Με τον αριστερό βραχίονα κρατά τον Έρωτα. Εκείνος παριστάνεται γυμνός και σχετικά παχουλός, στηρίζεται δε στον ανυψωμένο μηρό της μητέρας του. Ακουμπά το δεξί του χέρι και στέκεται με αυτό στο αριστερό χέρι της Αφροδίτης. Ο αριστερός βραχίονας είναι απλωμένος μπροστά και στα αριστερά. Στην πλάτη του βρέφους παρατηρούμε ότι υπάρχουν ίχνη φτερών. Εδώ έχουμε περίπτωση «κουροτρόφου», αλλά δεν διαθέτουμε ικανά στοιχεία ότι οι μορφές αυτές είναι η Αφροδίτη και ο Έρωτας. Ίχνη των μικρών φτερών στη πλάτη του βρέφους που παρατηρήθηκαν, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για τον θεό Έρωτα, η δε ημίγυμνη γυναικεία μορφή μας παραπέμπει στην ταύτησή της με τη θεά Αφροδίτη.

Η Αφροδίτη γυμνή

Η αρχιτεκτονική γλυπτική⁸² και τα αναθηματικά ανάγλυφα κατά τους κλασικούς χρόνους στην Αττική συμμορφώνονταν αυστηρά σε ένα συντηρητικό μοτίβο. Κατά την ύστερη κλασική εποχή και ιδιαίτερα στα ελληνιστικά χρόνια, αυτός ο αυστηρός χαρακτήρας των έργων των καλλιτεχνών της εποχής, αλλάζει. Τώρα πια με σταδιακά βήματα καθιερώνεται μέσα στη τέχνη το γυμνό γυναικείο σώμα, συνήθως με τη μορφή της Αφροδίτης, η οποία παρουσιάζεται με τολμηρότερη εμφάνιση⁸³. Γυμνές γυναικείες μορφές απεικονίζονταν και νωρίτερα στην τέχνη όπως ήταν οι εταίρες και οι μαινάδες στα αγγεία, οι Νιοβίδες⁸⁴ και οι γυναίκες των Λαπιθών στην αρχιτεκτονική γλυπτική⁸⁵. Ο γλύπτης ο οποίος πρώτος επιχείρησε να εφαρμόσει το γυμνό στα έργα του είναι ο Πραξιτέλης. Κατατάσσεται στους μεγαλύτερους γλύπτες της αρχαιότητας και θεωρούνταν ο πιο διάσημος γλύπτης αττικών αγαλμάτων του 4^{ου} αιώνα. Ήταν αυτός που ουσιαστικά πρώτος φιλοτέχνησε τη γυμνή γυναικεία ομορφιά και θηλυκότητα.

⁸² Stewart 2012, 279.

⁸³ Καλτσάς, Δεσπίνης 2007, 23.

⁸⁴ Νιοβίδες κατά την ελληνική μυθολογία ήταν οι επτά γιοί και οι επτά κόρες της Νιόβης και του Αμφίωνα της Θήβας.

⁸⁵ Smith 1991, 79.

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε με τον ίδιο τρόπο, όπως και στη προηγούμενη, τους τύπους της γυμνής Αφροδίτης και κάποια έργα που ανήκουν σε κάθε κατηγορία ξεχωριστά, ώστε να κατανοήσουμε σε βάθος τις καλλιτεχνικές προτιμήσεις των γλυπτών της περιόδου αυτής και τα επικρατέστερα μοτίβα. Οι τύποι της Αφροδίτης γυμνής που θα μελετήσουμε είναι οι εξής: α) η Αφροδίτη αιδουμένη β) η Αφροδίτη κουροτρόφος, γ) η Αφροδίτη που αγκαλιάζει και φιλά τον Έρωτα, δ) η Αφροδίτη ένοπλη, ε) η Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της, και στ) η Αφροδίτη οκλάζουσα, κύπτουσα ή καθισμένη χαμηλά.

α) Η Αφροδίτη Αιδουμένη

Για την Αφροδίτη αιδουμένη⁸⁶ γενικά γνωρίζουμε ότι υπάρχουν διάφοροι τύποι ή παραλλαγές που δημιουργούνται περισσότερο από Ρωμαίους γλύπτες που φιλοτεχνούν αρκετά αντίγραφα του αρχικού μοτίβου. Το βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι το ένα χέρι κρύβει τα στήθη και το άλλο την ηβική χώρα, ως χειρονομία σεμνότητας. Ανάλογα με τη συμμετρία του σώματος της Αφροδίτης και τη διάταξη των χεριών συναντάμε και άλλους παρόμοιους τύπους σε παραλλαγή του αρχικού, όπως αυτός της Αφροδίτης του Καπιτωλίου, της Αφροδίτη των Μεδίκων κ.ά.

Θεωρούμε σαν αρχέτυπο για όλες τις επόμενες δημιουργίες είτε το άγαλμα του Πραξιτέλη που είναι η Αφροδίτη της Κνίδου, είτε ένα άλλο άγαλμα του Σκόπα μεταγενέστερο. Αν και η ιδέα της σύλληψης του συγκεκριμένου μοτίβου εκδηλώθηκε στην Κλασική εποχή, στην Ελληνιστική καθιερώθηκε.

Θα εξετάσουμε αρχικά το άγαλμα της Αφροδίτης της Κνίδου και στη συνέχεια θα δούμε κάποια άλλα έργα, τα οποία αποτελούν παραλλαγή του τύπου που μελετάμε.

Η Αφροδίτη της Κνίδου⁸⁷ (**Εικόνα 23**) είναι, όπως αναφέραμε, έργο του Πραξιτέλη και χρονολογείται το 360-330 π.Χ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε1α). Απεικονίζει τη θεά, τη στιγμή που βγαίνει απ' το λουτρό της, στοιχείο που συμβόλιζε γενικά την καθαρσή της και όχι την παρθενικότητά της. Είναι κατασκευασμένη από παριανό μάρμαρο. Σύμφωνα με πηγές, το έργο θεωρείται το πιο ωραίο αισθητικά και το πιο εντυπωσιακό άγαλμα της θεάς, βρισκόταν δε στο κυκλικό ναό της Αφροδίτης στη Κνίδα. Αναφορικά με τον Πλίνιο τον πρεσβύτερο, οι κάτοικοι της Κω ανέθεσαν στον Πραξιτέλη ένα άγαλμα που παρίστανε τη θεά Αφροδίτη. Σύμφωνα με τον Αθηναίο, πληροφορούμαστε ότι το μοντέλο που ίσως εμπνεύστηκε για να φιλοτεχνήσει την κεφαλή της θεάς ήταν η ερωμένη του η Φρύνη, ενώ για το υπόλοιπο σώμα

⁸⁶ Machaira 1993, 135.

⁸⁷ Καλτσάς, Δεσπίνης 2007, 35.

χρησιμοποίησε την Κρατίνη που κι αυτή θεωρείται ερωμένη του, βάσει όσων αναφέρουν ο Αρνοβίους και ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς. Ο Πραξιτέλης κατασκεύασε δύο αγάλματα, το ένα απεικόνιζε τη θεά γυμνή και το άλλο τη θεά ενδεδυμένη. Οι κάτοικοι της Κω διάλεξαν την ενδεδυμένη Αφροδίτη και απέρριψαν το άλλο έργο από λόγους ηθικής. Αντίθετα, οι Κνίδιοι το διεκδίκησαν επειδή η θεά ήδη λατρευόταν εκεί ως Εύπλοια. Λίγο αργότερα, όταν η πόλη αντιμετώπισε οικονομικά προβλήματα, ο Νικομήδης Α΄ της Βιθυνίας πρότεινε στους κατοίκους της να αναλάβει τα χρέη τους, με αντάλλαγμα να του δωρίσουν το άγαλμα της Αφροδίτης. Οι Κνιδίοι αρνήθηκαν γιατί θεωρούσαν ότι το γλυπτό ήταν σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι πλέον της πόλης τους την οποία και κοσμούσε. Ο Λουκιανός αναφερόμενος στο γλυπτό, έγραψε ότι αποτελεί το ωραιότερο έργο των Ελληνιστικών χρόνων. Το μοτίβο αντιγράφηκε μεταγενέστερα και σε άλλα γλυπτά καθώς και σε νομίσματα. Τα αντίγραφα πιθανότατα να ξεπερνούν σε αριθμό και τα διακόσια. Δυστυχώς σήμερα το πρωτότυπο έργο δε σώζεται, καθώς πιθανολογείται ότι καταστράφηκε σε πυρκαγιά που ξέσπασε το 475 μ.Χ. στο παλάτι του Λαύσου, όπου σύμφωνα με ιστορικούς βρισκόταν εκεί.⁸⁸

Η στάση της θεάς είναι έντονα σιγμοειδής. Το μάτιο και η υδρία δεν λειτουργούν μόνο σαν στηρίγματα, χαρακτηριστικό που μας οδηγεί στο να χρονολογήσουμε το έργο γύρω στο 260-230 π.Χ. Φαίνεται ότι η θεά αντιπροσωπεύει το γυναικείο σώμα, όπου το άνετο σκέλος θεωρείται το αριστερό, ενώ το στηρίζον το δεξί. Επίσης φέρει το δεξί χέρι μπροστά και καλύπτει την ηβική χώρα ως ένδειξη σεμνότητας. Τα μαλλιά της χωρίζονται στη μέση της κεφαλής, πιάνονται σε κότσο πάνω από τον αυχένα, ενώ τοποθετείται ταινία στο άνω μέρος της κεφαλής. Γενικά, θα λέγαμε ότι η Αφροδίτη της Κνίδου απετέλεσε δείγμα καινοτομίας στο χώρο της πλαστικής κατά την Ελληνιστική περίοδο, γιατί καθιέρωσε το γυμνό προσδίδοντας σε αυτό ιδιαίτερο κάλλος καθώς απέπνεε αρχέγονη αγνότητα και σεμνότητα, προκαλώντας αισθήματα σεβασμού προς το γυναικείο σώμα⁸⁹. Το συγκεκριμένο έργο αποτέλεσε έμπνευση κι άλλους ελληνιστικούς τύπους της Αφροδίτης όπως η Αφροδίτη του Καπιτολίνου, η Αφροδίτη των Μεδίκων, η Αφροδίτη της Μήλου, η Αφροδίτη κύπτουσα, η αναδυομένη, η Αφροδίτη τύπου Carua, η Αφροδίτη Arles καθώς και διάφορες άλλες κατηγορίες. Όλες αυτές οι ομαδοποιήσεις συνέβαλαν στην εξέλιξη της απόδοσης του

⁸⁸ Palaggia and Pollitt 1996, 99.

⁸⁹ Palaggia and Pollitt 1996, 100-101.

ημίγυμνου και του γυμνού γυναικείου σώματος. Ο τύπος της κεφαλής της Κνιδίας Αφροδίτης έγινε το πρότυπο για την μετέπειτα απεικόνιση της θεάς.⁹⁰

Όσον αφορά την Αφροδίτη των Μεδίκων⁹¹ (**Εικόνα 24**) χρονολογείται στα Ελληνιστικά χρόνια (1ος αιώνας π.Χ.), είναι κατασκευασμένη από μάρμαρο, βρίσκεται στο Μουσείο της Φλωρεντίας και παριστάνει την Αφροδίτη με τον μικρό Έρωτα (αρ. καταλ. Γλυπτά ΕΙβ). Το έργο είναι αντίγραφο του τύπου της Αφροδίτης της Κνίδου, πιθανότατα κατασκευασμένο στην Αθήνα. Η θεά παρουσιάζεται γυμνή, το δεξί χέρι το φέρνει μπροστά καλύπτοντας το αριστερό στήθος, ενώ το αριστερό είναι χαμηλωμένο και καλύπτει την ηβική χώρα. Το κεφάλι είναι έντονα στραμμένο προς τα αριστερά, η κόμη της δημιουργεί βοστρύχους και χωρίζεται στη μέση της κεφαλής όπου πιάνεται σε κότσο πάνω απ' τον αυχένα. Σχετικά με τα πόδια, το δεξί θεωρείται το στηρίζον σκέλος που στέκεται προς τα πίσω, ενώ το αριστερό το άνετο και προβάλλεται μπροστά. Στα πλάγια της Αφροδίτης στέκεται ο Έρωτας πιο μικρός σε μέγεθος. Η παρουσία του μας παραπέμπει σε μία παραλλαγή του αρχικού τύπου της Κνιδίας Αφροδίτης. Το γλυπτό αυτό θεωρείται μεταγενέστερο αντίγραφο, όπου η αντιμετώπιση του γυμνού σώματος είναι μέσα στο πνεύμα του σεβασμού, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν για το άγαλμα της Κνίδου. Τέλος, παρατηρούμε ότι το λύγισμα του χεριού στο σώμα της Αφροδίτης του Μεδίκου, είναι σχεδόν οριζόντιο μπροστά από τα στήθη, ενώ σε άλλα αντίγραφα το λύγισμα είναι πιο λοξό, έτσι ώστε να μπορεί να φτάσει μέχρι το αριστερό στήθος.

β) Η Αφροδίτη κουροτρόφος

Γνωρίζουμε ότι η Αφροδίτη λατρεύτηκε περισσότερο και είναι γνωστή ως θεά της ομορφιάς και του έρωτα, δεν αναφέρεται όμως ποτέ σαν μητέρα. Ωστόσο οι ερευνητές πιθανολόγησαν μία εκδοχή λατρείας της θεάς⁹² ως μητέρας στο ιερό της που βρίσκεται στο Δαφνί, στο οποίο βρέθηκαν σε προσφορές τμήματα γυναικείων γεννητικών οργάνων.

Όπως και στο μοντέλο της Αφροδίτης κουροτρόφου ημίγυμνης, έτσι και εδώ στη περίπτωση της γυμνής δεν έχουμε να πούμε πάρα πολλά, δεδομένου του μικρού αριθμού δειγμάτων αυτού του τύπου. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε όμως για μία πρωτότυπη κατηγορία που παρουσιάζεται σε γενικές γραμμές ως εξής: η Αφροδίτη είναι καθισμένη, λυγισμένη μπροστά και κρατά τον Έρωτα στο δεξί βραχίονα. Κανένα ίχνος υφάσματος δεν υπάρχει πάνω στο σώμα των και δύο μορφών.

⁹⁰ Palaggia and Pollitt 1996, 103.

⁹¹ Machaira 1993, 137.

⁹² Machaira 1993, 133.

Εδώ ανήκει ένα αγαλμάτιο από το Μουσείο του Κεραμεικού⁹³ (Εικόνα 25), το οποίο αποτελεί πιθανότατα αντίγραφο (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε2α). Είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο και έχει ύψος 0,123 μ. Παρουσιάζει πιθανότατα την Αφροδίτη που κρατά στην αγκαλιά της ένα βρέφος, μάλλον τον Έρωτα. Απ' αυτό το έργο λείπουν το κεφάλι της Αφροδίτης, ο λαιμός, οι ώμοι, η προτομή και το δεξί χέρι της. Από τον Έρωτα λείπουν το κεφάλι, ο λαιμός, οι ώμοι και το δεξί αντιβράχιο. Η επιφάνεια του μαρμάρου είναι κατεστραμμένη. Βλέπουμε πιθανότατα τη γυμνή Αφροδίτη να κάθεται σε ένα κάθισμα που διαθέτει πλάτη. Το άνω μέρος του σώματος είναι καμπυλωμένο προς τα εμπρός. Με τα δύο χέρια κρατά το βρέφος οριζόντια και αυτό ακουμπά στο δεξί της στήθος. Το δεξί γόνατο είναι λίγο πιο ανυψωμένο σε σχέση με το αριστερό. Τα δάχτυλα του χεριού της Αφροδίτης χωρίζονται από αυλάκια. Το δεξί χέρι είναι χονδροειδώς κατεργασμένο, αλλά παρουσιάζεται με λεπτομέρεια στο σημείο που ακουμπά το δεξιό γλουτό του μωρού. Το σώμα του Έρωτα είναι αρκετά κατεστραμμένο, το αριστερό του χέρι στηρίζεται στη δεξιά πλευρά της Αφροδίτης, ενώ το δεξί είναι στραμμένο προς το δεξιό στήθος της μητέρας του. Τα σκέλη του παιδιού φαίνονται πάνω στη αριστερή πλευρά της θεάς. Όπως παρατηρούμε η εμπρόσθια όψη του αγάλματος έχει σωθεί έστω και με κάποιες λεπτομέρειες, η οπίσθια όψη αντίθετα είναι εντελώς κατεστραμμένη. Το μόνο που μπορούμε να διακρίνουμε είναι το πίσω μέρος των μηρών και το πίσω μέρος των γλουτών. Τα σημεία αυτά, μας δίνουν την εντύπωση ότι βρίσκεται η θεά καθισμένη. Υποθέτουμε ότι πρόκειται για Αφροδίτη κουροτρόφο, βασιζόμενοι στο στοιχείο ότι η μορφή είναι γυμνή, καθώς είναι σπάνια η αναπαράσταση θεάς - μητέρας και όχι θεάς, που γυμνή, θηλάζει το παιδί της. Όμως το εικονιζόμενο μωρό δεν διαθέτει ούτε φτερά ούτε ίχνη φτερών, με αποτέλεσμα το ελλείπον αυτό στοιχείο να καθιστά αβέβαιη την εκδοχή ότι πρόκειται για τον θεό Έρωτα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία των ημίγυμων κουροτρόφων, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι έχουμε έναν ιδιαίτερο τύπο κουροτρόφου, όπου τα χαρακτηριστικά του δεν παραμένουν σταθερά μέσα στον χρόνο. Δηλαδή η Αφροδίτη ως κουροτρόφος ίσως να είχε απεικονιστεί γυμνή, γιατί οι καλλιτέχνες φιλοτεχνούσαν με βάση ένα σταθερό μοτίβο. Αργότερα, από σεβασμό προς την θεότητα, ή από κάποια τάση που κυριάρχησε όπως πλουσιότερη διακόσμηση, κ.ά. οι δημιουργοί άρχισαν να ντύνουν το σώμα της. Διαπιστώνουμε ότι στο παραπάνω άγαλμα, καθώς και στα περισσότερα αυτού του

⁹³ Machaira 1993, 43, εικ. 12. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη ερευνήτρια, το έργο αυτό εκτίθεται στο Μουσείο του Κεραμεικού της Αθήνας, όμως κατά την επίτοπια έρευνά μου εκεί, δεν το εντόπισα. Άρα δεν μπορώ να γνωρίζω που ακριβώς βρίσκεται.

τύπου, η θεά κλίνει μπροστά με το εμπρόσθιο μέρος του σώματός της, κίνηση που δηλώνει αισθήματα στοργής και φροντίδας για το βρέφος της.

γ) Η Αφροδίτη αγκαλιάζει και φιλά τον Έρωτα

Αυτή η κατηγορία κινείται ακριβώς στο ίδιο πλαίσιο με τη Αφροδίτη κουροτρόφο. Για να την κατανοήσουμε θα εξετάσουμε ένα ειδώλλιο (**Εικόνα 26**) από την Ερέτρια⁹⁴ που εικονίζει την Αφροδίτη να φιλά τον Έρωτα (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε3α). Βρέθηκε το φθινόπωρο του 1978 σε μία αποθήκη γλυπτών. Η Αφροδίτη έχει ύψος 0,20 μ. και ο Έρωτας 0,15 μ. Στο έργο αυτό έγινε ανασύνθεση 6 θραυσμάτων. Ωστόσο λείπει το δεξί και το αριστερό πόδι της Αφροδίτης, ο αριστερός βραχίονας και το αριστερό χέρι της, το δεξί χέρι από το ύψος των δικέφαλων, το αριστερό μέρος της μέσης, το άκρο του δεξιού αντιβραχίου (ένα δάκτυλο σώζεται μόνο στον κορμό της Αφροδίτης), το μισό των δύο ποδιών, καθώς και τα πόδια του Έρωτα. Η θεά παριστάνεται γυμνή και το σώμα της δείχνει αρκετά στρογγυλεμένο. Ο κορμός της φαίνεται μακρύτερος συγκριτικά με τους μηρούς. Τα δύο χέρια κινούνται προς τα εμπρός για να αγκαλιάσουν τον μικρό Έρωτα, αυτό ενισχύεται απ' το γεγονός ότι υπάρχουν δαχτυλικά αποτυπώματα στην αριστερή πλευρά του Έρωτα και στη δεξιά πλευρά του κεφαλιού του. Το κεφάλι της Αφροδίτης έχει κλίση προς τα εμπρός και προς τα αριστερά, ενώ το βλέμμα κατευθύνεται προς εμπρός και εστιάζεται στο παιδί της. Τα μάτια της είναι καλά σχεδιασμένα με αμυγδαλωτό σχήμα, τα φρύδια της ακολουθούν τα μάτια κατά μήκος, η μύτη μοιάζει αρκετά επιβλητική σε σχέση με το υπόλοιπο πρόσωπο, ενώ τα χείλη φαίνονται σαρκώδη και μένουν κλειστά. Γενικά θα λέγαμε ότι τα χαρακτηριστικά της Αφροδίτης γίνονται ορατά και εντυπωσιάζουν τον θεατή. Τα μαλλιά είναι χωρισμένα στη μέση του κρανίου και πιάνονται προς τα πίσω σε κότσο. Ο Έρωτας γυμνός, τεντώνεται προς τα πάνω ενώ τα δύο φτερά του είναι κλειστά και φιλά τη μητέρα του. Το δεξί του χέρι στηρίζεται στην αριστερή πλευρά της Αφροδίτης, ενώ το αριστερό του χέρι στον δεξί ώμο της θεάς. Εικονίζεται ως μικρό παχουλό παιδί. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του είναι γενικώς λεπτά. Διαθέτει μακριά μαλλιά που φτάνουν μέχρι το ύψος του αυχένα, ενώ στολίζουν το πρόσωπό του με μπούκλες. Η κεφαλή του στρέφεται ολοκληρωτικά προς τα δεξιά και είναι σε ετοιμότητα για το φιλί που πρόκειται να δώσει στη μητέρα του. Τα πόδια του τα φέρνει προς τα πίσω, ωστόσο ίχνη σιδήρου εντοπίστηκαν ακριβώς στη μέση των σκελών του. Οφείλουμε να σημειώσουμε, ότι οι αναλογίες του σώματος δεν είναι αρμονικές και οι μηροί μοιάζουν να είναι κοντότεροι σε σχέση με το σώμα. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι ο καλλιτέχνης φιλοτέχνησε έναν κορμό αρκετά μακρύ, για να πετύχει την

⁹⁴ Machaira 1993, 49-50, εικ. 19.

επιθυμητή στρογγύλευση της πλάτης. Συγκρίνοντας το ειδώλιο της Ερέτριας με το γλυπτό του Κεραμεικού της Αφροδίτης κουροτρόφου γυμνής από τη προηγούμενη ενότητα, συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν αρκετές αναλογίες μεταξύ τους. Οι μόνη διαφορά εντοπίζεται στο έργο της Ερέτριας και ειδικά στο πάνω μέρος του σώματος της θεάς που πέφτει μπροστά με τις γάμπες διπλωμένες, έτσι ώστε να φτάνει το παιδί της και στην απότομη κίνηση, με την οποία η Αφροδίτη στρέφει το κεφάλι και το σώμα της. Κατά τα άλλα μοιάζει πολύ με το άγαλμα του Κεραμεικού, αφού και στα δύο αυτά έργα τέχνης είναι έκδηλη η αφοσίωση και η αγάπη που δείχνει στο παιδί της.

δ) Η Αφροδίτη ένοπλη

Ο τύπος της ένοπλης Αφροδίτης εμφανίζεται τον 2ο αιώνα π.Χ. στην Ανατολική Ελλάδα, θεωρείται όμως αρκετά αμφίβολος⁹⁵. Διατηρεί τη συμμετρία του τύπου της αιδουμένης, το δεξί σκέλος είναι το στηρίζον ενώ το αριστερό το άνετο. Με το δεξί χέρι τακτοποιεί τη ζώνη στον ώμο, με το αριστερό χέρι κρατά το ξίφος. Αυτές οι χειρονομίες μας κάνουν να σκεφθούμε περισσότερο μία Αφροδίτη που οπλίζεται ή δοκιμάζει τα όπλα του Άρη, παρά μια Αφροδίτη ένοπλη. Παρατηρούμε ότι ακολουθεί πιστά τον εικονογραφικό τύπο της αιδουμένης Αφροδίτης: ο δεξιός βραχίονας είναι ανασηκωμένος ενώ ο αριστερός βραχίονας κατεβασμένος. Παραδόξως, παρατηρούμε στα αντίγραφα αυτού του τύπου μία έκφραση γλυκύτητας και απουσία επιθετικότητας, κάτι που είναι πρωτοφανές σε μια πολεμική μορφή.

Συνακόλουθα, θα μπορούσαμε να σκεφθούμε ότι οι γλύπτες εκείνης της περιόδου, είχαν την επιθυμία να πάρουν έναν απλό τύπο και να τον διακοσμήσουν, όπως έγινε στη συγκεκριμένη περίπτωση όπου η Αφροδίτη φαίνεται να κρατά μεν πολεμικά αντικείμενα (ξίφος, ασπίδα κλπ.), τα οποία προορίζονταν αποκλειστικά για την περαιτέρω διακόσμηση του γλυπτού και όχι για άλλη χρήση. Γενικά της αποδίδουν τα πολεμικά χαρακτηριστικά του θεού Άρη γιατί σύμφωνα με τη μυθολογία, η Αφροδίτη ήταν ερωμένη του. Συχνά απεικονίζεται μαζί με τον Έρωτα, ο οποίος μάλιστα δοκιμάζει και αυτός τα όπλα του Άρη. Στα λατρευτικά αγάλματα του συγκεκριμένου τύπου της Αφροδίτης, εμφανίζεται η θεά με πρόθεση να προστατέψει τους υποστηρικτές της και να απειλήσει τους εχθρούς της, δεν φαίνεται να είναι επιθετική, παρά τις προθέσεις της, καθώς διαθέτει ήρεμα και γλυκά χαρακτηριστικά, στοιχεία που συνηγορούν στην άποψη ότι δεν ανήκε σε καμία περίπτωση στις πολεμικές θεότητες.

⁹⁵ Machaira 1993, 137-139.

Ο παραπάνω τύπος της οπλισμένης Αφροδίτης, όπως τον έχουμε περιγράψει, συναντάται για πρώτη φορά στα νησιά, κυρίως στην Κω, στις ακτές της Μικράς Ασίας, και πιθανότατα στη Δήλο και στη Κύπρο.

Στη κατηγορία αυτή ανήκει το άγαλμα της Αφροδίτης ένοπλης μαζί με τον Έρωτα που βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου⁹⁶ (**Εικόνα 27**), κατασκευασμένο από παριανό μάρμαρο, ύψους 1,90 μ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε4α) Το κεφάλι της θεάς αποτελεί σύγχρονη αποκατάσταση, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη του σώματός της, όπως η μύτη, το δεξί χέρι, το αριστερό χέρι, το αριστερό σκέλος κάτω απ' το γόνατο μέχρι τους αστραγάλους, η ζώνη που φορά με το σπαθί και το μεγαλύτερο μέρος του σπαθιού. Το ίδιο ισχύει και για τον Έρωτα, ορισμένα μέλη του σώματος του έχουν αποκατασταθεί, όπως: η μύτη, το δεξιό αντιβράχιο, ένα μέρος απ' τα φτερά, δάχτυλο του δεξιού ποδιού και το κράνος σχεδόν εξ' ολοκλήρου. Η Αφροδίτη στέκεται όρθια, το στηρίζον σκέλος είναι το αριστερό, ενώ το άνετο το δεξί. Είναι γυμνή και φορά σταυρωτά στον ώμο τη ζώνη με το ξίφος, ενώ με το αριστερό χέρι κρατά τη ζώνη, και ο αριστερός της βραχίονάς της διακοσμείται με ένα βραχιόλι. Η κεφαλή της είναι ελαφρώς στραμμένη προς τα αριστερά και τα μαλλιά της είναι χωρισμένα στη μέση του κρανίου και πιασμένα σε χαλαρό κότσο. Απ' την άλλη ο Έρωτας που στέκεται στα αριστερά της Αφροδίτης είναι γυμνός, κρατά με τα δύο του χέρια το πολεμικό κράνος του Άρη και προσπαθεί να το φορέσει στο κεφάλι του. Φαίνεται ότι κινείται προς τα δεξιά. Το δεξί του σκέλος είναι το στηρίζον και αυτό που προβάλλει μπροστά, ενώ το αριστερό το άνετο και στέκεται προς τα πίσω. Ακόμα έχει ανοίξει τα φτερά του τα οποία διαθέτουν εξαιρετικές λεπτομέρειες. Πίσω απ' τον Έρωτα είναι τοποθετημένα ο θώρακας και οι περικνημίδες του Άρη που καλύπτονται από το ιμάτιο της Αφροδίτης. Αυτός ο τύπος διατηρείται μόνο σε μερικά παραδείγματα, τα οποία στο μεγαλύτερο μέρος τους αποτελούν αντίγραφα. Είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι σε αυτόν τον τύπο, ο Έρωτας δεν ομαδοποιείται συχνά με την Αφροδίτη και ειδικότερα στα πρωτότυπα έργα. Κρατάμε το γεγονός ότι θυμίζει αρκετά εκείνον της Αφροδίτης αναδυομένης, κυρίως το μοτίβο του λουτρού. Το συγκεκριμένο έργο αποτελεί αντίγραφο της ρωμαϊκής περιόδου, κατασκευάστηκε πιθανότατα στην πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο, λόγω του είδους του μαρμάρου με το οποίο φιλοτεχνήθηκε.

⁹⁶ Machaira 1993, 75-77, εικ. 48.

ε) Η Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της

Σε αυτή τη κατηγορία γλυπτών της Αφροδίτης, παρατηρούμε έναν κακώς ισορροπημένο ρυθμό⁹⁷, όπου οι καλλιτέχνες προσπαθούν να κατασκευάσουν πιο δύσκολα μοτίβα, όπου η σύλληψή τους είναι σύνθετη και περίπλοκη. Το ένδυμα το οποίο φέρει η θεά δεν έχει κάποιο λειτουργικό ρόλο. Στον τύπο αυτό το δεξί σκέλος είναι το στηρίζον, ενώ το αριστερό είναι ανασηκωμένο πάντα. Ο μηρός είναι στα οριζόντια και διπλωμένος λοξά προς τα δεξιά. Το πάνω μέρος του σώματος κλίνει προς τα εμπρός, ενώ με το αριστερό χέρι η θεά βγάζει το σανδάλι. Το κεφάλι είναι στραμμένο στο δεξί ώμο και το βλέμμα της κοιτά προς τα εμπρός. Αρχικά συναντάμε αυτόν τον τύπο χωρίς να διαθέτει κάποιο στήριγμα, στη συνέχεια όμως το χρειάζεται για πρακτικούς λόγους. Τοποθετούν λοιπόν δίπλα της είτε ένα στήριγμα πάνω στο οποίο ακουμπά με τον αριστερό βραχίονα, είτε ένα στήριγμα που φτάνει κάτω απ' τον αριστερό γλουτό. Στη συνέχεια, οι γλύπτες συμπληρώνουν τη σύνθεση, προσθέτοντας πρόσωπα, όπως τον Έρωτα, άλλοτε καθισμένος κάτω από το ανασηκωμένο πόδι της Αφροδίτης, άλλοτε όρθιος κάτω απ' τον αριστερό γλουτό της θεάς. Μπορεί να συναντήσουμε και τον Πρίαπο (θεός της γονιμότητας) ο οποίος στέκεται στη κολώνα αριστερά της θεάς. Ανάμεσα στα γλυπτά αυτού του τύπου δε παρατηρούμε ιδιαίτερες διαφορές, ούτε διαθέτουμε δείγματα παραλλαγών στο χώρο της Μεσογείου. Σε κάποια αντίγραφα συναντάμε ένα ένδυμα το οποίο δε παίζει κανένα ρόλο, ούτε λειτουργικό, ούτε διακοσμητικό.

Ένα παράδειγμα αυτού του τύπου είναι η Αφροδίτη από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Νάπολης στην Ιταλία⁹⁸ (**Εικόνα 28**), η οποία αφαιρεί το σανδάλι της (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε5γ). Το γλυπτό προέρχεται από την Πομπηία είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο και έχει ύψος 0,63 μ. Εδώ η Αφροδίτη είναι γυμνή, φορώντας μόνο βραχιόλια στο βραχίονα και στο αντιβράχιο, περιδέραιο στο λαιμό και σανδάλια στα πόδια. Τα ενδύματά της φαίνονται να είναι ζωγραφισμένα. Η θεά στέκεται στο δεξί σκέλος, ενώ το αριστερό είναι ανασηκωμένο προς τα δεξιά. Ολόκληρο το άνω μέρος του σώματος έχει κλίση προς τα εμπρός. Με το δεξί χέρι αγγίζει τη φτέρνα της σαν να θέλει να αφαιρέσει το σανδάλι. Ο αριστερός βραχίονας στηρίζεται στο κεφάλι του Πρίαπου. Η κεφαλή είναι κεκλιμένη προς τα δεξιά και το βλέμμα κατευθύνεται προς τα εμπρός. Τα μαλλιά της είναι πιασμένα σε κότσο στο πίσω μέρος της κεφαλής, ενώ στο άνω μέρος η θεά φέρει ταινία. Τα μάτια της είναι αρκετά έντονα, ενώ η ίριδα ήταν χρωματισμένη. Η μύτη είναι αυστηρή και τα χείλη της είναι κλειστά και έχουν

⁹⁷ Machaira 1993, 139-141.

⁹⁸ Machaira 1993, 70, εικ. 42.

λεπτό σχήμα. Κάτω από το αριστερό πόδι που σηκώνεται είναι τοποθετημένος ένας μικρός Έρωτας, γυμνός ο οποίος κάθεται στο έδαφος ακουμπώντας το δεξί χέρι, ενώ με το αριστερό ακουμπά το σανδάλι της Αφροδίτης. Και τα δύο του πόδια κάμπτονται, το δεξιό προς το σώμα και το αριστερό προς τα αριστερά αγγίζοντας το έδαφος κάθετα. Στα αριστερά των δύο μορφών βρίσκεται ένας στήλος - ένας κυλινδρικός βωμός - πάνω στον οποίο στέκεται ο Πρίαπος. Και τα δύο του χέρια, όπως παρατηρούμε, τα στηρίζει στους γοφούς, ενώ και τα δύο του πόδια φαίνεται να τα έχει λυγίσει ελαφρώς. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν είναι διακριτά. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι είχε γενειάδα λόγω του σχίσιμου του μαρμάρου μπροστά από το λαιμό. Στα αριστερά του γλουτού της Αφροδίτης υπάρχει μία στήριξη, η κορυφή της οποίας είναι καλυμμένη με ένα ύφασμα, πιθανότατα το μάτιο της θεάς. Το έργο αυτό αποτελεί ρωμαϊκό αντίγραφο του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. Ο Πρίαπος όπως και ο Έρωτας είναι προσθήκες αυτού του αντιγράφου. Το πρωτότυπο έργο χρονολογείται στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. και πιθανότατα να ήταν χάλκινο.

Άλλο ένα αγαλμάτιο του τύπου της Αφροδίτης που αφαιρεί το σανδάλι προέρχεται από τη Ρόδο⁹⁹ (**Εικόνα 29**) και χρονολογείται τον 2^ο-1^ο αιώνα π.Χ. (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε5α). Λείπουν το κεφάλι, το αριστερό χέρι, ένα τμήμα του αριστερού ώμου και ένα τμήμα του αριστερού μαστού, ακόμα το δεξί χέρι από το κάτω μέρος του βραχίονα, τα πόδια και το κάτω μέρος του μηρού. Σώζεται ο κορμός και οι μηροί. Ο αριστερός μηρός έχει καταστραφεί σε μικρό βαθμό στην επάνω επιφάνεια, ενώ στην κάτω επιφάνεια φαίνεται ένα μέρος από το σημείο που στηρίζεται η θεά, το οποίο δεν σώζεται ολόκληρο. Το αριστερό χέρι αποτελούσε προσθήκη. Επίσης υπάρχει διάβρωση στο μάρμαρο του γλυπτού, παρά το γεγονός ότι διαθέτει αρκετά καλή ποιότητα και λειασμένη επιφάνεια, διατηρείται δε και ο σιδερένιος σύνδεσμος, ενώ ίχνη χρώματος δεν είναι ορατά. Βλέπουμε λοιπόν την Αφροδίτη να στέκεται γυμνή και να στηρίζεται στο δεξί σκέλος, ενώ το αριστερό είναι ανυψωμένο οριζόντια σε σχέση με το έδαφος για να λύσει το σανδάλι της. Ο κορμός γέρνει μπροστά έτσι ώστε η περιοχή της κοιλιάς να δημιουργεί αναδιπλώσεις. Το δεξί χέρι έχει λοξή κλίση μπροστά και προς τα κάτω, ενώ το αριστερό υποθέτουμε ότι θα εκτεινόταν μπροστά, αν λάβουμε υπόψη την επιφάνεια που κολλούσε ο αριστερός βραχίονας, και την κατεύθυνση που παίρνει ο κορμός του σώματος. Κάτω από τον δεξί μηρό πιθανότατα να υπήρχε στήριγμα. Αυτό το γλυπτό θεωρείται ένα από τα καλύτερα σωζόμενα έργα αυτού του τύπου, ενώ η έντονη λείανση της επιφάνειας του μαρμάρου μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αποτελεί ένα καταπληκτικό έργο, το οποίο ήταν μέρος του διακόσμου οικίας.

⁹⁹ Μαχαίρα 2011, 98-99, πιν. 74.

Ένα πολύ γνωστό έργο (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε5β) που απεικονίζει την Αφροδίτη να αφαιρεί το σανδάλι της είναι αυτό, στο οποίο εμφανίζεται μαζί με τον Πάνα και τον Έρωτα και το οποίο προέρχεται από τη Δήλο¹⁰⁰ (**Εικόνα 30**). Το γλυπτό αποτελεί ένα μαρμάρινο σύμπλεγμα, όπου βλέπουμε τη σκηνή, στην οποία η θεά ετοιμάζεται για το λουτρό της, λόγω του ότι φέρει μαντήλι στην κεφαλή, μαζεύοντας τα μαλλιά της και ο θεός Πάνας προσπαθεί να την θωπεύσει, φέρνοντάς την προς το μέρος του ενώ στη μέση τοποθετείται ο Έρωτας, που προσπαθεί να τον απωθήσει, τραβώντας τον από τα κέρατα. Η θεά επιχειρεί με τη σειρά της να εκφοβίσει τον Πάνα, αφαιρώντας το σανδάλι της και απειλώντας τον ότι θα τον χτυπήσει με το ένα χέρι, ενώ με το άλλο κρύβει από ντροπή το επίμαχο σημείο. Η κίνηση¹⁰¹ αυτή της θεάς είναι παιχνιδής με έντονο σαρκασμό, ενώ επισημαίνεται κάποια αντίθεση χαρακτήρων ανάμεσα στην Αφροδίτη και τον Πάνα, καθώς η θεά μεν αντιπροσωπεύει την νεανική ομορφιά, ο Πάνας δε τον πρωτογονισμό λόγω της ποιμενικής μορφής του. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι υπάρχει μια αντίθεση στα σκέλη των δύο μορφών σχετικά με τον τρόπο που ακουμπούν μεταξύ τους. Ειδικότερα ο Πάνας ακουμπά σε ένα βράχο, όπου έχει απλώσει πάνω σε αυτόν δορά ζώου, ενώ δίπλα στο πόδι του είναι τοποθετημένο το κυνηγετικό του όπλο, το «λαγωβόλο». Ο καλλιτέχνης, του οποίου δεν γνωρίζουμε την ταυτότητα, για την απεικόνιση της Αφροδίτης, έχει δανειστεί στοιχεία τόσο από την Αφροδίτη της Κνίδου, όσο και από την Αφροδίτη των Μεδίκων. Παρ'όλα αυτά, σε αυτό το έργο έχει αποτυπωθεί για πρώτη φορά το σώμα της θεάς με έναν εξαιρετικά λεπτομερή και ρεαλιστικό τρόπο, έντονη φυσιολογία και επιρροή από μία νεαρή γυναικεία διατομή. Το στήθος της θεάς, όπως αποτυπώνεται εδώ, είναι ο πόθος κάθε θνητού ανθρώπου και η ερωτική του επιθυμία. Σε κάποια σημεία του γλυπτού, όπως είναι η κεφαλή της Αφροδίτης, ο δεξιός πήχης, τα κέρατα, το δεξί σκέλος του Πάνα, τα σκέλη και το αριστερό χέρι του Έρωτα, έχουν δεχθεί αποκατάσταση. Το σύμπλεγμα βρέθηκε το 1904 στην οικία των Ποσειδωνιαστών της Βηρυτού, έχει διαστάσεις 1,55 μ., βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, χρονολογείται γύρω στο 100 π.Χ. και λέγεται ότι κατασκευάστηκε σε αττικό εργαστήριο ή σε κάποιο εργαστήριο της Δήλου.

Γενικά θα λέγαμε ότι αυτός ο τύπος ήταν αρκετά δημοφιλής στη Μεσόγειο στα ελληνιστικά χρόνια. Κατασκευάστηκαν πολλά αντίγραφα και στα ρωμαϊκά χρόνια, τα οποία όμως διατήρησαν τα χαρακτηριστικά της προηγούμενης περιόδου. Η έμπνευση της στάσης της

¹⁰⁰ Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

¹⁰¹ Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

θεάς σε αυτόν τον τύπο, έχει τη ρίζα της στη μορφή της Νίκης σανδαλιζομένης, η οποία έχει αποτυπωθεί σε μία από τις πλάκες του θωρακίου του ναού της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών (**Εικόνα 31**). Η Νίκη είναι αρκετά σκυμμένη εμπρός, ενώ το πόδι της είναι ελαφρώς ανασηκωμένο. Η γυμνότητα της Αφροδίτης, καθώς και το γεγονός ότι το πόδι της είναι περισσότερο υψωμένο από εκείνο της Νίκης, σχεδόν παράλληλο με το έδαφος, δίνει την εντύπωση ότι πρόκειται για ένα πολύ γνωστό εικονογραφικό μοτίβο.

στ) Η Αφροδίτη οκλάζουσα, κύπτουσα ή καθισμένη χαμηλά

Τα χαρακτηριστικά¹⁰² αυτής της κατηγορίας έχουν ως εξής: η Αφροδίτη απεικονίζεται καθισμένη με λυγισμένα τα δύο πόδια, ενώ το αριστερό είναι λίγο πιο σηκωμένο. Ο κορμός στρέφεται κατά τρία τέταρτα προς τα δεξιά. Ο δεξιός βραχίονας είναι λοξός προς το αριστερό γόνατο, ενώ ο αριστερός κλίνει προς τα εμπρός. Το κεφάλι στρέφεται προς τα δεξιά. Στο επίπεδο των ώμων υπάρχει ένα λίκνισμα, χαρακτηριστικό το οποίο συναντάμε στον τύπο της Αφροδίτης που αφαιρεί το σανδάλι της. Εδώ όμως το λίκνισμα είναι πιο έντονο και φαίνεται να παρασύρει ακόμα και ένα τμήμα της πλάτης.

Ένα από τα πιο γνωστά γλυπτά (αρ. καταλ. Γλυπτά Ε6α) αυτού του τύπου είναι εκείνο της Αφροδίτης οκλάζουσας από τη Ρόδο, αντίγραφο του έργου του Δοιδάλσα από τη Βιθυνία¹⁰³ (**Εικόνα 32**). Είναι φτιαγμένη από παριανό μάρμαρο, έχει ύψος 49 εκατοστά και χρονολογείται τον 1^ο αιώνα π.Χ. Το άγαλμα εικονίζει την Αφροδίτη γυμνή, σε οκλάζουσα θέση να στρέφει τη κεφαλή και τον κορμό του σώματός της στο πλάι, ενώ τα χέρια της υψώνονται ελαφρώς και κρατούν τα μακριά λυτά μαλλιά της. Λέγεται ότι η θεά εμφανίζεται σε αυτήν την στάση μετά την αναδυση της από το λουτρό ή τη θάλασσα. Είναι ένα μικρό σχετικά αλλά κομψό έργο, το οποίο αντιπροσωπεύει τον ανάλαφρο ρυθμό ή διαφορετικά το «ελληνικό ροκοκό», που διαδόθηκε στην ύστερη ελληνιστική εποχή. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση με αρκετά λειασμένη επιφάνεια. Το έργο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, είναι υστεροελληνική παραλλαγή της οκλάζουσας Αφροδίτης του γνωστού γλυπτού του 3^{ου} αιώνα π.Χ., το οποίο το φιλοτέχνησε ο Δοιδάλσας της Βιθυνίας και παρουσιάζει την Αφροδίτη μαζί με τον Ερωτιδέα στο λουτρό, να αιφνιδιάζεται από κάποιο ήχο που άκουσε και από ντροπή να κρύβει με τα χέρια της τα επίμαχα σημεία σε μία στιγμιαία κίνηση. Στο γλυπτό όμως της Ρόδου, η θεά παρατηρούμε ότι έχει διαφορετική κινησιολογία, καθώς απομακρύνει την κόμη της από τη περιοχή των ματιών στη προσπάθειά της να δει τι συμβαίνει. Εδώ δεν

¹⁰² Machaira 1993, 141.

¹⁰³ Ridgway 1990, 231-232, εικ. 113.

αναδεικνύονται με λεπτομέρεια οι ανατομίες του σώματός της, σύμφωνα με την τεχνοτροπία της εποχής.

Συγκριτικά με τον προηγούμενο τύπο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εδώ λόγω της στάσης της θεάς, η μορφή καταλαμβάνει περισσότερο χώρο, σε αντίθεση με την Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της, η οποία βρίσκεται η ίδια στο κέντρο της σκηνής. Οι κινήσεις της πλαισιώνουν το σώμα αρκετά σταθερά, η δε στροφή που δημιουργεί στο πάνω μέρος του σώματός της είναι ολοκληρωμένη, φαίνονται καθαρά τα χαρακτηριστικά της, όχι όμως οι λεπτομέρειές τους.

4. Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΣΤΑ ΑΓΓΕΙΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετήσουμε τον ρόλο της Αφροδίτης στην εικονογραφία των αγγείων, τη σημασία της στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων της αρχαίας Ελλάδας μέσω των αντικειμένων πόσεως και άλλων χρηστικών αγγείων και τους μύθους με τους οποίους ήταν συνδεδεμένη η θεά λόγω της αποτύπωσής της σε αυτά κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο.

Ένα εξαιρετικά διαδεδομένο θέμα είναι αυτό της κλίμακας, ότι δηλαδή η θεά βρίσκεται κάτω από κάποια κλίμακα, η οποία οδηγεί από μια συγκεκριμένη κατεύθυνση προς τα πάνω. Οι κλίμακες¹⁰⁴ θεωρούνται μέσα επικοινωνίας και χρησιμοποιούνται για να πάει κάποιος από ένα επίπεδο σε κάποιο ψηλότερο ή για να κατέβει κάποιον όροφο και να κατευθυνθεί σε κάποιο χαμηλότερο. Στην ελληνική τέχνη παρουσιάζεται συνήθως ως μέσο πρόσβασης σε κάποιο πλοίο για τη μετακίνηση από τη στεριά. Οι κλίμακες επίσης είναι μέρος από τις σκηνές πολιορκίας που απεικονίζονται στα ανάγλυφα από την Τρύσσα και πιθανότατα εμφανίζονται και στην ασπίδα της Αθηνάς Παρθένου.

Ένα αγγείο (αρ. καταλ. Αγγεία Α1α) που απεικονίζει την Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα είναι μία υδρία¹⁰⁵ που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Είναι ερυθρόμορφη και χρονολογείται το 360-350 π.Χ (**Εικόνα 33**). Το αγγείο απεικονίζει εταίρες και δούλες οι οποίες γιορτάζουν τα Αδώνια μυστήρια, μία ετήσια γιορτή που πραγματοποιείται εις ανάμνησιν του θανάτου και της ανάστασης του Άδωνη σχεδόν σε όλες τις πόλεις της αρχαίας Ελλάδας. Ο θάνατος και η ανάσταση του Άδωνη σχετίζεται με τον κύκλο της βλάστησης και της καρποφορίας της γης κάθε χρόνο. Στο κέντρο της σκηνής απεικονίζεται μία κλίμακα, που έχει μία ελαφριά κλίση προς τα δεξιά. Στη τρίτη βαθμίδα από το κάτω μέρος της κλίμακας μια γυναίκα στηρίζει το πόδι της καθώς κατεβαίνει. Εμφανίζεται γυμνή από τη μέση και πάνω και η κόμη της είναι πιασμένη σε κότσο. Πιθανότατα πρόκειται για την Αφροδίτη, καθώς αριστερά από τη κεφαλή της πετά μία μορφή που φαίνεται να είναι ο Έρωτας, ο οποίος παρουσιάζεται σε λευκό χρώμα, στοιχείο που επιβεβαιώνει την θεία ταυτότητά τους. Η γυναίκα αυτή καθώς κατεβαίνει ρίχνει ένα θυμίαμα και μπαχαρικά σε ένα κύπελλο που το κρατά άλλη γυναίκα, η οποία και αυτή εικονίζεται με λευκό χρώμα, πιθανότατα πρόκειται για κάποια ιέρεια που προορίζει το κύπελλο για αφιέρωση στον Άδωνη. Οι υπόλοιπες γυναίκες συνοδευόμενες από τον Πάνα και τον Έρωτα χορεύουν και παίζουν καστανιέτες.

¹⁰⁴ Edwards1984, 63-64.

¹⁰⁵ British Museum, τελευταία ενημέρωση 23/11/2017,

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=464015&partId=1&images=true.

Επιπλέον, σε μία ερυθρόμορφη αττική λήκυθο¹⁰⁶ (αρ. καταλ. Αγγεία Α1β) που χρονολογείται το 390 π.Χ. (**Εικόνα 34**) απεικονίζεται η Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα, η οποία έχει παρόμοια θεματολογία με το αγγείο που περιγράψαμε προηγουμένως από το Βρετανικό Μουσείο. Εδώ παρατηρούμε ότι δίπλα στην Αφροδίτη στέκεται ο Έρωτας, ο οποίος παραδίδει στη θεά, η οποία στέκεται πάνω σε κλίμακα, ένα φυτό μέσα σε μία γλάστρα. Αυτή η σκηνή πιθανότατα αναφέρεται στην τοποθέτηση φυτών σε γλάστρες στις στέγες των σπιτιών, κατά τη διάρκεια της Αδώνιας τελετής.

Άλλο ένα παρόμοιο θέμα απεικονίζεται σε μία λήκυθο¹⁰⁷ (αρ. καταλ. Αγγεία Α1γ) από τερακότα και χρονολογείται στην ύστερη κλασική περίοδο, δηλαδή στα τέλη του 4^{ου} αιώνα (**Εικόνα 35**). Όπως στα παραπάνω παραδείγματα έτσι και εδώ φαίνεται μία γυναίκα που πατά σε κλίμακα, η οποία όμως δεν είναι η Αφροδίτη, και λαμβάνει μία γλάστρα με ένα φυτό από τον Έρωτα προοριζόμενο να τοποθετηθεί σε στέγη κάποιας οικίας. Άλλα δύο παρόμοια αντικείμενα εμφανίζονται στην επιφάνεια πάνω και δεξιά από τον Έρωτα. Κάτω από την κλίμακα βρίσκεται ένας νεαρός άνδρας, ίσως ο Άδωνης και πίσω από τον Έρωτα είναι μια γυναίκα, πιθανώς πρόκειται για την Αφροδίτη. Η πομπή των μορφών πίσω από τη θεά ίσως να συνδέεται με την τελετουργία των Αδωνίων.

Η εικονογραφία της κλίμακας λοιπόν αποκτά ένα συμβολικό νόημα. Η ερευνήτρια Ursula Knigge¹⁰⁸ υποστήριξε σε πρόσφατη μελέτη της ότι η αναπαράσταση της κλίμακας ουσιαστικά αποτελεί μία αλληγορία για τα αστέρια που ανατέλλουν και δύουν. Όταν η Αφροδίτη κατεβαίνει μία τέτοια κλίμακα ταυτίζεται με την φύση της ως Ουρανία. Σύμφωνα με τον Metzger¹⁰⁹, τα παραδείγματα των αγγείων του 4^{ου} αιώνα του τύπου της Αφροδίτης που βρίσκεται πάνω σε κλίμακα, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: αυτά που απεικονίζουν τη σκηνή της ανόδου της θεάς προς την οροφή κρατώντας τα φυτά του Άδωνη και εκείνα τα αγγεία του ύστερου 4^{ου} αιώνα, που απεικονίζουν μία πιο γενική αναπαράσταση της καύσης ενός θυμιάματος, ως προσφορά προς στον Άδωνη. Ο ίδιος μελετητής προσθέτει¹¹⁰ ότι αν λάβουμε υπόψη την κλίμακα σαν χαρακτηριστικό της Αφροδίτης Ουρανίας και όχι ως μέσο πρόσβασης προς τον πάνω όροφο για την τέλεση των Αδωνίων μυστηρίων, τίποτα άλλο στη σκηνή μας δεν συνδέεται με τα Αδώνια. Οι πηγές μας αναφέρουν ότι η Αφροδίτη Ουρανία

¹⁰⁶ Martzano, American Journal of Archaeology, τελευταία ενημέρωση 24/11/2017, <https://www.ajaonline.org/online-review-museum/375>

¹⁰⁷ The Met (The Metropolitan Museum of Arts), τελευταία ενημέρωση 25/11/2017, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251204>

¹⁰⁸ Edwards 1984, 66.

¹⁰⁹ Edwards 1984, 63.

¹¹⁰ Edwards 1984, 68.

λατρευόταν από τις εταίρες, καθώς και από τις έγγαμες γυναίκες. Ίσως η κλίμακα να αποτελούσε σύμβολο της θεάς ως Ουρανίας και να νοσηματοδοτεί την κάθοδό της από τον ουρανό στη γη, είτε για να αναζητήσει τον εραστή της Άδωνη είτε για να προστατέψει τις νύφες. Αυτά λοιπόν τα αγγεία που μελετούμε και άλλα πολλά με παρόμοιο θέμα, είναι απαραίτητο να παρουσιάζουν κάποια σκηνή αυτής της λατρείας, είτε τον χορό είτε την καύση του θυμιάματος, που χρησιμοποιούνταν για να προκαλέσουν την παρουσία της θεάς στο χώρο. Αυτό το θέμα λοιπόν, ήταν αρκετά διαδεδομένο όχι μόνο στην κεραμική, αλλά και σε άλλες μορφές τέχνης και για αυτόν τον λόγο είναι σημαντικό να κατανοήσουμε το πλήρες νόημα και πώς αυτό συνδέεται με την καθημερινότητα των ανθρώπων της συγκεκριμένης εποχής. Άρα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κλίμακα αποτελούσε ένα αλληγορικό στοιχείο στη θεματολογία για να δηλώσει την γέννηση της ζωής με την άνοδο και τον θάνατο με την κάθοδο που αναπαριστούσαν τα Αδώνια μυστήρια και το τελετουργικό έθιμο σχετικά με την τοποθέτηση γλαστρών στις σκεπές των σπιτιών. Ήθελε επίσης να υπογραμμίσει τη φύση της Αφροδίτης Ουρανίας με την ανάβασή της στη κλίμακα, γεγονός που επηρέασε τη χριστιανική θρησκεία αργότερα, με την απεικόνιση κλίμακας που οδηγεί στον παράδεισο.

Μεταξύ των θεμάτων που έχουν αποτυπωθεί σε αγγεία είναι και αυτό στο οποίο απεικονίζεται η Αφροδίτη μαζί με τα ιερά πτηνά της¹¹¹, που συναντάμε συνήθως σε ληκύθους του ρυθμού Pagenstecher και φέρεται να κατασκευάστηκαν στη Καμπανία, στο Paestum και στη Σικελία από τα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. μέχρι τον πρώιμο 3^ο αιώνα π.Χ. Αυτό το θέμα θεωρούνταν εξαιρετικά ασυνήθιστο για την εποχή του, λόγω του σχήματος των αγγείων και της διακόσμησης σ' αυτά. Το σχήμα των αγγείων είχε μεγάλο μήκος και ωοειδές σώμα που καμπύλωνε σε ένα μεγάλο στόμιο. Μία μόνο λαβή ήταν τοποθετημένη στον λαιμό και στον ώμο, δημιουργώντας ένα μικρό, λειτουργικό δοχείο εκχύλισης, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο των ληκύθων. Τα αγγεία αυτά σπάνια ήταν μελανόμορφα. Η βάση των ληκύθων βάζονταν με βερνίκι, όπως άλλωστε και το στόμιο, ο λαιμός και η κορυφή της λαβής, αφήνοντας μια ταινία για διακόσμηση. Το θέμα τους ήταν μια σκηνή στο μπροστινό μέρος, όπου διακοσμούσαν από διάφορα άνθη.

Ένα ερυθρόμορφο αγγείο¹¹² (αρ. καταλ. Αγγεία Β2α), το οποίο προέρχεται από το Paestum (**Εικόνα 36**), είναι μία λήκυθος, η οποία αποδίδεται στο εργαστήριο του Ασστέα και του Πύθωνα και χρονολογείται το 350-325 π.Χ. Στην εμπρόσθια όψη είναι ερυθρόμορφο, ενώ στην οπίσθια μελανόμορφο. Μία ξεκάθαρη κατακόρυφη οριοθέτηση διαχωρίζει στη μέση το

¹¹¹ Turner 2005, 57.

¹¹² Turner 2005, 61, εικ. 6 a και b.

δοχείο όπου η κάθε πλευρά διακοσμείται με διαφορετικό τρόπο. Μπροστά βλέπουμε μία γυναίκα που το δέρμα της είναι αρκετά λευκό να κάθεται πάνω σε μία ιωνικού τύπου στήλη και να παίρνει ένα μήλο ή αυγό που της το προσφέρει ο Έρωτας. Πιθανότατα να είναι η Αφροδίτη. Η πίσω όψη είναι διακοσμημένη με μια ομάδα από ανθέμια, πράγμα που συνηθίζεται στις ληκύθους τύπου Pagenstecher.

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή της εργασίας, τα ιερά πτηνά της Αφροδίτης είναι η χήνα, η πάπια, ο πελαργός το περιστέρι, ο κύκνος και το ορνύκι. Στα αγγεία τύπου Pagenstecher¹¹³ απεικονίζονται αυτά, είτε μόνα τους, είτε μαζί με τη θεά. Τα πτηνά εμφανίζονται πιο συχνά στα αγγεία που προέρχονται από τη Σικελία και λιγότερο σε αυτά από την Ποσειδωνία. Το πιο διαδεδομένο πτηνό στην απεικόνιση των αγγείων αυτών είναι ο κύκνος, όπου εμφανίζεται σε 106 δημοσιευμένες ληκύθους. Στην αρχαιότητα η μετανάστευση του πτηνού σχετιζόταν με το νησί της Δήλου και με τους μύθους της Άρτεμις, της Λητούς και του Απόλλωνα. Για παράδειγμα, το περιστέρι στην αρχαϊκή τέχνη ήταν συνδεδεμένο με την Αφροδίτη, την Ήρα και την Αθηνά (όπου κατά τον Όμηρο οι δύο τελευταίες θεές έπαιρναν τη μορφή ενός περιστεριού). Στη δυτική Σικελία παρατηρείται έντονη σχέση της Αφροδίτης με τα περιστέρια. Σύμφωνα με τον Κλαύδιο Αιλιανό -ρωμαίο συγγραφέα- τα πτηνά μετανάστευαν κάθε χρόνο στη Λιβύη, πράγμα που επιβεβαιώνεται από ένα μύθο, στον οποίο περιγράφεται η κυκλική εξαφάνιση της Αφροδίτης. Τα συναντάμε και σε άλλο μύθο που αναφέρεται στη σχέση της θεάς με τον Άδωνη. Αλλό πτηνό, το οποίο απεικονίζεται μαζί με την Αφροδίτη στα αγγεία, είναι ο wryneck ή διαφορετικά iunx (στα ελληνικά στραβολαίμης), ανήκει στην οικογένεια των δρυοκολαπτών και έχει σχέση με την ερωτική μαγεία. Το ίδιο πτηνό αναφέρεται από τον Αριστοτέλη και τον Πίνδαρο, ο τελευταίος δε το αποκαλεί πτηνό του πάθους και περιγράφει την αντίδραση της Αφροδίτης όταν το πρωτοείδε. Στον 4^ο Πυθιόνικο του Πινδάρου αναφέρεται ότι δόθηκε από τη θεά στον Ιάσονα, ο οποίος περιστρέφοντάς το και απαγγέλοντας κάποιες μαγικές λέξεις, προκάλεσε τον έρωτα στην Μήδεια. Στην εικονογραφία συναντάμε τον wryneck συχνά και συμπεραίνουμε ότι η δυσδιάκριτη γυναικεία μορφή ανήκει στην Αφροδίτη. Ο Bohr¹¹⁴ για παράδειγμα θεωρεί ότι το κεφάλι της γυναίκας από ένα κύπελλο από το Πέστουμ μαζί με ένα wryneck ανήκει στην Αφροδίτη (**Εικόνα 37**).

¹¹³ Turner 2005, 71-74.

¹¹⁴ Turner 2005, 76-78, εικ. 9.

Μία άλλη απουλική πελίκη¹¹⁵ (αρ. καταλ. Αγγεία Β2β)) από την Κανόσα, του Τάραντα, **(Εικόνα 38)** διακοσμείται πιθανότατα από τον ίδιο ζωγράφο με το παραπάνω παράδειγμα και απεικονίζει στη εμπρόσθια όψη το πτηνό, αρκετά σχηματικό με μακριά ουρά που τοποθετείται μπροστά από το πρόσωπο μίας γυναίκας, η οποία εμφανίζεται ολόσωμη. Φέρει μακρύ χιτώνα, κεκρύφαλο και διάδημα στα μαλλιά. Το πτηνό το κρατά ο Έρωτας. Αν λάβουμε υπόψη, σύμφωνα με τον Turner, ότι το πτηνό είναι όντως ένας *wryneck* και η μορφή που τον κρατά είναι ο Έρωτας, τότε αντίστοιχα η γυναίκα πιθανότατα να είναι η Αφροδίτη. Η εκδοχή αυτή επιβεβαιώνεται, καθώς παρατηρείται ότι στην πίσω όψη του αγγείου μία παρόμοια γυναίκα στέκεται μαζί με τον Έρωτα και έναν κύκνο, ιερό πτηνό της Αφροδίτης. Άρα ο Έρωτας μαζί με τον κύκνο και τον *wryneck* είναι στοιχεία, τα οποία επιβεβαιώνουν την παρουσία της θεάς στην εικονογραφία του συγκεκριμένου αγγείου.

Ένα ακόμη παράδειγμα¹¹⁶ **(Εικόνα 39)** αποτελεί αμφορέας (αρ. καταλ. Αγγεία Β2γ) από τη νότια Ιταλία, όπου βρίσκεται σήμερα στο San Antonio του Τέξας και απεικονίζει παρόμοιο μοτίβο, δηλαδή μία καθήμενη γυναίκα έχοντας δίπλα της μία γυμνή νεαρή μορφή, μάλλον πρόκειται για τον Έρωτα και στην άλλη πλευρά ένας ακόμη γυμνός άνδρας. Ο δεύτερος προσπαθεί να φτάσει την γυναίκα, η οποία κάθεται με τα χέρια ανοιχτά. Στα δεξιά παρατηρείται άλλη γυναίκα επίσης καθήμενη που φέρει ιμάτιο. Στα αριστερά, ένας μακρύς *wryneck* κοιτά μπροστά. Η καθήμενη γυναίκα στο μέσον της παράστασης είναι πιθανότατα η Αφροδίτη, ενώ ο άνδρας είναι ο Άδωνις. Αυτές οι δύο μορφές πλαισιώνονται από τα δύο ερωτικά σύμβολα της θεάς, τον *wryneck* και τον Έρωτα. Η δεύτερη γυναίκα μάλλον είναι η Πέρσεφονη, που πενθεί την απώλεια του συντρόφου της Άδωνη, ο οποίος φαίνεται ότι επέστρεψε όχι μόνο στη ζωή αλλά και στην αγκαλιά της Αφροδίτης. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας των δύο φύσεων του Άδωνη, δηλαδή όταν αυτός βρίσκεται στον κάτω κόσμο είναι μαζί με την Πέρσεφονη και θεωρείται νεκρός, ενώ όταν επιστρέφει κάθε χρόνο στη γη, ξαναγεννιέται, είναι μαζί με την Αφροδίτη και θεωρείται ζωντανός. Έτσι λοιπόν και το ίδιο το πτηνό έχει λειτουργικό χαρακτήρα στη σκηνή, λόγω της μεταναστευτικής του φύσης. Ουσιαστικά προσπαθεί να ενώσει και πάλι τους χωρισμένους εραστές (Άδωνη και Αφροδίτη).

Επίσης, σε φιάλη¹¹⁷ (αρ. καταλ. Αγγεία Β2δ) από τον Τάραντα της ομάδας της Gnathia **(Εικόνα 40)** απεικονίζεται ένας κύκνος που στέκεται στο ίδιο επίπεδο με ένα γυναικείο

¹¹⁵ Turner 2005, 78, εικ. 11.

¹¹⁶ Turner 2005, 81-82, εικ. 14.

¹¹⁷ Turner 2005, 85, εικ. 16.

κεφάλι. Τα φτερά του είναι σηκωμένα και το ράμφος του ακουμπά σχεδόν το στόμα της μορφής σαν να το αγκαλιάζει. Αυτή η μορφή ανήκει στην Αφροδίτη, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία ότι παρόμοιες κεφαλές γυναικείων μορφών πρέπει να ανήκουν στη θεά.

Η θεά παρουσιάζεται ακόμα και σε ένα θραύσμα από κάποιο πώμα πυξίδας¹¹⁸ (αρ. καταλ. Αγγεία Β2ε) (**Εικόνα 41**), στο οποίο απεικονίζεται μόνο το κεφάλι της που είναι στραμμένο στα δεξιά, κοιτώντας ένα φοινικόσχημα από ανθέμια. Στο άκρο δεξιά τοποθετείται ένα ακαθόριστο αντικείμενο, ενώ πίσω από την θεά είναι μία χήνα που η ουρά της δε σώζεται. Το δέρμα της γυναίκας φαίνεται να αποτυπώνεται με λευκό χρώμα. Το θραύσμα αυτό από καπάκι πυξίδας χρονολογείται μεταξύ 435-425 π.Χ.

Τέλος, μία ερυθρόμορφη λήκυθος¹¹⁹ (αρ. καταλ. Αγγεία Β2στ) από την Ρόδο (**Εικόνα 42**) απεικονίζει την Αφροδίτη πάνω σε άρμα που το σέρνουν δύο κύκνοι, στο οποίο η θεά αναπαριστάται με λευκό χρώμα, ημίγυμνη μόνο με ένα ιμάτιο περασμένο στον αριστερό ώμο, που πέφτει πάνω από τη περιοχή της μέσης της. Τα μαλλιά της είναι μαύρα και πιασμένα με κόκκινο δίχτυ και φέρει επιχρυσωμένο διάδημα στο μέτωπό της. Στο λαιμό της φορά περιδέραιο και ένα περικάρπιο στο δεξί χέρι και οδηγεί το άρμα της προς τα αριστερά, κρατώντας στο δεξί της χέρι τα ηνία τα οποία πιθανότατα να ήταν βαμμένα με λευκό χρώμα. Το άρμα το σέρνουν δύο κύκνοι, εκ των οποίων ο ένας είναι λευκός με χρυσά φτερά και ο άλλος παρόμοιος με τον πρώτο, διαφέρει μόνο ως προς τα ίχνη του χρώματος στα πόδια. Το υπόλοιπο λευκό χρώμα δεν σώζεται. Μπροστά από το άρμα υπάρχει μια γυναίκα που είναι βιαστική, κατευθύνεται προς τα αριστερά και φορά ένα αμάνικο ένδυμα. Φέρει δε δωρικό χιτώνα με χρυσό χρώμα στην περιοχή του στήθους. Τα μαλλιά της είναι πιασμένα σε μεγάλο κότσο μέσα σε δίχτυ. Φορά περικάρπια και στα δύο χέρια και περιδέραιο στο λαιμό. Στο δεξί της χέρι κρατά θυμίαμα και στο αριστερό μία φιάλη από χρυσό. Και τα δύο αυτά αντικείμενα είναι ανάγλυφα. Το αγγείο χρονολογείται περί το 425-375 π.Χ.

Επιλέον, έχουν βρεθεί διάφορα θραύσματα από αγγεία στην Ακρόπολη που μαρτυρούν τη παρουσία ιερού της θεάς στον ιερό βράχο. Ένα απ' αυτά (**Εικόνα 43**) είναι ένα μελανόμορφο θραύσμα από πινάκιο¹²⁰ (αρ. καταλ. Αγγεία Γ1α), το οποίο διαθέτει μία από τις αρχαιότερες απεικονίσεις της θεάς στην κεραμική και χρονολογείται στα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. Απεικονίζει την Αφροδίτη μαζί με τους δύο γιούς της, Ίμερο και Έρωτα, οι οποίοι εμφανίζονται καθήμενοι στα μπράτσα της μητέρας τους με ανασηκωμένα χέρια, ως ένδειξη

¹¹⁸ Moore 1997, 277.

¹¹⁹ Corpus Vasorum Antiquorum: Providence, Museum of the Rhode island School of design, 1933, 1, 31, pl.(77) 24.2A-C, 31, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7952.

¹²⁰ Palla 2010, 203-204, εικ. 10.1.

θαυμασμού ή χαιρετισμού προς την μητέρα τους και είναι άπτεροι. Και οι τρεις αυτές μορφές κοιτούν προς την ίδια κατεύθυνση. Η σκηνή πιθανότατα συνεχιζόταν απεικονίζοντας και άλλες μορφές, ίσως πομπή θεών. Αυτή η απεικόνιση επιβεβαιώνεται σε ποίημα της Σαπφούς που αναφέρει ότι ο Έρωτας και ο Ίμερος είναι παιδιά της θεάς. Επίσης το συγκεκριμένο θραύσμα πινακίου με το περιεχόμενό του αντιστοιχεί πλήρως και σε όσα περιγράφονται στη Θεογονία του Ησίοδου, δηλαδή το καλωσόρισμα που απευθύνουν στη θεά τα δύο παιδιά της κατά την γέννησή της, και η συνοδεία της στην αγορά των θεών.

Αυτή η σκηνή μας βοηθά στην κατανόηση του περιεχομένου μιας άλλης σκηνής σε έναν πρωιμότερο μελανόμορφο κάρναρο¹²¹ (αρ. καταλ. Αγγεία Γ1β) που χρονολογείται το 580 π.Χ. και αναπαριστά μία πομπή θεών (**Εικόνα 44**). Μέρος της μορφής της θεάς είναι αποτυπωμένο στο θραύσμα, δίπλα της δε εμφανίζεται ένα παιδί, που το κρατά και του οποίου διατηρούνται μόνο τα πόδια του. Και στις δύο περιπτώσεις (θραύσμα από πινάκιο και θραύσμα από κάρναρο) έχουμε την αρχαιότερη εμφάνιση της Αφροδίτης ως κουροτρόφου, αν και οι πηγές της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου δεν την αναφέρουν με αυτήν την ιδιότητα. Εξάιρεση αποτελούν οι αναφορές του Ησίοδου.

Η Αφροδίτη απεικονίζεται επίσης και σε ένα μελανόμορφο αμφορέα¹²² (αρ. καταλ. Γ1γ) του 540-530 π.Χ., που βρέθηκε στον ναό της θεάς στην Ακρόπολη, όπου αναπαριστά μονομαχία ανάμεσα σε δύο ήρωες (**Εικόνα 45**). Το αγγείο είναι σπασμένο, και έχει διατηρηθεί μόνο ένα τελικό Σ από την επιγραφή. Συνεπώς δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι σχετικά με την ταυτότητα του πολεμιστή που βρίσκεται στα αριστερά. Ωστόσο το τελικό σίγμα της επιγραφής, μαρτυρεί, σύμφωνα με τον Botho Graef, ότι πρόκειται για τον Αχιλλέα (ΑΧΙΛΛΕΥΣ, από το τελικό Σ της επιγραφής) και πιθανότατα τη μητέρα του Θέτιδα, η οποία εικάζεται ότι βρίσκεται πίσω του. Αντίθετα ο John Beazley θεωρεί ότι ο πολεμιστής είναι ο Διομήδης (ΔΙΟΜΕΔΕΣ, από το τελικό Σ της επιγραφής), άρα κατά τη γνώμη του μελετητή η θεά πίσω του ίσως να είναι η προστάτιδά του η Αθηνά. Ανεξάρτητα από την ταυτότητα του πολεμιστή, είναι βέβαιο ότι ο ευρισκόμενος στα δεξιά της μορφής, αντίπαλος πολεμιστής, του οποίου το όνομα είναι και αυτό γραμμένο δίπλα είναι ο Αινίας, ενώ η γυναικεία μορφή που βρίσκεται πίσω του είναι η Αφροδίτη, που φαίνεται ότι προστατεύει ή ενθαρρύνει τον γιό της.

¹²¹ Palla 2010, 203, εικ. 10.2.

¹²² Palla 2010, 207, εικ. 10.4.

Σε άλλο θραύσμα υδρίας¹²³ (αρ. καταλ. Αγγεία Γ1δ) (**Εικόνα 46**) που αποδίδεται στον Ζωγράφο του Κλεοφώντα και βρέθηκε στο ίδιο σημείο, απεικονίζεται η Αφροδίτη να κάθεται παρουσία νεαρών κοριτσιών που παίζουν με μία μπάλα. Αυτή η σκηνή είναι μοναδική στην τέχνη της κεραμικής και φαίνεται να επιβεβαιώνει την πρόταση του ψευδο-Πλουτάρχου σχετικά με την Οικία των Αρρηφόρων, στην οποία συνεδρίαζε το δικαστήριο που ήταν αρμόδιο για περιπτώσεις παραμέλησης των ιερών καθηκόντων απ' τις νεαρές κοπέλες που συμμετείχαν στα Αρρηφόρια. Συνεπώς οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η γυναικεία μορφή ανήκει στην Αφροδίτη, που συνοδεύεται με τις Αρρηφόρους, σε στιγμές αναψυχής. Αυτή η σκηνή πιθανότατα διαδραματιζόταν στην Οικία των Αρρηφόρων και των Πανδροσίων. Παρ'όλο που ο Πausanίας δεν συναρτά τα Αρρηφόρια με τις τελετές στο ιερό της Αφροδίτης, τα παραπάνω εικονογραφικά στοιχεία δείχνουν ότι η θεά δεν ήταν απλά ένας θεατής στα Αρρηφόρια Μυστήρια, αλλά διαδραμάτιζε πρωταρχικό ρόλο, καθώς αρμόζει σε μια θεά που συνδέεται με την βλάστηση και τη γονιμότητα.

Τα κεραμικά αγγεία που αναφέρονται στην παρούσα μελέτη απεικονίζουν σκηνές διαφορετικής θεματολογίας, όπου η παρουσία και συμμετοχή της Αφροδίτης είναι έντονη. Παράδειγμα αποτελεί μελανόμορφος αμφορέας¹²⁴ (αρ. καταλ. Αγγεία 1) (**Εικόνα 47**), που βρίσκεται στη Βοστώνη σε θραύσματα και απεικονίζει ίσως την Κρίση του Πάριδος στην οποία συμμετέχει και η θεά. Στη συγκεκριμένη σκηνή η κεφαλή, το στήθος και το αριστερό χέρι της Αφροδίτης, που κρατούσε έναν ανθό, διατηρούνται. Αυτή φέρει διάδημα ή ταινία στα μαλλιά της, τα οποία πέφτουν χαλαρά στον ώμο σε μακριές μπούκλες. Το πλούσια διακοσμημένο ένδυμά της ήταν πιθανότατα ένας πέπλος, ενώ σώζεται μόνο το πρόσωπο και το αριστερό χέρι της θεάς. Το αγγείο αυτό χρονολογείται το 520 π.Χ. Με ερυθρό χρώμα είναι βαμμένη η ταινία στα μαλλιά της θεάς, το κεντρικό πέταλο από λουλούδια, οι κόρες των ματιών των μορφών και τα μοτίβα πάνω στα υφάσματα. Απ' την άλλη, με λευκό χρώμα είναι βαμμένα το δέρμα των γυναικών, το ασπράδι των ματιών, οι διακοσμητικές λεπτομέρειες στα υφάσματα που φορά η μία μορφή και μια σειρά από κουκίδες που τοποθετούνται πάνω στο διάδημα, εκ των οποίων σώζεται μόνο η μία.

Ο Ζωγράφος του Μειδία έχει απεικονίσει σε διάφορα αγγεία τη μορφή της Αφροδίτης ανάμεσα σε άλλα μυθικά πρόσωπα. Μία υδρία¹²⁵ (**Εικόνα 48**) (αρ. Καταλ. Αγγεία 2) που χρονολογείται το 420-410 π.Χ. παριστάνει διάφορα θέματα. Στον ώμο του αγγείου

¹²³ Palla 2010, 212, εικ. 10.5.

¹²⁴ Corpus Vasorum Antiquorum: Boston, Musesum of Fine Arts, 1973, 1, 44, pl.(680) 58.6, σελ. 44, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 591.

¹²⁵ Τιβέριος 1996, 330-331.

τοποθετούνται οι Διόσκουροι να αρπάζουν τις Λευκιπίδες που βρίσκονται στο τέμενος της Αφροδίτης. Η θεά είναι καθήμενη στο κέντρο της σκηνής πλησίον του βωμού της. Ψηλότερα απεικονίζεται μία αρχαιότροπη εικόνα της. Κοντά στη θεά βρίσκεται και η Χρυσήδα. Το βλέμμα της θεάς είναι στραμμένο στα δεξιά όπου κοιτά τον Κάστορα, ο οποίος αγκαλιάζει την Εριφύλη (Φοίβη;) και κατευθύνεται προς το τέθριππό του.

Άλλη μία αρυβαλλοειδής λήκυθος¹²⁶ (**Εικόνα 49**) (αρ. Καταλ. Αγγεία 3) που αποδίδεται στον ίδιο ζωγράφο, βρίσκεται κι αυτή στο Βρετανικό Μουσείο και χρονολογείται το 420-400 π.Χ. Εδώ βλέπουμε ότι ο Μειδίας έχει αποτυπώσει λεπτομερώς τις μορφές όσο και τις πτυχώσεις των ενδυμάτων που φορούν, κάτι που θεωρείται και χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου καλλιτέχνη. Τα ονόματα των μορφών είναι γραμμένα με λευκά γράμματα. Απεικονίζονται η Αφροδίτη που κάθεται και πάνω στον ώμο της ακουμπά ο φτερωτός Έρωτας. Στα δεξιά εικονίζεται η Πειθώ, ρίχνοντας φύλλα σε ένα καλάθι. Στα αριστερά της Αφροδίτης τοποθετούνται τρεις άλλες γυναικείες μορφές, η Παιδεία, η Ευνομία και η Κλεοπάτρα, οι οποίες προσφέρουν φρούτα ή κάποιο περιδέραιο.

Επιπλέον, κάλυκας¹²⁷ (αρ. Καταλ. Αγγεία 4) από το Μουσείο της Βαλτιμόρης (**Εικόνα 50**), παρουσιάζει μια σκηνή στην οποία πρωταγωνιστούν οι νύμφες και η Δάφνη. Στα αριστερά της σκηνής εμφανίζεται ένας νεαρός άνδρας (ίσως ο σύζυγος της Δάφνης), του οποίου το σώμα είναι στραμμένο προς τα υπόλοιπα πρόσωπα. Κάτω από την αριστερή μασχάλη κρέμεται ένας μανδύας, που τον κρατάει με το δεξί του χέρι, ενώ στη κεφαλή φέρει στεφάνι. Δίπλα στη μορφή αυτή, είναι τοποθετημένο ένα φυτό με ιδιαίτερα ψηλά κλωνάρια και πλησίον του βρίσκεται η Αφροδίτη, η οποία στέκεται πάνω σε μία βραχώδη επιφάνεια και εμφανίζεται σχεδόν μπροστά, έχοντας στραμμένο το κεφάλι της προς τα δεξιά κρατώντας ένα πέπλο που είναι τοποθετημένο στο κεφάλι της. Φέρει χιτώνα, μανδύα, ενώτια, περιδέραιο και περικάρπιο. Οι Έρωτες (ίσως ο Πόθος και ο Ίμερος) εμφανίζονται με γυναικεία στήθη και κόμη, αλλά με ανδρικά γεννητικά όργανα και πετούν πάνω από το κεφάλι της θεάς και στις δύο πλευρές. Ο πιο μικρός από τους Έρωτες στα αριστερά πηγαίνει προς τις νεαρές μορφές και κοιτά προς τα πίσω. Ο μεγαλύτερος απεικονίζεται μετωπικά, κοιτάζοντας δεξιά και κρατώντας ένα στεφάνι πάνω από την καθιστή νύφη. Ανάμεσα στην Αφροδίτη και τον μεγαλύτερο Έρωτα κάθεται ένας γενειοφόρος σάτυρος πάνω στην ίδια βραχώδη επιφάνεια με τη θεά. Πίσω από τον σάτυρο είναι τοποθετημένο ένα δένδρο. Πιο

¹²⁶ <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/Meidias%20painter%204.htm> , τελευταία ενημέρωση 7/6/2018.

¹²⁷ Corpus Vasorum Antiquorum: Baltimore, Walters Art Gallery 1, 37-38, fig.11.4, pls.(1451-1452) 39.1-3, 40.1-2, 37-38, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7782.

πέρα βρίσκεται μία γυναικεία μορφή, που ίσως πρόκειται για την Νύφη (Νύμφη), φέρει περίτεχνα κοσμήματα, κάθεται σε κλισμό, ακουμπώντας τα πόδια της σε ένα σκαμνί και έχοντας στραμμένο το βλέμμα της αριστερά. Και οι δύο αυτές μορφές (η Νύμφη και ο σάτυρος) απλώνουν τα χέρια μπροστά και παίζουν πεντόβολα, πεντάλιθα ή πεντέλιθα το παιχνίδι με τις αρθρώσεις των δαχτύλων. Νικήτρια του παιχνιδιού όπως φαίνεται αναδείχθηκε η Νύφη και γι' αυτό ο μεγαλύτερος έρωτας της φορά ένα στεφάνι. Η Νύφη φέρει χιτώνα, μανδύα περιδέрайο και περικάρπια. Στα δεξιά άλλη μία γυναικεία μορφή (ίσως η Πειθώ) στέκεται σε βραχώδη επιφάνεια και στρέφει το πρόσωπό της αριστερά, στο δεξί της χέρι κρατά ένα πτηνό και ένα άλλο στέκεται πάνω στο στήθος της. Φέρει χιτώνα, μανδύα, περιδέрайο, περικάρπια και διάδημα, ενώ τα μαλλιά της είναι πιασμένα προς τα πίσω σε κοτσίδα. Στα δεξιά της παραπάνω μορφής και στην ίδια βραχώδη επιφάνεια, κάθεται ένας νεαρός σάτυρος, κοιτά προς τα δεξιά, κρατώντας ένα στεφάνι στο δεξί χέρι του. Φαίνεται να ξεκουράζεται, έχοντας τοποθετήσει πάνω στη πέτρα, ένα λεπτό δέρμα και φέρει στεφάνι με κέρατα. Πίσω απ' αυτόν στέκεται μία γυναίκα που κοιτά δεξιά και ξεκουράζει το δεξί της χέρι πάνω στον ώμο μιάς άλλης γυναίκας. Η πρώτη μορφή φορά πέπλο, ενώτια, περιδέрайο, περικάρπια και δίχτυ στα μαλλιά, τα οποία είναι πιασμένα σε κοτσίδα στο πίσω μέρος. Φυτά ακάνθου διακοσμούν χαμηλά τη δεξιά και την αριστερή πλευρά της σκηνής. Το αγγείο αποδίδεται από τον Σίμωνα, στον Ζωγράφο της Απολλωνίας και χρονολογείται περί το 350 π.Χ.

Σε μία μικρού μεγέθους ερυθρόμορφη λήκυθο¹²⁸ (αρ. καταλ. Αγγεία 5) (**Εικόνα 51**), που βρίσκεται στην Καλιφόρνια και χρονολογείται το 400-300 π.Χ., παρουσιάζονται δύο κεφάλια από δύο γυναίκες που η καθεμία φέρει κάλυπτρα, ενώτια, περιδέрайο και μανδύα. Ανάμεσά τους στο υπόβαθρο είναι τοποθετημένο θυμιατήρι. Στο πίσω μέρος το αγγείο διακοσμείται με ανθέμια. Τα πρόσωπα και το λευκό βάθρο σε συνδυασμό με το χρυσο-καφέ στίλβωμα και το κόκκινο θυμιατήρι καθιστούν τη διακόσμηση του αγγείου μοναδική. Υπάρχουν διάφορες θεωρίες για την ταυτότητα των μορφών. Άλλοι ισχυρίζονται ότι τα κεφάλια αυτά ανήκουν σε πιστούς κατά τη λατρεία της Αφροδίτης, άλλοι ότι απεικονίζουν διπλή τη θεά και άλλοι ότι πρόκειται για την Αφροδίτη και την Κόρη, άποψη που σήμερα έχει εγκαταλειφθεί.

Σε μία αρρυβαλλοειδή λήκυθο¹²⁹ (αρ. καταλ. Αγγεία 6) (**Εικόνα 52**) βλέπουμε την Αφροδίτη να θηλάζει τον Έρωτα. Το αγγείο είναι ερυθρόμορφο, χρονολογείται το 360-340 π.Χ. και

¹²⁸ Corpus Vasorum Antiquorum: Berkeley, University of California 1, 50, pl.(232) 51.2A-D, 50, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 9536 .

¹²⁹ Ardalion, τελευταία ενημέρωση σελίδας 15/1/2018, <https://ardalion.wordpress.com/2010/03/27/eros/>.

βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο του Τάραντα. Στην παράσταση τονίζεται ο μητρικός ρόλος της θεάς προς τον γιό της, Έρωτα, και τα αισθήματα τρυφερότητας που την διακατέχουν. Η θεά παρουσιάζεται να προετοιμάζει ως μητέρα και θεά της γονιμότητας το γιό της να γονιμοποιεί και αυτός τη φύση.

Σε μία ερυθρόμορφη πελίκη¹³⁰ (Αρ. καταλ. Αγγεία 7) (**Εικόνα 53**) από την Όλυνθο της Χαλκιδικής απεικονίζεται η σκηνή της γέννησης της Αφροδίτης. Χρονολογείται το 400-300 π.Χ. και βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης. Στη σκηνή αυτή ο ζωγράφος αναπαριστά τη στιγμή που η θεά γεννιέται υπό την παρουσία του Ερμή, του Έρωτα και του Ποσειδώνα. Στη μέση εικονίζεται η θεά και γύρω απ' αυτήν στέκονται οι παραπάνω να παρακολουθούν έκπληκτοι το θέαμα.

Σε άλλη ερυθρόμορφη λήκυθο¹³¹ (αρ. καταλ. Αγγεία 8) που προέρχεται από τη Ρόδο (**Εικόνα 54**) και βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Μουσείο της Κοπεγχάγης, παρουσιάζεται στο κέντρο της κοιλιάς του αγγείου, μία γυναικεία κεφαλή που ίσως πρόκειται για την Αφροδίτη. Φαίνεται να είναι γυρισμένη προς τα δεξιά και να σηκώνει το αριστερό χέρι στο ύψος του λαιμού. Οι ώμοι της είναι καλυμμένοι με ένδυμα και φέρει περιδέραιο στο λαιμό. Τα μαλλιά της είναι πιασμένα σε ένα μεγάλο κότσο και στη κορυφή της κεφαλής της φέρει διάδημα που είναι και αυτό επίσης διακοσμημένο με πέρλες, ενώ στα πλάγια του προσώπου πέφτουν χαλαρές μικρές μπούκλες σε σχήμα σπείρας. Στα δεξιά της μορφής ένας μικρός Έρωτας κοντοστέκεται πάνω σε ένα διακοσμητικό φύλλωμα και τείνει τα χέρια του προς την Αφροδίτη, για να την στολίσει με περιδέραιο από πέρλες. Ένας άλλος Έρωτας είναι τοποθετημένος πίσω από το κεφάλι της θεάς όπου και κάθεται, κρατώντας ένα απροσδιόριστο αντικείμενο που πιθανότατα πρόκειται για κάποιο στολίδι προορισμένο να κοσμίσει τη θεά. Οι Έρωτες είναι φτερωτοί, γυμνοί και φορούν και οι δύο διάδημα γύρω από τα μαλλιά, ενώ τα γυμνά τους μέρη είναι ζωγραφισμένα με λευκό χρώμα. Το ένδυμα της Αφροδίτης και το στολίδι που πιάνει τα μαλλιά της σε κότσο είναι επιστρωμένα με ερυθρό χρώμα, το οποίο είναι φανερά ξεθωριασμένο. Το αγγείο αυτό χρονολογείται μεταξύ 400-300 π.Χ.

Στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα βρίσκονται ερυθρόμορφα θραύσματα¹³² (αρ. καταλ. Αγγεία 9) από πυξίδα που απεικονίζουν την Αφροδίτη μαζί με κάποιες άλλες μορφές και θεότητες (**Εικόνα 55**). Τα σωζόμενα θραύσματα χρονολογούνται περίπου το 450-400

¹³⁰ Mythologica.fr, τελευταία ενημέρωση 15/1/2018, <https://mythologica.fr/grec/aphrodite5.htm>.

¹³¹ Corpus Vasorum Antiquorum: Copenhagen, National Museum 4, 130, pl.(170) 168.11A.11B.11C.11D, 130, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7835 .

¹³² Moore 1997, εικ. 96-99.

π.Χ. Εδώ εμφανίζονται η Αφροδίτη, ο Έρωτας και άλλη μία γυναίκα. Το θραύσμα α διατηρεί το στεφανωμένο κεφάλι και το δεξιό ώμο μιας γυναικείας μορφής που στρέφεται αριστερά, φέρει χιτώνα, ενώτιο, και περιδέριο. Πίσω από τα δεμένα μαλλιά της και ενώπιόν της είναι τοποθετημένο ένα κρεμαστό στεφάνι με φρούτα. Το θραύσμα β παρουσιάζει τον Έρωτα φτερωτό, να είναι στραμμένος στα αριστερά, κρατώντας κάτι που μοιάζει με ένδυμα. Στη κάτω δεξιά πλευρά φαίνεται κομμάτι υφάσματος ενός ενδύματος που ίσως ανήκει σε άλλη άγνωστη γυναικεία μορφή. Πίσω από τον Έρωτα υπάρχει μία επιγραφή που αναφέρει το όνομα της Αφροδίτης, στοιχείο που επιβεβαιώνει την παρουσία της στο θραύσμα α. Και τέλος το θραύσμα γ απεικονίζει ένα μέρος ενός στεφάνου.

5. ΧΩΡΟΙ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΛΥΠΤΩΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Η ενότητα αυτή αφορά τους χώρους που ήταν τοποθετημένα κάποια από τα γλυπτά της Αφροδίτης και τον ρόλο τους στην καθημερινότητα των ανθρώπων κατά την περίοδο των ελληνιστικών χρόνων. Οι πιο συχνοί χώροι στους οποίους οι αρχαίοι κάτοικοι των πόλεων τοποθετούσαν γλυπτά της θεάς είναι τα ιερά, το Γυμνάσιο, οι οικίες, οι τάφοι, οι λιμένες και κατά τα ρωμαϊκά χρόνια τα forum και τα λουτρά, τα οποία δεν αφορούν την παρούσα εργασία.

Αρχικά οι χώροι που συχνά βρίσκουμε αγάλματα μικρού ή μεγάλου μεγέθους είναι τα **ιερά** για λατρευτική χρήση. Ένα απ' αυτά (αρ. καταλ. Γλυπτα ΣΤ1α) είναι το άγαλμα της θεάς στο ιερό της στο Δαφνί Αττικής ¹³³ (**Εικόνα 56**). Σώζεται μόνο ο κορμός της θεάς, κατασκευασμένος από παριανό μάρμαρο, όπου η Αφροδίτη παριστάνεται γυμνή από τη μέση και πάνω. Υποθέτουμε ότι το κάτω μέρος ήταν καλυμμένο με ιμάτιο, του οποίου η άκρη του αναδιπλώνεται στο αριστερό της χέρι. Το κάτω τμήμα του έργου και τα χέρια ήταν πρόσθετα, κατασκευασμένα επίσης από παριανό μάρμαρο. Το γλυπτό βρέθηκε στην Αθήνα, χρονολογείται στα υστεροελληνιστικά χρόνια και είναι αντίγραφο ενός πρωτότυπου έργου του Πραξιτέλη περί το 360 π.Χ., το οποίο είναι γνωστό και θεωρείται ένα από τα καλύτερα σωζόμενα αντίγραφα της Αφροδίτης τύπου Arles.

Στα **Γυμνάσια (α)** η παρουσία αγαλμάτων της Αφροδίτης σπάνιζε παρά τον μύθο που ήθελε τη θεά προστάτιδα των νεαρών ανδρών¹³⁴. Γενικά να αναφέρουμε ότι οι θεοί στα γυμνάσια εμφανίζονται έχοντας διάφορες ιδιότητες συσχετιζόμενες με πτυχές της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο χώρο ή με τις τοπικές λατρείες¹³⁵. Η λατρεία της Αφροδίτης, σύμφωνα με τον J. Delorme¹³⁶, δεν θα έπρεπε να έχει θέση στο Γυμνάσιο, διότι αποτελεί έναν χώρο αποκλειστικά φτιαγμένο για άνδρες. Αντίθετα η Kousser¹³⁷ ισχυρίζεται ότι η παρουσία της Αφροδίτης μέσα σε ένα γυμνάσιο επαληθεύει την έννοια του ωραίου και του ερωτικού. Ίσως η θεά να διέθετε ιδιότητες που να έχουν κάποια σχέση με την διεξαγωγή αγώνων. Στα ύστερα ελληνιστικά χρόνια οι γλύπτες άρχισαν να απεικονίζουν τη θεά ως μία ερωτική μορφή χωρίς ένδυμα. Πληροφορίες αναφέρουν ότι στους ήρωες Ιππομένη, Θησέα και Πάρη, η θεά έδρασε ως προστάτιδα κατά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή μέσω της σεξουαλικότητας και του γάμου. Σε διάφορα μέρη, ενδεικτικά δε στην Αθήνα, στη Μήλο και

¹³³ Πληροφορίες από την επιτόπια έρευνά μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

¹³⁴ Kousser 2008, 29, 32-34.

¹³⁵ Καζακίδη 2015, 65.

¹³⁶ Καζακίδη 2015, 76.

¹³⁷ Kousser 2008, 29.

στην Σύμη της περιοχής Βιάννου της νότιας Κρήτης, η θεά λατρευόταν από τους νεαρούς άνδρες για τον ίδιο παραπάνο λόγο.

Περίπτωση γλυπτού (αρ. καταλ. Γλυπτά ΣΤ2α) το οποίο τοποθετήθηκε μέσα σε Γυμνάσιο ήταν αυτό της Αφροδίτης στη Μήλο (**Εικόνα 57**), όπου αναλύσαμε σε προηγούμενη ενότητα.. Η παρουσία της θεάς στο χώρο αυτό σε συνδυασμό με τον γνωστό μύθο της Κρίσης του Πάριδος, επιβεβαιώνει τη θεωρία ότι πρόκειται για μία θεά με πολλές εναλλασσόμενες ιδιότητες, καθώς εμφανίζεται όχι μόνο ως προστάτιδα του Πάρη, αλλά και ως εκπρόσωπος της αγάπης, του γάμου και της ομαλής μετάβασης των νεαρών αθλητών από την ήβη στην ενήλικη ζωή . Στην πλειονότητά τους τα γλυπτά αυτά έχουν κλασικά χαρακτηριστικά, καθώς ο καλλιτέχνης επιχειρεί να ενσωματώσει στοιχεία και τεχνοτροπίες του παρελθόντος προκειμένου να διατηρήσει τη παραδοσιακή αισθητική γραμμή. Σε αυτό οφείλεται ο ιδιαίτερος διάκοσμος που τα χαρακτηρίζει. Ο χώρος του Γυμνασίου δεν ήταν μόνο αθλητικός αλλά ένας χώρος ευρύτερης παιδείας, όπου οι νέοι επανεξετάζουν τις μέχρι τώρα πρακτικές και γενικότερα τη στάση τους σύμφωνα με τα κείμενα των παλαιότερων χρόνων, χτίζοντας το διαχρονικό του ελληνικού πολιτισμού. Αν ρίξουμε μια ματιά στην αρχιτεκτονική του συγκεκριμένου χώρου, θα αντιληφθούμε ότι η κατασκευή του ήταν εμπνευσμένη από τα κλασικά μνημειώδη έργα. Από τις δραστηριότητες που τελούνταν μέσα στο γυμνάσιο, προερχόμενες κατά κύριο λόγο από τα αρχαϊκά χρόνια, συμπεραίνουμε ότι το γυμνάσιο σαν εκπαιδευτικός χώρος, συνέβαλε στην κατανόηση του ελληνικού πολιτισμού και ενίσχυε το συντηρητικό, αριστοκρατικό ύφος που χαρακτήριζε τις ελληνικές πόλεις εκείνη την χρονική περίοδο, καθώς στον χώρο αυτό οι νέοι, κυρίως οι προερχόμενοι από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, αθλούνταν διδασκόμενοι όχι μόνο αθλητικά μαθήματα όπως πυγμαχία, τρέξιμο και πάλη, αλλά συγχρόνως τους προσφερόταν και στρατιωτική εκπαίδευση. Τις πληροφορίες αυτές τις αντλούμε είτε από αγώνες που διεξάγονταν όπως οι Ολυμπιακοί, είτε από λογοτεχνικά έργα όπως οι ωδές του Πινδάρου τον 5^ο αιώνα π.Χ. Οι εκπαιδευόμενοι παράλληλα με την άθληση διδάσκονταν ποίηση και λογοτεχνία όπως Όμηρο, Λυσία, Ευρυπίδη και Γοργία.

Τα χαρακτηριστικά που διαθέτει το γλυπτό της Αφροδίτης της Μήλου, ότι δηλαδή προβάλλει έντονο το παρελθόν συνδυάζοντάς το με εξίσου καινοτόμα στοιχεία, έρχεται να ενισχύσει το επιχείρημα ότι πράγματι τα γυμνάσια είχαν αυτόν τον χαρακτήρα, καθώς το άγαλμα προσφέρει ένα ακόμα παράδειγμα της συνεχιζόμενης ζωτικότητας της ελληνικής παράδοσης. Η Αφροδίτη της Μήλου είχε εκλεκτικά στοιχεία, και την εμφάνιση που άρμοζε για να τοποθετηθεί σε ένα Γυμνάσιο, καθώς διέθετε αρκετά καλοσχεδιασμένες αναλογίες. Η

απεικόνιση της θεάς μας παραπέμπει στο παρελθόν, αποτελεί δε ένα εξαιρετικό δείγμα της ελληνικής καλλιτεχνικής παράδοσης.

Σχετικά με τα γλυπτά της Αφροδίτης σε **οικίες (β)**, σύμφωνα με την ερευνήτρια Kousser¹³⁸, αλλά και με βάση τους γλύπτες που τα φιλοτέχνησαν, γνωρίζουμε ότι οι δεύτεροι έχουν επηρεαστεί σε κάποιο βαθμό από τα έργα της κλασικής περιόδου, τα οποία επαναδημιούργησαν σε μικρότερο μέγεθος, συμβατά με τις διαστάσεις των οικιών, προσδίδοντάς τους διακοσμητικό χαρακτήρα και συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο αφενός στην ταχύτερη διάδοση των κλασικών τύπων στον ελληνικό κόσμο, αφετέρου στην συνέχιση της αναπαραγωγής τους στα ύστερα ελληνιστικά χρόνια. Αυτή η επαναδημιουργία γινόταν με τρεις μεθόδους, καθώς είτε σμίκρυναν τις μορφές των γλυπτών είτε τις επανασύνθεταν με άλλα οικεία στοιχεία, είτε παρήγαγαν έργα με την τεχνική της αντιστροφής του καθρέφτη. Το τελευταίο στοιχείο επεξηγηματικά σημαίνει ότι οι καλλιτέχνες αναπαριστούσαν το έργο όχι σύμφωνα με το πρωτότυπο, αλλά σύμφωνα με την αντανάκλασή του μπροστά σε έναν υποτιθέμενο καθρέφτη, όπου το δεξί τμήμα του σώματος γίνεται αριστερό και το αριστερό δεξί.

Ένα παραδειγμά¹³⁹ (αρ. καταλ. Γλυπτά ΣΤ3α) που υιοθετεί την παραπάνω τεχνική είναι αυτό που προέρχεται από την ύστερη ελληνιστική Δήλο, (**Εικόνα 58**) αντίγραφο της Αφροδίτης τύπου Carua. Αυτού του είδους η τεχνική ήταν καθιερωμένη από τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς γλύπτες και προσέδιδε μία νέα οπτική σε οικείους τύπους γλυπτών, ενώ παράλληλα διατηρούσε τα βασικά χαρακτηριστικά της απεικόνισης για να διαφυλάξει την αυθεντικότητα του γλυπτού. Το αγαλματίδιο της Δήλου ουσιαστικά ακολούθησε τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του τύπου με το γυμνό κορμό της θεάς, το λυγισμένο γόνατο και τα χέρια που κλίνουν καμπυλόμορφα στο πλάι. Το ένδυμα της Αφροδίτης το συναντάμε επίσης και σε προγενέστερα έργα με χαρακτηριστικό τις παχιές πτυχώσεις του υφάσματος στο ύψος των γοφών, ενώ στα άκρα παρατηρούμε ότι πέφτει ανάμεσα στα πόδια. Αντιλαμβανόμαστε ότι είχε προηγηθεί μία επιδέξια, σμιλευμένη δουλειά, με σταθερό χειρισμό της φυσιοκρατίας του σώματος πάνω στον γυμνό κορμό με τις ξεκάθαρες λεπτομέρειες των πτυχώσεων του ενδύματος, σε συνδυασμό με τις έντονες αντιθέσεις φωτοσκίασης. Το έργο αυτό παρά τις μικρές διαστάσεις του, είχε εντυπωσιακή εμφάνιση στην ελληνιστική Δήλο. Το πίσω μέρος του γλυπτού ήταν αρκετά σχηματικό και οι βραχίονες συνδέονταν μέσω κάποιας οπής με το κάτω μέρος των χεριών. Επειδή τα χέρια, τα

¹³⁸ Kousser 2008, 34.

¹³⁹ Kousser 2008, 35.

κάτω σκέλη και η κεφαλή έχουν αποσπαστεί, οι ιδιότητες της θεάς ακόμα και η ταυτότητά της είναι αβέβαιες. Έχοντας όμως ως δεδομένο ότι η μορφή ήταν ημίγυμνη, καθώς επίσης και ότι η δημοτικότητα της Αφροδίτης ήταν αυξημένη σαν διακοσμητικό στοιχείο στις οικίες της Δήλου, η θεά του έρωτα, φαντάζει η πιο πιθανή υποψήφια. Το αγαλμάτιο βρέθηκε στο οικοδομικό τετράγωνο που βρισκόταν το θέατρο της πόλης που ήταν κατοικήσιμη περιοχή στην ελληνιστική περίοδο. Ήταν μια τυχαία ανακάλυψη και για αυτόν τον λόγο δε μπορούμε να το συνδέσουμε με ασφάλεια με τον διάκοσμο μιας συγκεκριμένης οικίας. Αλλά οι κοντινές σε αυτήν την περιοχή οικίες μας επιβεβαιώνουν ότι πιθανότατα ανήκε σε μία από αυτές που θεωρούνταν άνετες, διακατέχονταν από κομψότητα και αρχιτεκτονική φιλοδοξία. Οι οικίες που ήταν διακοσμημένες με γλυπτά σαν της Αφροδίτης, είχαν επίσης την τάση να χαρακτηρίζονται από στοιχεία πολυτέλειας όπως αυλές με περιστύλια, τοιχογραφίες, μωσαϊκά και δωμάτια στους πάνω ορόφους που χρησιμοποιούνταν και ως εργαστήρια. Παρά τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα των ανθρώπων της Δήλου στην ύστερη ελληνιστική περίοδο, οι οικίες ήταν σχετικά ομοιόμορφες στην εμφάνιση και έδιναν την γενική εικόνα μιας εμφατικής αναφοράς στην ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική με χαρακτηριστικά όπως δωρικές στήλες και τοίχους που έμοιαζαν με αυτούς από το εσωτερικό των ιερών. Τέτοιοι χώροι θα μπορούσαν κάλλιστα να φιλοξενήσουν ένα αγαλματίδιο σαν και αυτό της Αφροδίτης που περιγράψαμε προηγουμένως, μια ακριβή σε κόστος κατασκευή, κλασσικής τεχνοτροπίας, εντυπωσιακό ως προς το μέγεθός του και τις τεχνικές εκτέλεσής του.

Ένα ακόμα μαρμάρινο αγαλμάτιο¹⁴⁰ (αρ. καταλ. Γλυπτά Στ3α) παρομοίου μεγέθους από την Κω (**Εικόνα 59**) έχει διατηρηθεί καλύτερα και έτσι μας προσφέρει μία πιο λεπτομερή εικόνα για τις εικονογραφικές δυνατότητες αυτού του τύπου στο οικιστικό περιβάλλον των πόλεων. Εδώ παρατηρούμε μία ημίγυμνη Αφροδίτη που κλίνει προς τον Έρωτα, ο οποίος απεικονίζεται σαν ένα παχουλό βρέφος που γονατίζει πάνω σε βράχο. Η μητέρα ακουμπά το χέρι της στον ώμο του παιδιού είτε για να το εμποδίσει, είτε για να το παροτρύνει καθώς ετοιμάζεται να πετάξει ένα από τα «ερωτικά» του βέλη σε κάποιον αθέατο στόχο. Όπως συμβαίνει με την Αφροδίτη έτσι και η μορφή του Έρωτα προέρχεται από ένα γνωστό πρότυπο, πιθανώς των Ελληνιστικών χρόνων, καθώς συναντάνται και σε άλλα αγαλμάτια. Στο αγαλμάτιο από την Κω, η ενέργεια του καλλιτέχνη επικεντρώθηκε στο να συνδυάσει δύο γνωστούς τύπους σε μία σύνθεση, με μία ξεκάθαρη απεικόνιση της στοργικής σχέσης μεταξύ μητέρας και γιού. Ο καλλιτέχνης δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την λεπτεπίλεπτη απόδοση των πτυχώσεων του ενδύματος και την μεταφορά στοιχείων της κλασσικής τεχνοτροπίας.

¹⁴⁰ Kousser 2008, 35.

Αυτά τα χαρακτηριστικά δεν ήταν τόσο σημαντικά για εκείνον, το σημαντικό ήταν η αφήγηση στο αγαλματίδιο. Μιας και το αγαλμάτιο δεν βρέθηκε *in situ*, δεν μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για το περιεχόμενο ή την χρονολόγηση του. Το βραχώδες τοπίο, που μας παραπέμπει στη φύση, μας βοηθάει να υποθέσουμε πως το συγκεκριμένο έργο θα ταίριαζε απόλυτα σε ένα κήπο με περιστύλια, χώρος για τον οποίο έχουν γίνει πολλές αναφορές για παρόμοια αγαλματίδια της θεάς στο ίδιο νησί και αλλού. Η τεχνοτροπία ως επί το πλείστον θυμίζει σεμνά έργα αγαλμάτων από την Κω και την γειτονική Ρόδο που χρονολογούνται στην Ύστερη Ελληνιστική εποχή, άρα και το αγαλματίδιο αυτό είναι πολύ πιθανό να ανήκει στην ίδια περίοδο.

Συνεπώς καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι παρ'όλο που βρισκόμαστε σε ελληνιστικές οικίες της Δήλου, κάποιοι από τους ιδιοκτήτες χρησιμοποιούσαν ως οικιστική διακόσμηση αγάλματα ή αγαλμάτια που είχαν επιρροές από τα κλασικά έργα, διότι οι καλλιτέχνες και οι ιδιοκτήτες επιθυμούσαν να χρησιμοποιήσουν αντικείμενα διακόσμησης που είχαν αναφορά στο ένδοξο ελληνικό παρελθόν και να κάνουν επίδειξη της κοινωνικής τους θέσης. Τα έργα αυτά είχαν πιο ζωηρό και παιχνιδιώδη χαρακτήρα σε σύγκριση με την Αφροδίτη της Μήλου που ήταν πιο επιβλητική. Τα οικιστικά γλυπτά κοσμούσαν οικίες που ανήκαν σε πλούσιους ιδιοκτήτες και συνήθως έκαναν ειδική παραγγελία στον καλλιτέχνη για να τους φιλοτεχνήσει το έργο.

Σχετικά με **τους τάφους (γ)** ¹⁴¹ συνήθως είχαμε αγάλματα φτιαγμένα από τερακότα που στα ύστερα ελληνιστικά χρόνια ήταν αρκετά διαδεδομένη. Γενικά θα λέγαμε ότι ήταν έντονα ζωγραφισμένα και ότι οι καλλιτέχνες προσάρμοζαν γνωστούς τύπους που εμπνέονταν από τη μνημειώδη γλυπτική. Η χρήση των αγαλμάτων ή αγαλματιών σε τάφους ήταν πιθανότατα λατρευτική.

Ο πιο διαδεδομένος τύπος γλυπτών που τοποθετούνταν σε τάφους ήταν ο τύπος *Carua*. Χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας ήταν το ανασηκωμένο και λυγισμένο αριστερό πόδι της θεάς και οι έντονες πτυχώσεις που δημιουργούσε το ένδυμά της. Αυτός ο τύπος χρησιμοποιούνταν αρκετά σε περιοχές, όπως η Μύρινα της Λήμνου, η Πέργαμος στα μικρασιατικά παράλια και η Μεγάλη Ελλάδα στην Κάτω Ιταλία.

Πολλά έργα πήραν στοιχεία από τον συγκεκριμένο τύπο της Αφροδίτης όπως για παράδειγμα ένα αγαλμάτιο από τον Τάραντα¹⁴² (αρ. καταλ. Γλυπτά Στ4α) της Ιταλίας που βρίσκεται

¹⁴¹ Kousser 2008, 36-39.

¹⁴² Kousser 2008, 36-38, εικ. 18.

σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Τάραντα (**Εικόνα 60**). Είναι ένα αγαλμάτιο το οποίο μας δίνει πληροφορίες σχετικά με την χρήση αυτού του είδους των αντικειμένων, για την τεχνοτροπία και το στυλ των υπόλοιπων ευρημάτων. Βρέθηκε σε κάποιο τάφο του Τάραντα και χρονολογείται το 150-100 π.Χ. Ο τάφος περιείχε αρκετά πήλινα αγαλμάτια που κυρίως απεικόνιζαν ημίγυμνη ή και γυμνή γυναικεία θεά μαζί με αγγείο αρωματικής χρήσης και μία πυξίδα. Το αγαλμάτιο αυτό διαθέτει στοιχεία από την Αφροδίτη τύπου *Carua* και απεικονίζει τη θεά με το αριστερό της πόδι πάνω σε ένα βράχο και τα δύο χέρια ανασηκωμένα στο ύψος της κεφαλής που ίσως την διακοσμούσε με κάποια κορδέλα. Οι σχέσεις της θεάς τόσο με τον ορατό κόσμο της φύσης, όσο και με τον εσωτερικό γυναικείο κόσμο, επιβεβαιώνονται σε αυτό εδώ το παράδειγμα. Το αριστερό της πόδι απεικονίζεται με περίεργο τρόπο, ενώ το δεξί της χέρι είναι πολύ μακρύ, με την μεγαλύτερη προσοχή να δίνεται στα μαλλιά της και στις πτυχώσεις του ενδύματος, επεξεργασμένες με πολύ μικρές τομές. Το έργο φαίνεται να ήταν ζωγραφισμένο με κάποιο παστέλ χρώμα, ίχνη του οποίου εξακολουθούν να είναι ορατά, που το μετέτρεπε σε ένα χαρούμενο και πολύχρωμο αντικείμενο.

Γλυπτά της Αφροδίτης έχουν βρεθεί και σε **λιμένες (δ)**¹⁴³, όπως είναι η Ρόδος. Αυτά τοποθετούνταν είτε σε αποθηκευτικούς χώρους, είτε σε νεώσοικους. Ο συγκεκριμένος αγαλματικός τύπος υιοθετήθηκε για να τιμήσει τη λατρεία της Αφροδίτης ως Εύπλοιας, αυτή η θεωρία επιβεβαιώνεται από φιλολογικές και επιγραφικές πηγές και σε άλλα λιμάνια όπως ο Πειραιάς. Η Αφροδίτη ως Εύπλοια λατρεύτηκε αρχικά στην Κνίδα. Εδώ, ο Έρωτας κάνει επίκληση στη θεά με την ιδιότητά της ως Εύπλοια, Λιμενία και Ποντία, κάτι που συμβαίνει, σύμφωνα με την Βασιλική Μαχαίρα, στα ύστερα κλασικά χρόνια.

Ένα αγαλμάτιο (αρ. καταλ. Γλυπτά ΣΤ5α) που θα μελετήσουμε είναι αυτό της Αφροδίτης από την Ρόδο¹⁴⁴ (**Εικόνα 61**), το οποίο βρέθηκε στην πόλη, στην περιοχή του πολεμικού λιμανιού. Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι το έργο δεν βρέθηκε κατά την διάρκεια ανασκαφικών ερευνών, αλλά εντοπίστηκε και παραδόθηκε από ιδιώτη. Είναι μία ημίγυμνη γυναικεία μορφή, που φέρει ιμάτιο, το οποίο καλύπτει μόνο το κάτω μέρος του σώματος. Το έργο διαθέτει σχετικά μικρές διαστάσεις, καθώς έχει ύψος 0,70 μ., είναι κατασκευασμένο από λευκό μάρμαρο και σώζεται από τη μέση μέχρι τη σύμφυτη πλίνθο. Πρόσθετα μέλη είναι ο αριστερός πήχης και το εμπρόσθιο τμήμα του αριστερού άκρου ποδός, όπου στερεωνόταν με τη βοήθεια τόρμων. Έχουν δεχθεί καταστροφή το κάτω μέρος του πεσσού, η άκρη του ιματίου στα αριστερά, τα δάχτυλα του δεξιού ποδιού και κάποιο μέρος από την

¹⁴³ Μαχαίρα 2013, 148.

¹⁴⁴ Μαχαίρα 2013, 142, εικ. 1-4..

πλίνθο. Η πίσω όψη έχει δουλευτεί εξίσου καλά με την εμπρόθια όψη του αγάλματος, καθώς γίνεται αντιληπτή η διαφοροποίηση του ενδύματος από τον πεσσό. Επίσης έχει λειανθεί με μεγάλη επιμέλεια η επιφάνεια του ιματίου στο ύψος των γλουτών και του μηρού στη δεξιά πλευρά. Μπορούμε επίσης να διακρίνουμε ίχνη από βελόνι στη πίσω μεριά και ίχνη από κάποιο οδοντωτό εργαλείο στο άνω μέρος του πεσσού. Η μορφή αυτή απεικονίζεται σε όρθια στάση, ημίγυμνη, στηρίζοντας τον αγκώνα της στον πεσσό. Το μάτιο καλύπτει τα πόδια μέχρι τους γοφούς, ενώ η μία άκρη του, υποθέτουμε, τυλιγόταν στο κάτω τμήμα του βραχίονα. Στηρίζεται στο δεξί σκέλος, ενώ το αριστερό προβάλλεται λοξά, προς τα εμπρός και λίγο προς τα δεξιά, σχηματίζοντας έτσι ένα κενό μεταξύ πεσσού και αριστερού σκέλους. Η μορφή αποτυπώνεται σε χαλαρή στάση, καθώς και σε στάση ανάπαυσης, έχοντας κάποιο στήριγμα για την ισορροπία του αγάλματος. Εδώ δεν μπορούμε να διακρίνουμε ποιο ήταν το άνετο και ποιο το στηρίζον σκέλος, καθώς και τα δύο είναι αρκετά τεντωμένα, όμως το δεξί φαίνεται ότι φέρνει το περισσότερο βάρος. Στο δεξιό γοφό σώζεται ένα μέρος της δεξιάς ανεστραμμένης παλάμης και των τριών δαχτύλων, καθώς ακουμπούσε με το δεξί χέρι λυγισμένο τον δεξιό γοφό. Κάποιο μέρος από τον πεσσό στην εμπρόσθια όψη καλύπτεται από το μάτιο που φέρει η γυναικεία αυτή μορφή. Το άγαλμα αυτό δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι ταυτίζεται με την Αφροδίτη, αποτελεί όμως μια παραλλαγή του τύπου της ημίγυμνης θεάς που στηρίζεται σε πεσσό. Ωστόσο οι πιθανότητες να ανήκει στη θεά είναι αρκετές, καθώς ο τόπος του μικρού λιμανιού που βρέθηκε, βρισκόταν πολύ κοντά στο ιερό της Αφροδίτης στο νησί. Αν υποθέσουμε ότι το έργο είχε λατρευτικό χαρακτήρα και λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η θεά λατρευόταν ως Εύπλοια από τους Κνιδίους και ως Ποντία στην Κώ, δεν αποκλείεται και στη Ρόδο να είχε κάποια παρόμοια λατρεία. Οι επιγραφές που διαθέτουμε από τη Ρόδο δεν μας κάνουν σαφές ποιο μπορεί να ήταν ακριβώς το επίθετο που της είχαν δώσει στο νησί. Το έργο χρονολογείται στον ύστερο 5^ο αιώνα και βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στα ελληνιστικά χρόνια τα αγαλμάτια που μελετήσαμε αποδεικνύουν την εξομοίωση, η οποία λειτουργούσε ως ευέλικτη ανεξάρτητη και ανταγωνιστική καλλιτεχνική πρακτική που εφαρμόστηκε, όπως είδαμε, σε μεγαλύτερο βαθμό στο άγαλμα της Αφροδίτης της Μήλου και σε έργα οικιστικής χρήσης στην πιο ακραία και δημοφιλή μορφή τους. Αφενός, αυτά τα έργα ήταν μαζικά και εγγενώς παράγωγα, αναπαραγόμενα από καλούπια που πωλούνταν σε ποσότητα αποκλειστικά για να διακοσμήσουν οικίες, τάφους κ.ο.κ. Αφετέρου αυτά τα έργα διαμορφώθηκαν προσεκτικά, έτσι ώστε να παράγονται ως ανεξάρτητα έργα τέχνης, το καθένα με τις δικές του μοναδικές

ιδιότητες, διατηρώντας ταυτόχρονα μία ευελιξία σε ταυτότητα και λειτουργία. Άρα λοιπόν το τελικό αποτέλεσμα αυτής της εξομοιωτικής διαδικασίας κατά την ύστερη ελληνοιστική περίοδο είναι ότι το κλασικό πρότυπο είχε ήδη υποχωρήσει σε βάθος και συγκαλύφθηκε από κάποια νεώτερα στοιχεία που θεωρούνταν απόγονοι της κλασικής τέχνης, δίνοντας την καλλιτεχνική συνέχεια. Μ' αυτόν τον τρόπο τα έργα αυτά των ελληνοιστικών χρόνων αποτελούν μία σύγχρονη πρόκληση για τις νέες καλλιτεχνικές ιδέες σχετικά με την σχέση μεταξύ μαζικής παραγωγής και αναπαραγωγής. Απ' την άλλη πλευρά όσον αφορά τα έργα που βρέθηκαν σε περισσότερο πολυσύχναστες τοποθεσίες, όπως για παράδειγμα τα λιμάνια, διέθεταν λατρευτικό χαρακτήρα σε αντίθεση με τις οικίες που έπαιζαν καθαρά διακοσμητικό ρόλο. Η θεά θεωρούνταν και προστάτιδα της θάλασσας, αφού άλλωστε γεννήθηκε μέσα από τους αφρούς των κυμάτων της, γι' αυτό δικαιολογείται απόλυτα η τοποθέτηση ενός αγάλματός της σε λιμάνι.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η Αφροδίτη ως θεά του έρωτα και της ομορφιάς, αποτέλεσε αρχέτυπο για τη μετέπειτα απεικόνιση του γυναικείου γυμνού, καθώς οι μέχρι τότε μορφές απεικονίζονταν σχετικά πιο αυστηρές και πιο συντηρητικές. Έτσι λοιπόν, ο Πραξιτέλης ήταν ο πρώτος γλύπτης, ο οποίος εγκαθίδρυσε το γυμνό μοτίβο στα έργα του και ενσωμάτωσε μία καινοτομία στην ελληνική πλαστική. Επομένως η ελληνιστική περίοδος είναι μία εποχή, όπου στην τέχνη, και κυρίως στην γλυπτική, παρατηρούμε ότι τα συντηρητικά μέχρι τότε δεδομένα αλλάζουν και το γυναικείο γυμνό σαν θέμα αποκτά αρκετά μεγάλη διάδοση και αντιμετωπίζεται διαφορετικά σε σχέση με τα κλασικά χρόνια. Η γυμνή απεικόνιση των γυναικείων μορφών παύει πια να θεωρείται κάτι το προκλητικό, καθώς πλέον το γυμνό σώμα αντιπροσωπεύει την σεμνότητα και δίνει το νόημα της ομορφιάς, της αλήθειας και της αρετής. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται σε προηγούμενα κεφάλαια, τα γλυπτά της Αφροδίτης χωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες, επειδή η θεά διαθέτει πολλές ιδιότητες. Παράλληλα με το γεγονός ότι αντιπροσωπεύει την γυναικεία ομορφιά, την ηδονή και τον έρωτα, ταυτόχρονα διαθέτει και πολεμικές ιδιότητες. Ως σύντροφος του θεού Άρη, αποκαλείται Αρεία και έτσι αποκτά πολεμική εμφάνιση, καθώς απεικονίζεται ένοπλη. Ακόμα, η θεά εκφράζει την γονιμότητα και την μητρότητα, γι' αυτό εμφανίζεται και ως κουροτρόφος, αφού πολλές φορές την βλέπουμε να κρατά στην αγκαλιά της και να θηλάζει τον μικρό Έρωτα. Αυτή η φύση της επιβεβαιώνεται και από άλλες απεικονίσεις της, όπου σε κάθε της κίνηση και σε κάθε της δράση, την ακολουθά πάντα ο Έρωτας, τον οποίο τον χρησιμοποιεί για να ρίξει τα βέλη του όπου και όταν χρειάζεται. Επίσης, εκφράζει τη σεμνότητα διότι σε κάποια έργα, στα οποία πρωταγωνιστεί όπως η Αφροδίτη της Κνίδου και η Αφροδίτη με τον Πάνα, προσπαθεί να κρύψει τις ευαίσθητες περιοχές, χειρονομία που δηλώνει ντροπή αλλά και σεβασμό προς τον εαυτό της. Η Αφροδίτη εμφανίζεται και ως αναδυομένη, διότι με αυτόν τον τρόπο αναδύθηκε μέσα από τον αφρό των κυμάτων, καθώς προστατεύει τη θάλασσα και αποκαλείται ως Εύπλοια ή Ποντία. Αποκαλείται, όπως είδαμε και Ουρανία γιατί συμβολίζει την αγνή αγάπη, αλλά και Πάνδημος γιατί συμβολίζει τον αισθησιακό έρωτα. Γενικά, όπως καταλαβαίνουμε, λατρευόταν ως ιδάλμα της γυναικείας ομορφιάς. Αυτές λοιπόν οι διαφορετικές φύσεις της θεάς, την κάνουν ξεχωριστή και προικισμένη ανάμεσα στο Δωδεκάθεο του Ολύμπου, λαμβάνοντας έτσι σημαντική θέση στην προτίμησή της από τους γλύπτες σαν θέμα στην ελληνική πλαστική.

Όσον αφορά τη κεραμική, εδώ βλέπουμε ότι η θεά δεν απεικονίζεται κάπου γυμνή, συνήθως ημίγυμη, διότι εμφανιζόταν κατά κύριο λόγο σε αγγεία πρωιμότερα της ελληνιστικής

περιόδου. Την βλέπουμε περισσότερο να διαθέτει συμβολικό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα στα Αδώνια μυστήρια ως Ουρανία Αφροδίτη, πάνω σε κλίμακες, συμβολίζοντας τη γονιμότητα της γης και τη μετάβαση από μία εποχή σε μία άλλη, καθώς και την προετοιμασία της καλλιέργειας του εδάφους. Ακόμα απεικονίζεται σε αγγεία με τα ιερά της πτηνά, όπου ο ζωγράφος τα συνδέει με την έννοια της μετακίνησης και μετανάστευσης από ένα μέρος σε ένα άλλο. Ο μύθος την θέλει να έχει εραστή τον Άδωνη, ο οποίος ξειψυχώντας στα χέρια της και κατεβαίνοντας στον Κάτω Κόσμο, της δωρίζει το ροδέλαιο, γνωστό για μαγική του δύναμη. Την βλέπουμε ακόμα να εμφανίζεται και σε παραστάσεις που απεικονίζουν την Κρίση του Πάριδος ως ένδειξη ομορφιάς και ως προστάτιδα πλέον του Πάρη. Σε παραστάσεις που θηλάζει τον Έρωτα ως ένδειξη μητρότητας και τρυφερότητας. Επίσης, φαίνεται σε παραστάσεις που απεικονίζεται η γέννησή της, για να δηλωθεί μ' αυτόν τον τρόπο πόσο εντυπωσιακό θέαμα ήταν η συγκεκριμένη στιγμή, αναδυομένη μέσα από τους αφρούς. Τέλος, βλέπουμε σε παραστάσεις αγγείων να εμφανίζεται μόνο η κεφαλή της θεάς, είτε με Έρωτες να την περιτριγυρίζουν, είτε τα ιερά πτηνά. Αυτό συμβαίνει για να δηλωθεί η χάρη και η ακαταμάχητη ομορφιά της.

Σχετικά με τους χώρους λατρείας των αγαλμάτων της θεάς, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι λατρευόταν σε διαφορετικά μέρη, ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε περιοχής. Είτε σε λιμάνι είτε σε ιερό ή τάφο, ένα άγαλμα της Αφροδίτης μπορεί να έχει λατρευτικό χαρακτήρα. Όμως σε μία οικία τοποθετούνταν έχοντας διακοσμητικό χαρακτήρα. Η θεά επομένως, σχετίζεται με συγκεκριμένες καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων εκείνης της εποχής. Περνώντας ωστόσο από γενιά σε γενιά, η λατρεία της γίνεται όλο και πιο διαδεδομένη και η παρουσία της σε καθημερινούς και κοινόχρηστους χώρους γίνεται όλο και πιο έντονη. Εξάλλου μη ξεχνάμε το γεγονός ότι η θεά του έρωτα στέλνοντας τον γιό της να ρίξει τα βέλη του, αποκτά μία δύναμη αξεπέραστη και ταυτόχρονα με την ακατέργαστη ομορφιά της, την αρμονία και τον ανθρώπινο πόθο, η Αφροδίτη μαζί με όλες τις ιδιότητές της, βρίσκεται πάντα ενεργή να επηρεάζει την ιστορία, τον μύθο, την τέχνη και το πιο βασικό, τα συναισθήματα των ανθρώπων. –

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καζακίδη Ν. 2015. *Έικόνες έν γυμνασίω. Έργα γλυπτικής και η λειτουργία τους στο ελληνιστικό γυμνάσιο (Ηπειρωτική Ελλάδα και νησιά του Αιγαίου)*, 65, 76.

Κακριδής Ι. Θ. 1986, *Ελληνική Μυθολογία. Οι θεοί*, Τόμος 2, Εκδοτική Αθηνών, 179-188 .

Καλτσάς Ν. – Δεσπίνης Γ. 2007. *Πραξιτέλης*. Υπουργείο Πολιτισμού. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν, 23, 35.

Κοκκόρου – Αλευρά Γ. 2011. *Η Τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας. Σύντομη Ιστορία (1050-50 π.Χ.)*, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίσια, 276.

Μαχαίρα Β. 1999. Δύο αγαλματικοί τύποι της ροδιακής πλαστικής των ύστερων ελληνιστικών χρόνων στο Στραπατσάκη Μ. *Η πόλη της Ρόδου από την ίδρυσή της μέχρι την κατάληψη από τους Τούρκους. Ρόδος 2.400 χρόνια*. Υπουργείο Πολιτισμού. Τόμος Α', 175.

Μαχαίρα Β. 2008. *Το ιερό της Αφροδίτης και Έρωτος στην Ιερά Οδό*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας. Αρ. 253. Αθήνα, 126.

Μαχαίρα Β. 2011. *Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου*. Αθήνα : Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7. Τόμος Ι, 54, 56-57, 89, 91, 98-99.

Μαχαίρα Β. 2013. Παραλλαγές σε ένα ροδιακό θέμα: η ημίγυμνη Αφροδίτη ως Εύπλοια ή Ποντία στο Γιαννικούρη Α. (επιμ.) *Όλβιος Άνερ*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγιακών Σπουδών. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, 142, 146, 148.

Όμηρος Ιλιάδα. 2004, τόμος Α', μτφρ. Μαυρόπουλος Θ.Γ., 195, 197, Το Βήμα.

Όμηρου Οδύσσεια. 2006, τόμος Α' , ραψωδίες α-λ, μτφρ. Μαρανιώτης Δ.Ν., 116, 118, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών . Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Όμηρικοί Ύμνοι Βατραχομαχία. 2005, τόμος Α', μτφρ. Μαυρόπουλος Θ. Γ. , Έις Άφροδίτην (β), 266-267, Το Βήμα.

Πλάντζος Δ. 2011. *Ελληνική Τέχνη και Αρχαιολογία. 1100-30 π.Χ*. Αθήνα : Εκδόσεις Καπόν, 242.

Πλάτων Συμπόσιο. 2004, τόμος Β', μτφρ. Σπυρόπουλος Ηλ. Σ., 382, Το Βήμα.

Τιβέριος Μ. 1996. *Ελληνική Τέχνη. Αρχαία Αγγεία*, 330-331, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Τραυλός Ι., Δοντάς Γ., Μπρούσκαρη Μ., 1980. *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεώτερα χρόνια*, 124- 127.

Corpus Vasorum Antiquorum: *Providence*, *Museum of the Rhode Island School of design*. 1933. Harvard University Press, 31, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7952.

Corpus Vasorum Antiquorum: *Berkeley, University of California 1*. 1936. Cambridge, Massachusetts, 50, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 9536.

Corpus Vasorum Antiquorum: *Boston, Museum of Fine Arts*. 1973. Union Academique Internationale, 44, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 591.

Corpus Vasorum Antiquorum: *Baltimore, Walters Art Gallery 1*. 1984. Cambridge, Massachusetts, 37-38, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7782.

Corpus Vasorum Antiquorum: *Copenhagen. National Museum 4*. Paris, 130, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7835 .

Daux G. et Hansen Er., 1987. *Le tresor de Siphnos*, 50-52.

Edwards C. M. 1984. Aphrodite on a Ladder στο *Hesperia, Vol. 53, No1 (Jan-Mar. 1984)*, 63-64, 66, 68.

Hadzisteliou Prince Th. 1978, *Kourotrophos: Cults and Representations of the Greek Nursing Deities*, Vol. VIII, 1-3, Leiden.

Havelock C. M. 2007. *The Afrodite of Knidos and her Successors. A historical Review of the female nude in greek art*. The University of Michigan Press, 39, 86.

Kousser R. M. 2008. *Hellenistic and Roman ideal sculpture. The allure of Classical*. Brooklyn College, City of New York, 28-30, 32-36, 39.

Leventi Iph. 2013. Marble sculptures from Phthiotis in Lamia Archaeological Museum στο *The Annual of the British School at Athens*, 108, 288.

Machaira V. 1993. *Les groups statuaries d'Aphrodite et d' Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique*. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d' Athenes faculte de Philosophie, 37-38 43, 49-50, 52, 53-54, 56-57, 65, 69, 70, 75-77, 121, 124-129, 133, 135, 137-141.

- Moore M. B. 1997. Attic Red-figured and White- Ground Pottery. Vol. XXX στο *The Athenian Agora Museum, results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens*, 277.
- Palla E. 2010. Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic pottery στο Smith A.C. και Pickup S. *Brills Companion to Aphrodite*. Leiden, Boston, 203, 207, 212.
- Palagia Ol. And Pollitt J.J. 1996, Praxiteles στο *Personal Styles in Greek Sculpture*, Vol. XXX, Cambridge University Press, 99, 100-101, 103, 127.
- Pasquier Al., Martinez J-L., Amandry M., Bennett M. et Collectif. 2007. *Praxitele*, Musée du Louvre Edition, 135-136.
- Pironti G. 2007. *Entre ciel et guerre. Figures d' Aphrodite en Grèce ancienne*, 13, 61-62, 145, 281.
- Pollit J. J. 1986. *Η τέχνη στην ελληνιστική εποχή*. Μτφρ. Γκαζή Α. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα Δ.Ν. 2011, 221.
- Ridgway B. S. 1976, The Aphrodite of Arles στο *Scholarship, Research and Creative Work at Bryan Mawr College*, 147, 149, 154.
- Ridgway B. S. 1990. *Hellenistic sculpture I. The Styles of ca. 331-200 B.C.*, 231-232, Bristol Classical Press.
- Rolley C. 2006. *Η Ελληνική Γλυπτική I. Από τις αρχές έως το μέσο του 5^{ου} αιώνα*. Μτφρ. Δημητρακοπούλου Ελ., 326-329, Αθήνα.
- Smith R. R. R. 1991. *Hellenistic Sculpture , a handbook*, 79.
- Stewart 2012. Hellenistic Free-standing sculpture from the Athenian Agora, part I. Aphrodite στο *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athenes*. Volume 81, 270-272, 276-279.
- Turner M. 2005. *Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi*, 57, 61, 71-74, 76-78, 81-82, 85.

8. ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου- Οδυσσέας- Υπουργείο Πολιτισμού. *Αγαλματίδιο Αφροδίτης απολουομένης*, τελευταία ενημέρωση 21/11/2017, http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=4843.

Ηρόδοτος Ιστορίαι (1.1.1-1.4.4), τελευταία ενημέρωση 26/5/2017, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30.

Μαχαίρα Β. *Έρωτας και Αιγαιο: Αφροδίτη αναδυομένη*, τελευταία ενημέρωση 10/9/2017, <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1998>.

Παπαθανασίου Γ. *Ελληνικός Πολιτισμός – Παρθενώνας. Ανατολική Ζωφόρος*, λίθος VI, τελευταία ενημέρωση 26/5/2018, <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/An.z/anat.z-6.htm>.

Παπαθανασίου Γ. *Ελληνικός Πολιτισμός- Με τον τρόπο του Ζωγράφου του Μειδία, Αφροδίτη στους Κήπους*, τελευταία ενημέρωση 7/6/2018, <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/Meidias%20painter%204.htm>.

Ardalion, *Η ιερότητα του Έρωτα*, τελευταία ενημέρωση 15/1/2018, <https://ardalion.wordpress.com/2010/03/27/eros/>.

British Museum. *Hydria*, τελευταία ενημέρωση 23/11/2018, https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=464015&partId=1&images=true.

Martzano A. *Ancient Gardens from Babylon to Rome*, τελευταία ενημέρωση 24/11/2017, <https://www.ajaonline.org/online-review-museum/375>.

Mythologica.fr, τελευταία ενημέρωση 15/1/2018, <https://mythologica.fr/grec/aphrodite5.htm>.

The Met (the Metropolitan Museum of Arts), τελευταία ενημέρωση 25/11/2017, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251204>.

9. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Θρόνος Ludonisi. Η στιγμή της γέννησης της Αφροδίτης μέσα από τους αφρούς της θάλασσας. Ανάγλυφο του 5ου αι. π.Χ. Βρίσκεται στο Εθνικό Μουσείο της Ρώμης.

Εικόνα 2: Ανατολική ζωφόρος του θησαυρού των Σιφνίων. Χρονολογείται το 525 π.Χ. Απεικονίζει Αγορά θεών να παρακολουθούν τη μάχη Ελλήνων και Τρώων. Δεξιά κάθεται η Αθηνά, στη μέση ο Δίας στο θρόνο του και αριστερά κάθονται θεοί που υπερασπίζονται τους Τρώες δηλαδή ο Απόλλωνας, ο Άρης, η Αφροδίτη και η Άρτεμις. Βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών.

Εικόνα 3: Ανατολική Ζωφόρος Παρθενώνα, λίθος VI, παριστάνει Αγορά θεών, η μορφή της Αφροδίτης είναι αυτή με τον αριθμό 41 που δυστυχώς δε σώζεται σε καλή κατάσταση. Οι υπόλοιπες μορφές από τα αριστερά είναι ο Ποσειδώνας, ο Απόλλωνας, η Αρτεμις, και δίπλα στην Αφροδίτη στα δεξιά αναπαριστάται ο μικρός Έρωτας. Χρονολογείται τον 5^ο αιώνα και βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο.

Εικόνα 4: Πίνακας του Σάντρο Μποτιτσέλι που περιγράφει τη γέννηση της Αφροδίτης. Βρίσκεται στην Πινακοθήκη Ουφίτσι της Φλωρεντίας.

Εικόνα 5: Ενδεδυμένη Αφροδίτη από την Αρχαία Αγορά των Αθηνών. Χρονολογείται το 420 π.Χ. Βρίσκεται στο Μουσείο της Αγοράς.

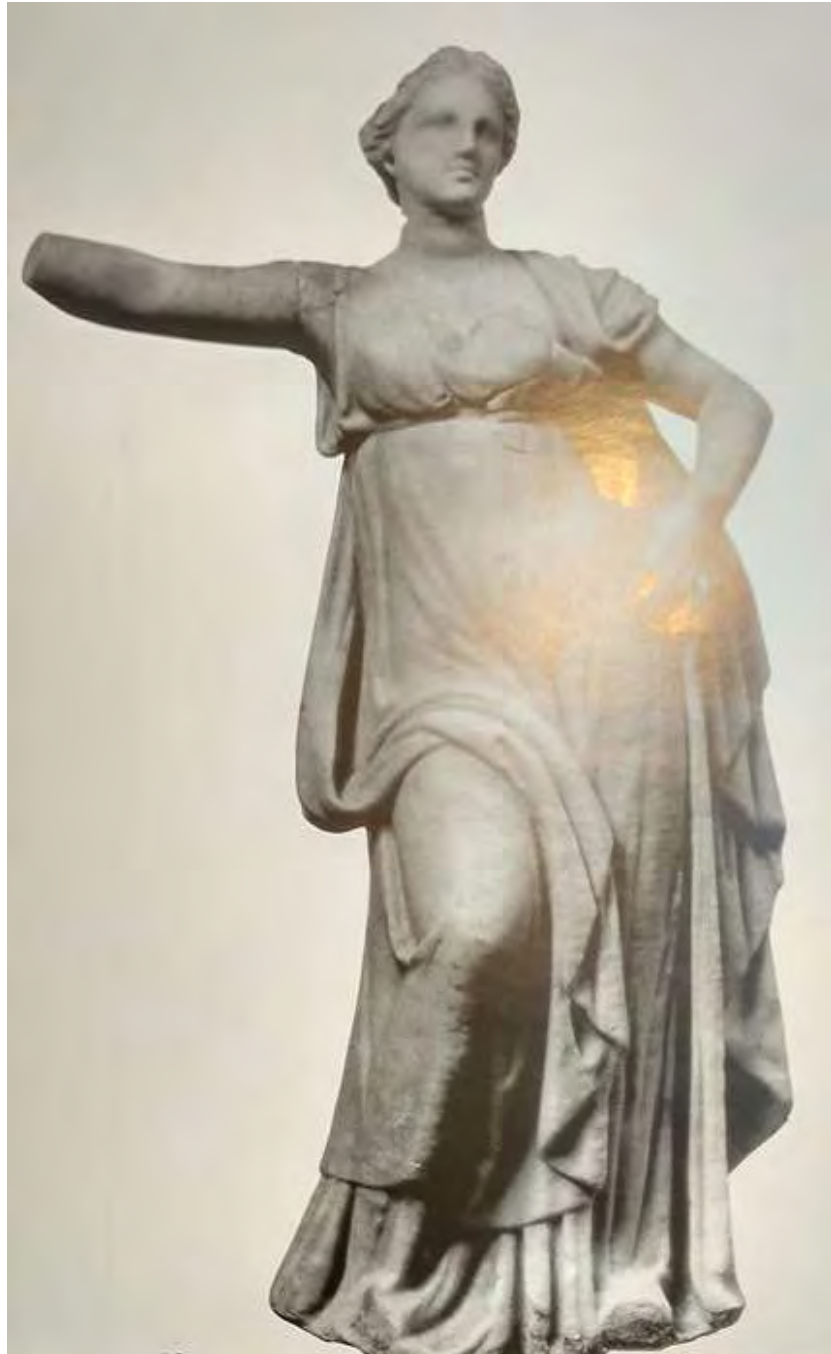
Εικόνα 6: Ενδεδυμένη Αφροδίτη από την Αρχαία Αγορά των Αθηνών. Χρονολογείται το 400-380 π.Χ. Βρίσκεται στο Μουσείο της Αγοράς.

Εικόνα 7: Ρωμαϊκό αντίγραφο της Αφροδίτης του Αλκαμένη. Βρίσκεται στο Μουσείο του Λουβρου.

Εικόνα 8: Άγαλμα Αφροδίτης Ηγεμόνης. Βρίσκεται στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς και χρονολογείται το 170-150 π.Χ.

Εικόνα 9: Αγαλμάτιο Αφροδίτης από τη Ρόδο. Χρονολογείται τον 2^ο αιώνα π.Χ

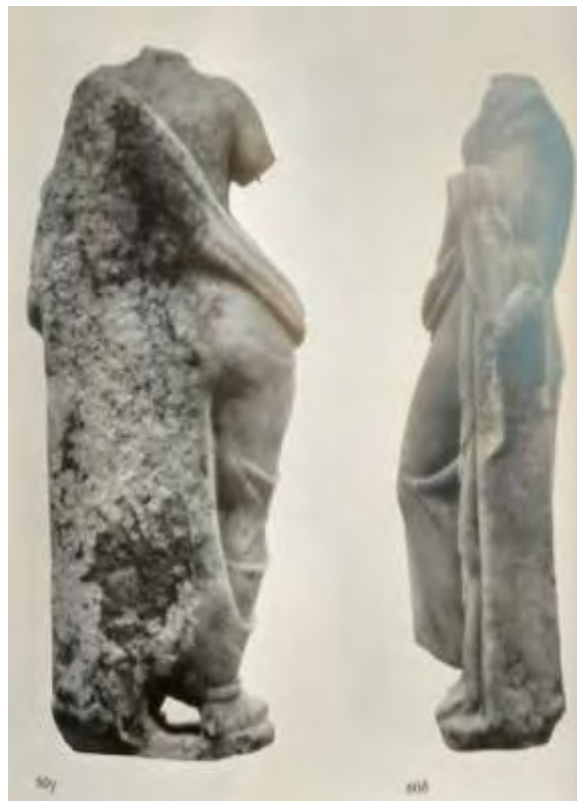
Εικόνα 10: Ρωμαϊκό αντίγραφο της καθήμενης Αφροδίτης Αгриππίνας-Ολυμπίας. Βρίσκεται στο Μουσείο της Τορλόνια.

Εικόνα 11: Ρωμαϊκό αντίγραφο της Αφροδίτης τύπου Arles. Βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου.

Εικόνα 12: Αγαλματίδιο Αφροδίτης από την Χαιρώνεια, βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Χρονολογείται στα τέλη του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Εικόνες 13α, β: Ημίγυμνη Αφροδίτη στηριζόμενη σε πεσσό, βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου. Χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Εικόνα 14 :Αγαλμάτιο Αφροδίτης από την Κνίδα, βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Χρονολογείται τον 2^ο αιώνα π.Χ.

Εικόνα 15: Αγαλματίδιο Αφροδίτης, αντίγραφο Ελληνιστικής εποχής, βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Δήλου. Χρονολογείται στα τέλη του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Εικόνα 16: Γλυπτό Αφροδίτης ενδεδυμένης σεμνά, βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου.

Εικόνα 17: Γλυπτό Αφροδίτης με τον Έρωτα στο Μουσείο της Τορλόνια στη Ρώμη.
Χρονολογείται τον 2^ο αιώνα μ.Χ. Ρωμαϊκό αντίγραφο.

*Εικόνες 18α,β: Αγαλματίδιο Αφροδίτης αναδυομένης στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου.
Χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αιώνα π.Χ.*

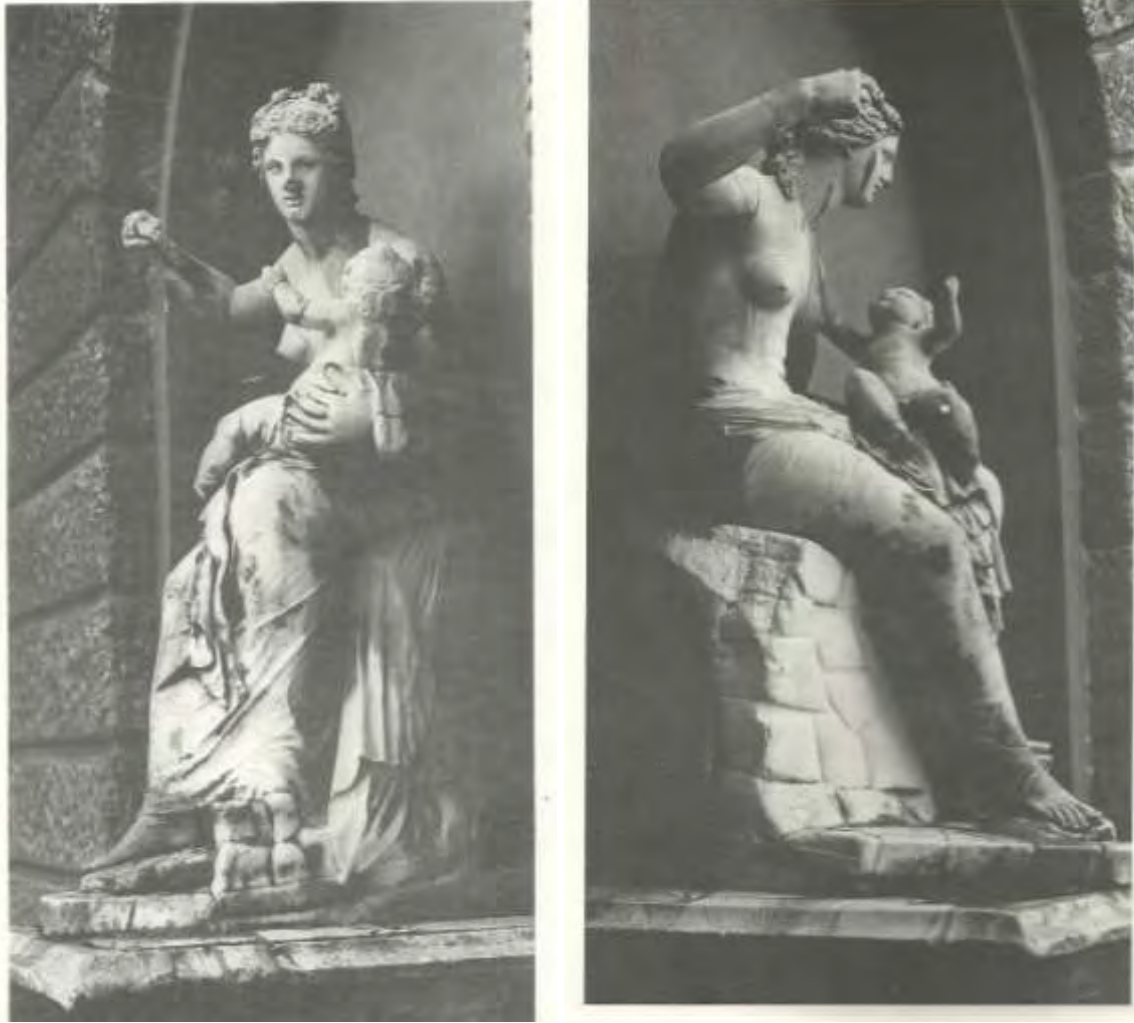
Εικόνα 19: Αγαματίδιο Αφροδίτης από τη Ρόδο. Έργο της ελληνιστικής περιόδου.

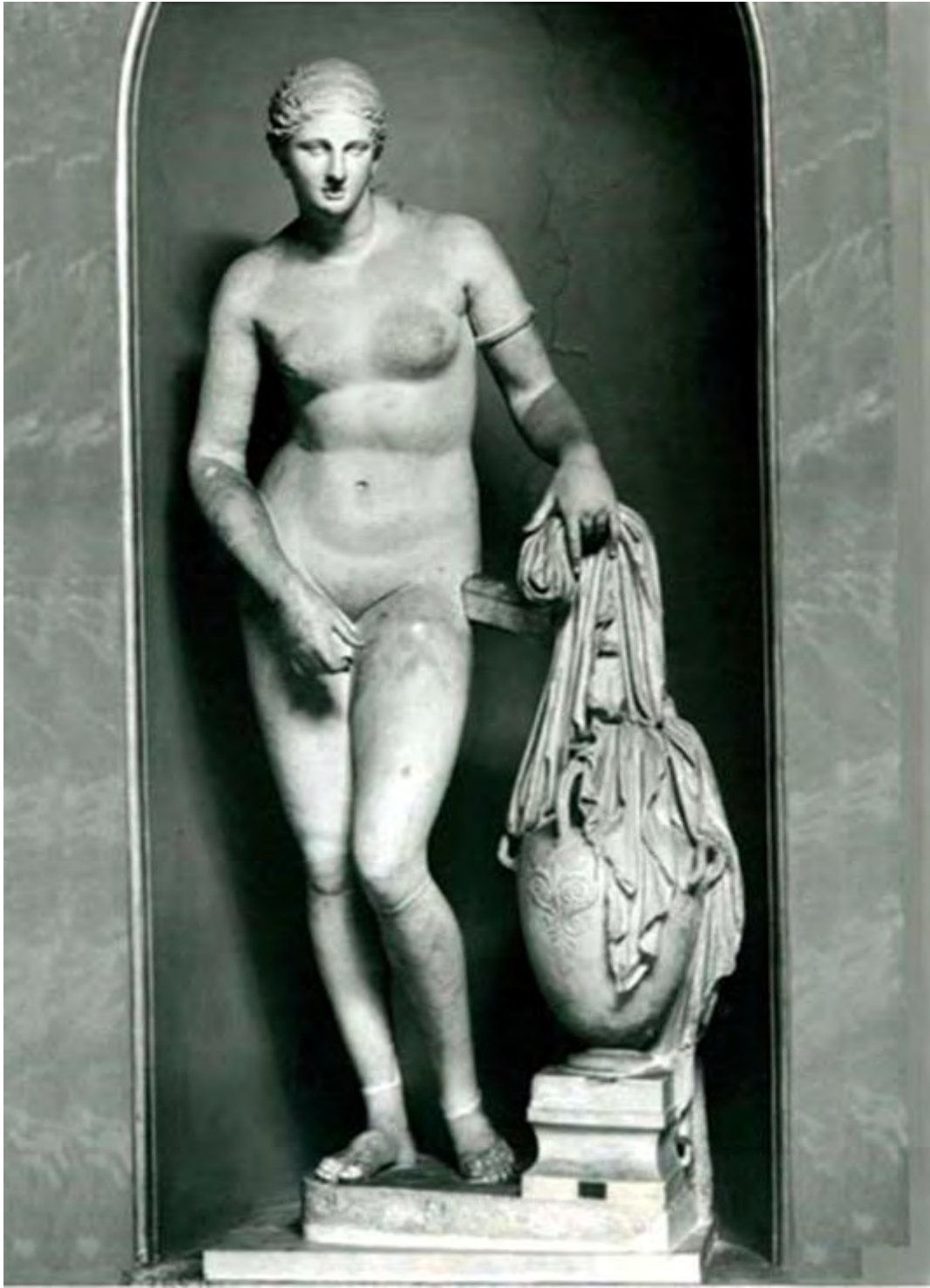
Εικόνες 20 α, β: Η Αφροδίτη της Μήλου στο Μουσείο του Λούβρου. Χρονολογείται μεταξύ 150-100 π.Χ

Εικόνα 21 : Άγαλμα Αφροδίτης με Έρωτα από την Κω. Δεν χρονολογείται μεταγενέστερα του 1ου αιώνα μ.Χ.

Εικόνες 22 α,β: Η Αφροδίτη κουροτρόφος στο Μουσείο της Φλωρεντίας στην Ιταλία.

Εικόνες 23: Η Αφροδίτη της Κνίδου. Το συγκεκριμένο γλυπτό αποτελεί ρωμαϊκό αντίγραφο και βρίσκεται στο Μουσείο του Βατικανού (αντίγραφο Κνίδιας Αφροδίτης τύπου Colonna) .

Εικόνα 24: Η Αφροδίτη των Μεδίκων, βρίσκεται στο Μουσείο της Φλωρεντίας. Χρονολογείται τον 1ο αιώνα π.Χ.

Εικόνες 25 α,β,γ:Αγαματίδιο Αφροδίτης από το Μουσείο του Κεραμεικού (;).

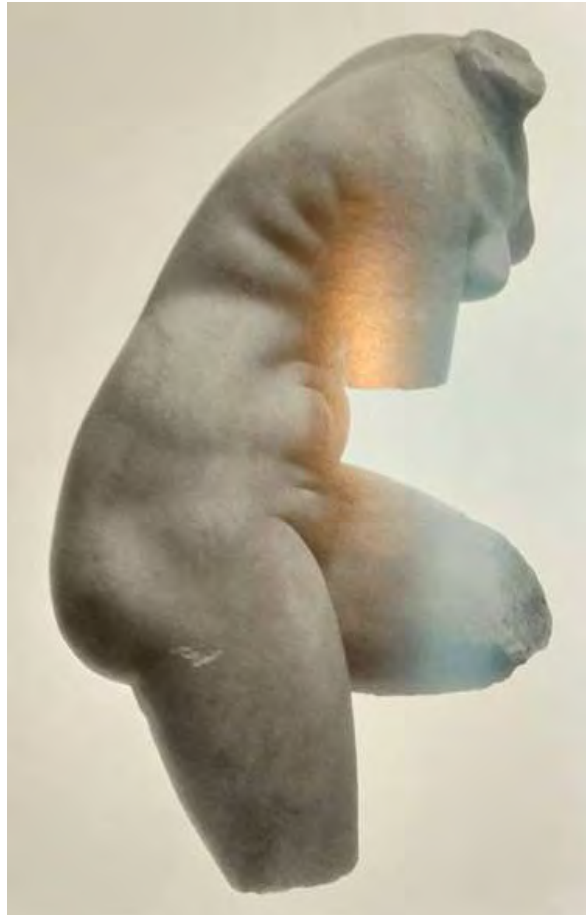
Εικόνα 26: Ειδώλλιο Αφροδίτης που φιλά τον Έρωτα από την Ερέτρια.

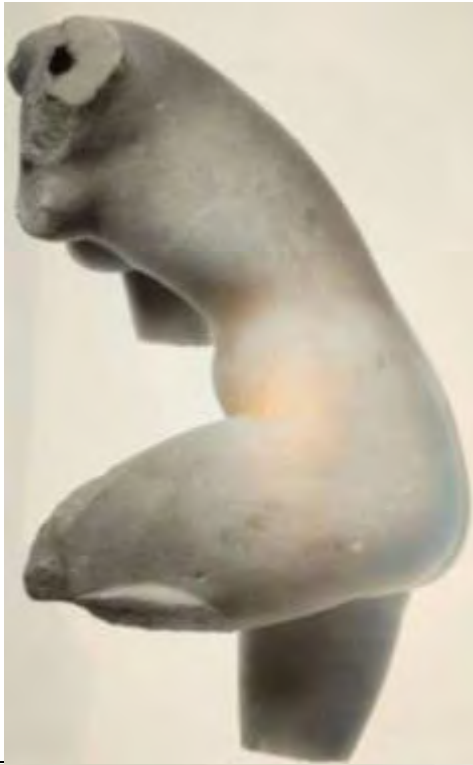

Εικόνες 27 α, β: Η Αφροδίτη ένοπλη μαζί με τον Έρωτα στο Μουσείο του Λούβρου. Ρωμαϊκό αντίγραφο.

Εικόνα 28: Η Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της, μαζί με τον Έρωτα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Νάπολης. Ρωμαϊκό αντίγραφο.

Εικόνες 29 α, β, γ, δ: Αφροδίτη που αφαιρεί το σανδάλι της από τη Ρόδο. Χρονολογείται μεταξύ 2^{ου} και 1^{ου} αιώνα π.Χ.

Εικόνα 30: Γλυπτό που απεικονίζει την Αφροδίτη, τον Πάνα και τον Έρωτα. Προέρχεται από τη Δήλο και βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Χρονολογείται το 100 π.Χ

Εικόνα 31: Ανάγλυφο της σανδαλιζομένης Νίκης στο θωράκιο του ναού της Αθηνάς Νίκης στον ιερό βράχο της Ακρόπολης.

*Εικόνα 32: Η Αφροδίτη οκλάζουσα του Δοιδάσα της Βιθυνίας. Βρίσκεται στη Ρόδο.
Χρονολογείται τον 1^ο αιώνα π.Χ.*

Εικόνες 33 α, β, γ: Υδρία που απεικονίζει την Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα. Βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο (360-350 π.Χ.)

Εικόνα 34: Ερυθρόμορφη αττική λήκυθος, στην οποία απεικονίζεται η Αφροδίτη πάνω σε κλίμακα και ο Έρωτας που της παραδίδει ένα φυτό μέσα σε γλάστρα. (390π.Χ.)

Εικόνα 35: Λήκυθος που απεικονίζει μία γυναίκα πάνω σε κλίμακα (ίσως η Αφροδίτη).
Χρονολογείται στα τέλη του 4^{ου} αιώνα.

*Εικόνα 36: Λήκυθος που απεικονίζει μία γυναίκα (πιθανότατα την Αφροδίτη) και τον Έρωτα.
(350-325 π.Χ.)*

Εικόνα 37: Αγγείο που απεικονίζει γυναικεία κεφαλή (ίσως ανήκει στην Αφροδίτη), με το ιερό πτηνό της.

Εικόνα 38: Απουλική πελίκη από την Κανόσα (σημερινός Τάραντας) απεικονίζει πτηνό και πιθανότατα την Αφροδίτη και τον Έρωτα.

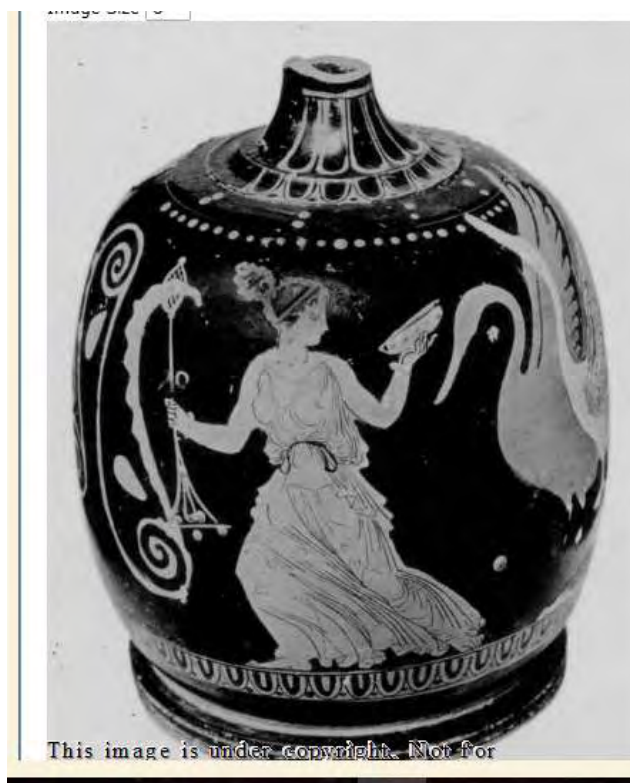
Εικόνα 39: Αμφορέας από την νότια Ιταλία, σήμερα το αγγείο βρίσκεται στο Σαν Αντόνιο στο Τέξας. Απεικονίζει την Αφροδίτη τον Άδωνη, τον Έρωτα, την Περσεφόνη και το ιερό πτηνό της Αφροδίτης.

Εικόνα 40: Φιάλη από τον Τάραντα της ομάδας Gnathia, όπου απεικονίζεται ένας κόκνος και μία γυναικεία κεφαλή που πιθανότατα ανήκει στην Αφροδίτη

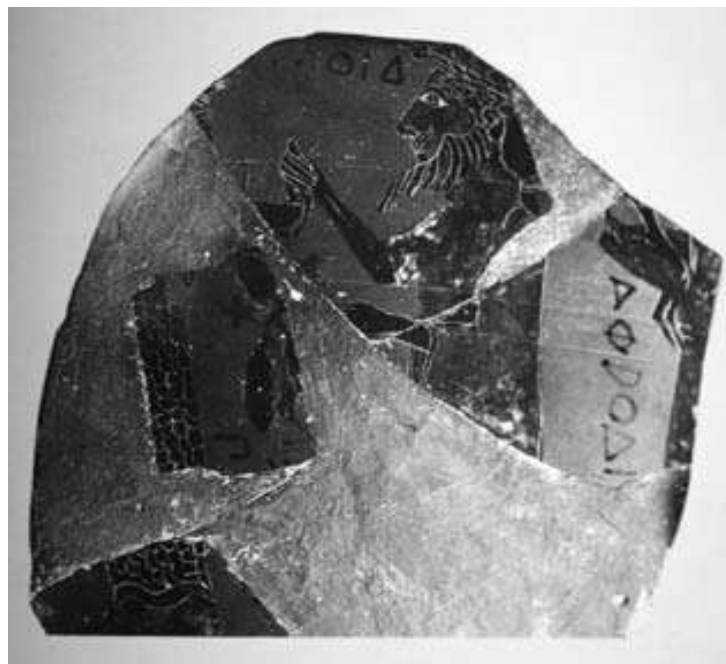
Εικόνα 41: Θραύσμα από καπάκι πυξίδας που απεικονίζει τη κεφαλή της Αφροδίτης. (425-435 π.Χ.)

Εικόνες 42 α, β, γ : Ερυθρόμορφη λήκυθος από τη Ρόδο που απεικονίζει την Αφροδίτη πάνω σε άρμα που το σέρνουν δύο κύκνοι. Χρονολογείται το 375 π.Χ.

Εικόνα 43: Μελανόμορφο θραύσμα από πινάκιο που απεικονίζει την Αφροδίτη, τον Έρωτα και τον Ίμερο. Χρονολογείται στα μέσα του 6^{ου} αιώνα.

Εικόνα 44: Μελανόμορφο θραύσμα από κάνθαρο που αναπαριστά πομπή θεών.
Χρονολογείται το 580 π.Χ.

Εικόνα 45: Μελανόμορφος αμφορέας που απεικονίζεται η Αφροδίτη και η μονομαχία ανάμεσα
σε δύο ήρωες. (540-530 π.Χ)

Εικόνα 46: Θραύσμα υδρίας που απεικονίζεται η Αφροδίτη καθήμενη όπου γύρω της βρίσκονται νεαρά κορίτσια που παίζουν μπάλα.

Εικόνα 47: Μελανόμορφο θραύσμα αμφορέα, βρίσκεται στην Βοστώνη και παριστάνει την Κρίση του Πάριδος στην οποία συμμετέχει και η θεά. Χρονολογείται το 520 π.Χ.

Εικόνα 48: Ερυθρόμορφη υδρία. Βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο και χρονολογείται 420-410 π.Χ.

Εικόνα 49: Αρβαλλοειδής λήκυθος. Βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο και χρονολογείται 420-400 π.Χ.

Εικόνες 50 α, β, γ, δ, ε: Κάλυκας από την Βαλτιμόρη, παρουσιάζει μία σκηνή στην οποία πρωταγωνιστούν οι νύμφες και η Δάφνη, δίπλα στο φυτό βρίσκεται η Αφροδίτη. Χρονολογείται το 350 π.Χ.

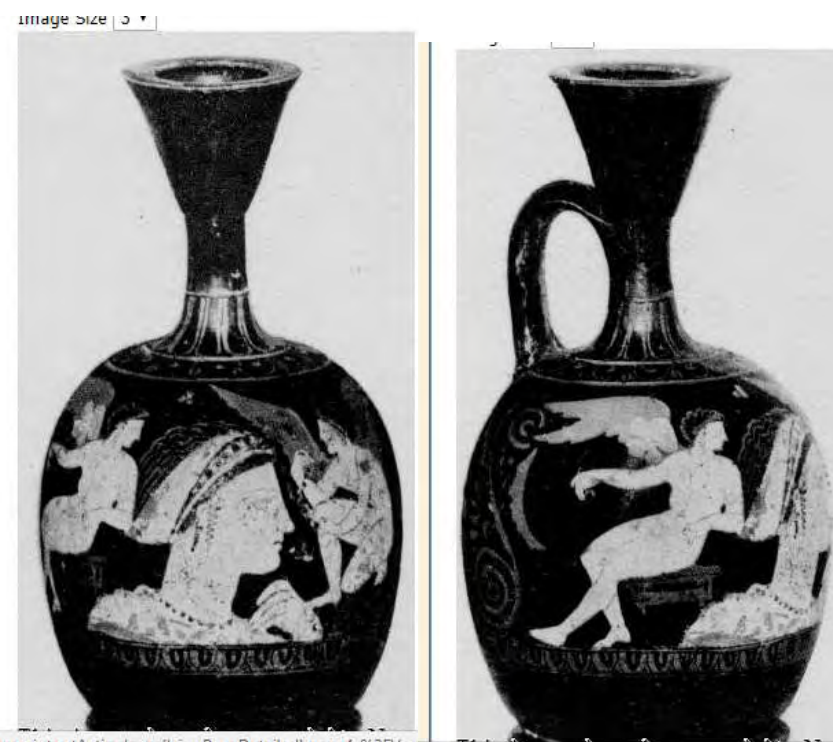
Εικόνες 51 α, β, γ, δ: Ερυθρόμορφη λήκυθος από την Καλιφόρνια που παρουσιάζονται δύο γυναικεία κεφάλια που ή ίσως απεικονίζεται διπλή η Αφροδίτη, ή ανήκουν σε πιστούς στη λατρεία της θεάς. Χρονολογείται μεταξύ 400-300 π.Χ.

Εικόνα 52: Η Αφροδίτη θηλάζει τον Έρωτα, παράσταση από ερυθρόμορφη αρυβαλλοειδή λήκυθο που χρονολογείται το 360-340 π.Χ. και βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολ. Μουσείο Τάραντα. (360-340 π.Χ.)

Εικόνα 53 : Η γέννηση της Αφροδίτης σε μία ερυθρόμορφη πελίκη. Χρονολογείται το 400-300 π.Χ. και βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. (400-300 π.Χ.)

Εικόνες 54 α, β, γ, δ: Ερυθρόμορφη λήκυθος από τη Ρόδο όπου στο κέντρο της σκηνής παρουσιάζεται μία κεφαλή που ίσως ανήκει στην Αφροδίτη. Το αγγείο βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Μουσείο της Κοπενγχάγης. (400-300 π.Χ.)

Εικόνα 55: Ερυθρόμορφο θραύσμα από πυξίδα που απεικονίζει την Αφροδίτη μαζί με άλλες μορφές και θεότητες. Βρίσκεται στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς στην Αθήνα. (450-400 π.Χ.)

Θραύσμα α: Αφροδίτη, θραύσμα β: Έρωτας και θραύσμα γ: τμήμα από στεφάνι.

Εικόνα 56: Κορμός Αφροδίτης στο ιερό της στο Δαφνί. Υστεροελληνιστικό αντίγραφο, βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

15. Reconstruction of the Aphrodite of Melos, incorporating hand and arm fragments, proposed by Adolf Furtwängler (After Adolf Furtwängler, 1895, *Masterpieces of Greek sculpture*. Translated by Eugenie Sellers. New York: Charles Scribner's Sons, fig. 163).

Εικόνες 57 α,β: Η Αφροδίτη της Μήλου και η αναπαράστασή της.

Εικόνα 58: Αντίγραφο της Αφροδίτης τύπου Καρυα από την ύστερη Ελληνιστική Δίχλο.

Εικόνα 59: Αγαματίδιο από την Κω σε οικία που παριστάνει την Αφροδίτη με τον Έρωτα.

Εικόνα 60: Αγαματίδιο Αφροδίτης σε τάφο στον Τάραντα της Ιταλίας. Χρονολογείται μεταξύ 150-100 π.Χ.

Εικόνα 61: Αγαλμα της Αφροδίτης που βρέθηκε στο λιμάνι της Ρόδου.

10. ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1:

https://www.google.gr/search?q=%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%82+ludovisi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjz6s63sLLbAhVLXhQKHRwKBxUQ_AUICigB&biw=1366&bih=637#imgsrc=RI0v5qHjLKNi9M: , τελευταία ενημέρωση 16/1/2018.

Εικόνα 2: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2562.jsp?obj_id=4928&mm_id=3704, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 3: <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/An.z/anat.z-6.htm>, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 4:

https://www.google.gr/search?q=%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B9%CF%84%CF%83%CE%B5%CE%BB%CE%B9+%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CF%84%CE%B7&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiqvsK5sbLbAhUJUBQKHVNLBf4Q_AUICigB&biw=1366&bih=637#imgsrc=1MF22w1MA7St4M:, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 5: Stewart 2012. Hellenistic Free-standing sculpture from the Athenian Agora, part I. Aphrodite στο Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. Volume 81, εικ. 8.

Εικόνα 6: Stewart 2012. Hellenistic Free-standing sculpture from the Athenian Agora, part I. Aphrodite στο Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. Volume 81, εικ. 9.

Εικόνα 7: Stewart 2012. Hellenistic Free-standing sculpture from the Athenian Agora, part I. Aphrodite στο Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens. Volume 81, εικ. 4.

Εικόνα 8:

<https://books.google.gr/books?id=gSNDBAAAQBAJ&pg=PA38&lpg=PA38&dq=%CE%BCE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%B9%CE%BF+%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B1%CF%82+%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CF%84%CE%B7+%CE%B7%CE%B3%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B>

[7&source=bl&ots=kml_Uy2jE3&sig=KdjKE8nomsKmxffksVQgI3mtl1U&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwilpdj4tLLbAhUMJ1AKHbmACJMQ6AEILzAB#v=onepage&q&f=false,](https://www.google.gr/search?q=aphrodite+of+arles&sa=X&hl=el&tbo=u&source=univ&ved=0ahUKEwiT59fKvbLbAhWC0RQKHeZ6Ab4QsAQIJg&biw=1366&bih=637#imgrc=iXi3VWptspHn0M)
τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 9: Μαχαίρα Β. 2011. Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου. Αθήνα : Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7. Τόμος Ι, πιν. 13^α.

Εικόνα 10: Stewart 2012. Hellenistic Free-standing sculpture from the Athenian Agora, part I. Aphrodite στο Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athenes. Volume 81, εικ. 2.

Εικόνα 11:

<https://www.google.gr/search?q=aphrodite+of+arles&sa=X&hl=el&tbo=u&source=univ&ved=0ahUKEwiT59fKvbLbAhWC0RQKHeZ6Ab4QsAQIJg&biw=1366&bih=637#imgrc=iXi3VWptspHn0M>;, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 12 : Φωτογραφία από την επίσκεψή μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Εικόνα 13: Μαχαίρα Β. 2011. Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου. Αθήνα : Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7. Τόμος Ι, πιν. 59^α.

Εικόνα 14: Φωτογραφία από την επίσκεψή μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Εικόνα 15: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d’Aphrodite et d’Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l’epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d’ Athenes faculte de Philosophie, εικ. 23.

Εικόνα 16: Μαχαίρα Β. 1999. Δύο αγαλματικοί τύποι της ροδιακής πλαστικής των ύστερων ελληνιστικών χρόνων στο Στραπατσάκη Μ. Η πόλη της Ρόδου από την ίδρυσή της μέχρι την κατάληψη από τους Τούρκους. Ρόδος 2.400 χρόνια. Υπουργείο Πολιτισμού, πιν. 70^α.

Εικόνα 17: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d’Aphrodite et d’Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l’epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d’ Athenes faculte de Philosophie, εικ. 36.

Εικόνα 18 : Μαχαίρα Β. 2011. Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου. Αθήνα : Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7. Τόμος Ι, πιν. 59^α.

Εικόνα 19: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d'Athenes faculte de Philosophie, εκκ. 25.

Εικόνα 20:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+of+melos&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjvnrswLLbAhXGKVAKHSxKCBMQ_AUICigB&biw=1366&bih=637#imgrc=XObw9SaKXXbW7M; τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 21: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d'Athenes faculte de Philosophie, εκκ. 28.

Εικόνα 22: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d'Athenes faculte de Philosophie, εκκ. 40.

Εικόνα 23:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+colonna&tbn=isch&source=iu&ictx=1&fir=1bYdQK5yEct2TM%253A%252CfCqA0NbgmlGxSM%252C_&usg=__DD4M_Vm392xj2yVsLxqzxdGsvM%3D&sa=X&ved=0ahUKEwils73qwbLbAhULZIAKHYgUC0kQ9QEINjAD#imgrc=CyU2wYgSxQpx_M; τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 24:

https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=637&tbn=isch&sa=1&ei=Q0MRW6ieEs3dwQKdmafoBA&q=aphrodite+medici&oq=aphrodite+medici&gs_l=img.3..0i8i30k1.5998.6245..0.6495.2.2.0.0.0.166.294.0j2.2.0....0...1c.1.64.img..0.1.165....0.ut6_ySrPWHI#imgrc=zv_35GTWSfIVPM; τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 25: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d'Athenes faculte de Philosophie, εκκ. 12.

Εικόνα 26:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+eretria&tbn=isch&source=iu&ictx=1&fir=4sF9AJK0jKqA3M%253A%252C38Q7WZ0bWBQgkM%252C_&usg=__J7AUshFjeFdgdpqNcdeO-

[WauT4%3D&sa=X&ved=0ahUKEwjUifC6w7LbAhXPLFAKHfIYD3sQ9QEIOTAF#imgrc=4sF9AJK0jKqA3M](https://www.google.gr/search?sa=X&ved=0ahUKEwjUifC6w7LbAhXPLFAKHfIYD3sQ9QEIOTAF#imgrc=4sF9AJK0jKqA3M);, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 27: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinités pendant l'époque hellénistique. Athènes: Université Nationale et Capodisriaque d'Athènes faculté de Philosophie, εκτ. 48.

Εικόνα 28:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+napoli&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwirvaTuw7LbAhUIJIAKHSUzA2oQ_AUICigB&biw=1366&bih=588#imgrc=MoN53T-fKH9dvM;, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 29 : Μαχαίρα Β. 2011. Ελληνιστικά γλυπτά της Ρόδου. Αθήνα : Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητας. Ακαδημία Αθηνών. Σειρά Μονογραφιών 7. Τόμος Ι, πιν. 74.

Εικόνα 30:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+and+panas&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=JlM2ujuJlIn4M%253A%252CZR84TmZkd41NuM%252C_&usg=__KQuVDmKWujJg72PpTscrBac9yY%3D&sa=X&ved=0ahUKEwiIp6aYxbLbAhWD2ywKHaTJAqUQ9QEIQTAf#imgrc=4fYMeFcd4vMIM;, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 31:

https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=588&tbm=isch&sa=1&ei=WkYRW-HGFse7sQH_h4PQAQ&q=%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7+%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7&oq=%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7+%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7&gs_l=img.3..35i39k1.2053.9113.0.9352.29.29.0.0.0.0.245.3040.0j17j2.19.0...0...1c.1.64.img..12.17.2663.0..0j0i30k1j0i67k1j0i24k1.0.dPln7QU0lv0#imgrc=6LW5BzqOfysVFM;, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 32:

https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=588&tbm=isch&sa=1&ei=oEYRW-rjAoeqswGhnIOADA&q=aphrodite+doidalsas+rhodes&oq=aphrodite+doidalsas+rhodes&gs_l=img.3...194754.200458.0.200746.19.15.4.0.0.0.190.1741.0j11.11.0...0...1c.1.64.img..5.0.0...0.IA5JhHpNpkA#imgrc=TRiD5Rr0Mfrk8M;, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 33:

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=464015&partId=1&images=true, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 34: <https://www.ajaonline.org/online-review-museum/375>, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 35: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251204>, τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 36: Turner M. 2005. Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi, εικ. 6 a and b.

Εικόνα 37: Turner M. 2005. Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi, εικ. 9.

Εικόνα 38: Turner M. 2005. Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi, εικ. 11.

Εικόνα 39: Turner M. 2005. Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi, εικ. 14.

Εικόνα 40: Turner M. 2005. Aphrodite and her birds: the iconology of Pagenstecher lekythoi, εικ. 16.

Εικόνα 41: Αναζήτηση στο Beazley archive.

Εικόνα 42 : Αναζήτηση στο Beazley archive, κωδ. Αγγείου 7952.

Εικόνα 43: Palla E. 2010. Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic pottery στο Smith A.C. και Pickup S. Brills Companion to Aphrodite. Leiden, Boston, εικ. 10.1.

Εικόνα 44: Palla E. 2010. Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic pottery στο Smith A.C. και Pickup S. Brills Companion to Aphrodite. Leiden, Boston, εικ. 10.2.

Εικόνα 45: Palla E. 2010. Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic pottery στο Smith A.C. και Pickup S. Brills Companion to Aphrodite. Leiden, Boston, εικ. 10.4.

Εικόνα 46: Palla E. 2010. Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic pottery στο Smith A.C. και Pickup S. Brills Companion to Aphrodite. Leiden, Boston, εικ. 10.5.

Εικόνα 47: Αναζήτηση στο Beazley archive, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 591.

Εικόνα 48:

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/Meidias%20painter%201.html>,
τελευταία ενημέρωση 7/6/2018.

Εικόνα 49:

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/Meidias%20painter%201.htm>,
τελευταία ενημέρωση 7/6/2018.

Εικόνα 50: Αναζήτηση στο Beazley archive, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7782 .

Εικόνα 51: Αναζήτηση στο Beazley archive, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 9536 .

Εικόνα 52 : <https://ardalion.wordpress.com/2010/03/27/eros/>., τελευταία ενημέρωση
1/6/2018.

Εικόνα 53: <https://mythologica.fr/grec/aphrodite5.htm>., τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 54: Αναζήτηση στο Beazley archive, κωδ. Αγγείου στο Beazley archive 7835 .

Εικόνα 55: Moore M. B. 1997. *Attic Red-figured and White- Ground Pottery*. Vol. XXX στο The Athenian Agora Museum, results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens, εικ. 96-99.

Εικόνα 56: Φωτογραφία από την επίσκεψή μου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Εικόνα 57α:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+of+melos&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjnvtswLLbAhXGKVAKHSxKCBMQ_AUICigB&biw=1366&bih=637#imgrc=XObw9SaKXXbW7M., τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 57 β: Kousser R. M. 2008. Hellenistic and Roman ideal sculpture. The allure of Classical. Brooklyn College, City of New York, fig. 15.

Εικόνα 58:

https://www.google.gr/search?q=aphrodite+capua&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjs_Y6BzrLbAhUFEpoKHf0cDTcQ_AUICigB&biw=1366&bih=588#imgrc=zAEXxUns5WV2TM., τελευταία ενημέρωση 1/6/2018.

Εικόνα 59: Machaira V. 1993. Les groups statuaries d'Aphrodite et d'Eros. Etude stylistique des types et de la relation entre les deux divinites pendant l'epoque hellenistique. Athenes: Universite Nationale et Capodisriaque d'Athenes faculte de Philosophie, εικ. 28.

Εικόνα 60: Kousser R. M. 2008. Hellenistic and Roman ideal sculpture. The allure of Classical. Brooklyn College, City of New York, εικ. 18.

Εικόνα 61: Μαχαίρα Β. 2013. Παραλλαγές σε ένα ροδιακό θέμα: η ημίγυμνη Αφροδίτη ως Εύπλοια ή Ποντία στο Γιαννικούρη Α. (επιμ.) Όλβιος Άνερ. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγιακών Σπουδών. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, εικ. 1-4.